

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БЛИЗНЯК ОЛЬГА АНАТОЛІВНА

УДК 327.7 (4.191.2:4 – 11)

ДИСЕРТАЦІЯ
РОЛЬ ДЕРЖАВ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ У ФОРМУВАННІ СХІДНОЇ
ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Спеціальність 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та
глобального розвитку

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело

_____ О.А. Близняк

Науковий керівник: Сидорук Тетяна Віталіївна, доктор політичних наук,
професор, завідувач кафедри міжнародних відносин Національного
університету «Острозька академія»

АНОТАЦІЯ

Близняк О.А. Роль держав Вишеградської групи у формуванні східної політики Європейського Союзу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук зі спеціальності 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку.

Дисертацію присвячено вивченню ролі держав Вишеградської групи у формуванні та реалізації східної політики Європейського Союзу. Актуальність роботи полягає в тому, що після «великого» розширення ЄС 2004 та 2007 рр. ЄС Вишеградські країни стали частиною об'єднаної Європи та опинились у найактивнішому періоді своєї діяльності на міжнародній арені. З пасивних отримувачів політики ЄС вони перетворилися на активних креаторів нових європейських ініціатив. Країни Вишеградської групи утворили єдиний блок популяризаторів східної політики ЄС. На основі нового підходу до східної політики та єдності позицій Вишеградська група не лише створила новий бренд під назвою «Східне партнерство», але їй вдалося донести повідомлення про цей проєкт широкій міжнародній аудиторії та змусити повірити в нього. Утім, після початку російсько-українського конфлікту у 2014 р. країни Вишеградської групи розділилися у ставленні до його сторін та санкцій щодо країни агресора. Це створило дисонанс позицій у колись єдиному об'єднанні, поставило на порядок денний питання про їхню ефективність у ролі «адвоката» в ЄС та підвищило науковий інтерес до питань у цьому напрямку. Актуальність цієї роботи продиктована потребою вивчити позиції держав Вишеградської групи щодо східної політики та російсько-українського конфлікту.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади, стан наукової розробки та джерельна база дослідження» розглянуто концептуальні підходи та систематизовано теоретичні напрацювання щодо зовнішньої політики ЄС та її східного напрямку зокрема. Наголошено на тому, що теоретико-методологічна основа вивчення зовнішньої політики ЄС та його східної політики

доповнюється новими підходами, теоріями та концепціями, але жодна з них сьогодні не претендує на статус мейнстріму. Свого часу в теоретичному осмисленні євроінтеграційних процесів чільне місце займали теорії федералізму, інституціоналізму, конструктивізму, однак згодом вони розчинилися в інших теоретичних підходах. Натомість тепер головна лінія теоретичної суперечки проходить між раціоналізмом і конструктивізмом, крізь призму яких здійснено спробу дослідити внесок держав Вишеградської групи у формування та реалізацію східної політики Європейського Союзу.

Методологія дослідження спирається на загальні принципи пізнання (системності, об'єктивізму та суб'єктивізму, історизму та державоцентризму тощо). Вказані принципи дали змогу з'ясувати сутність східного виміру політики ЄС, виокремити його особливості, а також дослідити роль країн Вишеградської групи в реалізації східної політики щодо України.

Дослідження базується на системному, біхейвіористичному, політико-інституційному та хронологічному підходах.

Робота побудована на загальнонаукових і спеціальних методах дослідження. На рівні загальнонаукової методології було використано теоретичні методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції та порівняння. Ці методи дозволили проаналізувати наявні концепції польської східної політики, виявити найбільш активних учасників у процесі реалізації східної політики ЄС, зважаючи на рівень зацікавлення країн Вишеградської групи та практичні результати їхньої діяльності.

До спеціальних методів, які дозволили вирішити поставлені дослідницькі завдання, належать структурно-функціональний, соціологічний, метод групування емпіричних показників та аналізу документів.

Другий розділ «Роль держав Вишеградської групи у формуванні Європейської політики сусідства» присвячено вивченню польських концепцій східного виміру та внеску Вишеградських країн у дискусії щодо посилення ЄПС. Зосередивши увагу на дослідженні польської концепції східного виміру політики ЄС, автор з'ясувала, що Польща була найбільш зацікавленою в

посиленні східної політики ЄС. Водночас бажання Польщі забезпечити власну безпеку простежується у польських концепціях східного виміру. Доведено, що ЄПС становила інтерес для зовнішньої політики усіх Вишеградських країн. У підсумку, завдяки ініціативності Польщі та активності усіх країн Вишеградської групи стало можливим у 2008 – 2009 рр. започаткувати осібний східний вимір ЄПС – Східне партнерство.

У третьому розділі «Позиції країн Вишеградської групи щодо Східного партнерства» вивчено польсько-шведський проєкт Східного партнерства та ставлення до цієї ініціативи всіх учасників Вишеградської четвірки. Проаналізовано суть польсько-шведських ініціатив, механізми та фінансові аспекти їх реалізації. Виокремлено фактори, які стали на заваді того, щоб амбітні польсько-шведські ініціативи були повною мірою прийняті в ЄС.

Досліджено сутність чеських ініціатив щодо посилення східної політики ЄС. Простежено політико-дипломатичний аспект діяльності Чехії в контексті посилення Східного партнерства, зокрема позиції під час головування в V4 і ЄС, участь у фінансових проєктах на користь країн, охоплених Східним партнерством.

Простежено активність країн Вишеградської групи у процесі імплементації Східного партнерства. Досліджено позиції усіх країн V4 щодо Східного партнерства, проаналізовано осібний внесок цих держав під час головувань у V4 і ЄС та обсяги фінансових інвестицій кожної для країн-партнерів.

Четвертий розділ «Діяльність країн Вишеградської групи в контексті реалізації політики ЄС щодо України» присвячено вивченню внеску Вишеградської четвірки в розвиток та практичну реалізацію східної політики ЄС щодо України. Було з'ясовано, що Україна є пріоритетним партнером для усіх країн Вишеградської групи. Досліджено шлях імплементації східної політики ЄС, окреслено труднощі та перспективи на цьому напрямку. Охарактеризовано розбіжності в позиціях країн Вишеградської групи щодо російсько-українського конфлікту. Зроблено висновки, що найбільш

принципову позицію щодо російсько-українського конфлікту продемонструвала Польща. Позиції решти країн V4 неоднозначні, бо Чехія зайняла проросійську позицію, Угорщина – прагматичну та намагалася діяти так, щоб не «дратовати» РФ, а політика Словаччини також була мінливою та обережною. Таким чином простежується ситуація, у якій немає чіткої і спільної позиції країн V4 щодо України та її болючих проблем.

Найвагоміші результати дослідження полягають у тому, що дисертаційна робота є першою у вітчизняній політичній науці спробою дослідити роль країн Вишеградської групи у формуванні та реалізації східної політики ЄС, здійсненою крізь призму сучасних тенденцій міжнародно-політичного розвитку Центральної та Східної Європи. Доведено, що Вишеградська група була і залишається прихильницею посилення східної політики ЄС, окреслено причини, які визначають її зацікавлення східним виміром.

У процесі реалізації дослідження вивчено позиції країн Вишеградської групи щодо таких форматів східної політики ЄС як ЄПС та Східне партнерство. На основі широкої джерельної бази проаналізовано діяльність держав Вишеградської групи у процесі імплементації східної політики ЄС щодо України. Було уточнено сутність позицій країн Вишеградської групи в контексті їхнього ставлення до учасників російсько-українського конфлікту та необхідності застосування санкцій щодо РФ.

У роботі підкреслено пріоритетну роль Польщі у формуванні та імплементації східної політики ЄС, а також проаналізовано досягнення решти учасників Вишеградського об'єднання у контексті реалізації східного виміру.

У дослідженні проаналізовано чеські ініціативи щодо перспектив розвитку східної політики ЄС. Додаткового висвітлення набуло питання участі країн Вишеградської групи у процесі практичної імплементації східного виміру політики ЄС. Через діяльність Вишеградського фонду було простежено ступінь зацікавлення Вишеградських країн у співпраці з шістьма адресатами ініціативи Східного партнерства. При цьому доведено, що Україна є пріоритетним партнером у рамках згаданого проєкту.

Водночас в роботі простежено позиції Вишеградських країн щодо російсько-українського конфлікту та зроблено висновки про те, що наразі у V4 немає чіткої і спільної позиції щодо учасників конфлікту. Відсутність консенсусу в Вишеградській групі щодо таких важливих питань, ставить під сумнів подальшу єдність Вишеградського об'єднання, його ефективність на міжнародній арені та дієвість у якості захисника інтересів країн Східного партнерства.

Практичне значення роботи як самостійного внеску в українську політичну науку полягає в систематизації, поглибленні та розширенні знань щодо ролі країн Вишеградської групи у формуванні та реалізації східної політики ЄС з урахуванням актуальних особливостей і трансформацій міжнародного середовища в Європі.

Розширення знань про роль держав Вишеградської групи у формуванні та реалізації східної політики ЄС має цінне практичне значення, оскільки отримані результати та накопичені матеріали можуть бути використані під час розроблення лекційних і практичних академічних курсів для студентів спеціальностей: й «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», «Політологія».

У роботі дотримано принципів академічної доброчесності, а основні положення і висновки дисертації зроблено автором самостійно. Робота доповнює здобутки у вивчення комплексної наукової теми кафедри міжнародних відносин Національного університету «Острозька академія» – «Тенденції розвитку міжнародних відносин у євроатлантичному регіоні в ХХІ ст.».

Ключові слова: Європейський Союз, Вишеградська група, східна політика, Європейська політика сусідства, Східне партнерство, Україна, російсько-український конфлікт.

ABSTRACT

Blyzniak O.A. The Role of the Visegrad Group States in Shaping the Eastern Policy of the European Union.

A dissertation submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in Political Science, particularly in the field of the political problems of the international systems and global development (23.00.04).

The dissertation conducts a thorough and comprehensive study of the role of the Visegrad Group states in the formation and implementation of the Eastern policy of the European Union. The relevance of the work is that after the “great” enlargement of the EU in 2004 and 2007, the Visegrad countries became a part of a united Europe and found themselves in the most dynamic period of their activity in the international arena. After being the passive recipients of the EU policy, they became the active creators of new European initiatives. The Visegrad Group states have formed a single bloc of promoters of the EU’s Eastern policy. Based on a new approach to Eastern policy and unity of position, the Visegrad Group not only created a new brand called the Eastern Partnership but also managed to inform a wide international audience about this project and make them believe in it. However, after the start of the Russo-Ukrainian War in 2014, the countries of the Visegrad Group were divided in their attitude toward the parties of the conflict and sanctions against the aggressor country. This created a dissonance of positions in the once united union, put on the agenda the question of their effectiveness as an “advocate” in the EU, and increased the scientific interest in the issues associated with this direction. In fact, the relevance of this work is dictated by the need to study the positions of the Visegrad Group states on Eastern policy and the Russo-Ukrainian War.

The first section titled “The Theoretical and Methodological Principles, the State of Scientific Development, and the Source Base of the Study” describes the conceptual approaches and systematizes the theoretical developments on the EU’s foreign policy and its eastern direction in particular. It emphasizes that the theoretical and methodological basis for the study of the EU’s foreign and Eastern policies is being supplemented by new approaches, theories, and concepts, but none of them

today claim the mainstream status. At one time, the theories of federalism, institutionalism, and constructivism held a prominent place in the theoretical understanding of European integration processes, but they later dissolved into other theoretical approaches. Instead, the main line of theoretical debate now runs between rationalism and constructivism, which have been used in this research to study the contribution of the Visegrad Group states to the formation and implementation of the Eastern policy of the European Union.

The research methodology is based on the general principles of cognition (systemic approach, objectivism and subjectivism, historicism and state-centred theory). These principles allowed determining the essence of the Eastern dimension of EU's policy, highlighting its features, and exploring the role of the Visegrad Group states in the implementation of Eastern policy towards Ukraine.

The research employs systemic, behavioural, politico-institutional, and chronological approaches.

The study is based on general scientific methods as well as special research methods. The general scientific methodology encompasses theoretical methods of analysis, synthesis, induction, deduction and comparison. These methods allowed analysing the existing concepts of Polish Eastern policy and identifying the most active participants in the implementation of EU's Eastern policy, taking into account the level of interest of the Visegrad Group states and the direct results of their activities.

The special research methods that allowed accomplishing the study's objectives include structural-functional approach, sociological method, the method of grouping empirical indicators, and document analysis.

The second section titled "The Role of the Visegrad Group in Shaping the European Neighbourhood Policy" studies the Polish concepts of Eastern dimension and the Visegrad Group's contribution into the discussions on strengthening the ENP. Having focused on researching the Polish concepts of Eastern dimension of EU's policy, the study determined that Poland was the one most interested in strengthening the EU's Eastern policy. At the same time, all Polish concepts of Eastern policy

demonstrate Poland's desire to ensure its own security. The study proves that all Visegrad Group states were interested in the ENP in the framework of their foreign policies. Thus, in 2008-2009, Poland's initiative and the Visegrad Group's proactivity ensured the implementation of the Eastern Partnership, a separate Eastern dimension of the ENP.

The third section titled "The Positions of the Visegrad Group States on the Eastern Partnership" examines the Polish-Swedish project of the Eastern Partnership and the attitude of all members of the Visegrad Four to this initiative. The section also analyses the essence of the Polish-Swedish initiatives and the mechanism and financial aspects of their implementations. In addition, it highlights the hindering factors that affected the EU's complete acceptance of the ambitious Polish-Swedish initiatives. Moreover, the section studies the essence of Czech initiatives to strengthen the EU's Eastern policy. It also traces the political and diplomatic aspects of the Czech Republic's activity regarding the strengthening of the Eastern Partnership, in particular, the position during voting in the Visegrad Four and the EU and the participation in financial projects directed at the countries involved in the Eastern Partnership. The activities of the Visegrad Group states in the implementation process of the Eastern Partnership are researched as well. The position of every Visegrad Four state toward the Eastern Partnership is analysed as well as their individual contributions during the voting in the Visegrad Four and the EU and the amount of investments for the partner countries.

The fourth section titled "The Activities of the Visegrad Group States in the Context of the Implementation of the EU's Policy towards Ukraine" studies the Visegrad Four's contribution to the development and practical implementation of the EU's Eastern policy towards Ukraine. It was found that Ukraine is a priority partner for all Visegrad countries. The section investigates the way of implementation of the EU's Eastern policy and outlines the difficulties and prospects in this direction. It also describes the differences in the positions of the Visegrad Group states on the Russo-Ukrainian War. It was concluded that Poland demonstrated the most adamant position regarding the Russo-Ukrainian conflict. The rest of the Visegrad Group states were

divided as the Czech Republic demonstrated a pro-Russian position while Hungary tried being pragmatic and avoiding “irritating” the RF and Slovakia remained cautious and sometimes changed its position. Thus, the Visegrad Group states lacked unity and clarity regarding Ukraine and its burning issues.

The most important results of the research are that the dissertation is the first attempt in Ukrainian Political Science to explore the role of the Visegrad Group states in the formation and implementation of the EU’s Eastern policy, using the current trends in international political development in Central and Eastern Europe. The research proves that the Visegrad Group has been and remains a supporter of strengthening the EU’s Eastern policy and outlines the reasons that determine the Group’s interest in the Eastern dimension.

The study covers the positions of the Visegrad Group states on such formats of the EU’s Eastern policy as the ENP and the Eastern Partnership. Using a wide range of sources, the study analyses the activity of the Visegrad Group states in the implementation process of the EU’s Eastern policy towards Ukraine. It also clarifies the essence of the positions of the Visegrad Group states in the context of their attitude towards the participants in the Russo-Ukrainian War and the need to introduce and continue sanctions against the Russian Federation.

The paper emphasizes the major role of Poland in the formation and implementation of the EU’s Eastern policy and analyses the positions of the other members of the Visegrad Group.

The study analyses Czech initiatives on the prospects for the development of the EU’s Eastern policy. It also covers the issue of the participation of the Visegrad Group states in the process of practical implementation of the Eastern dimension of the EU policy. Additionally, analysing the activities of the Visegrad Fund, the study determines the level of interest of the Visegrad countries in cooperation with the six recipients of the Eastern Partnership initiative. Thus, the study proves that Ukraine is a priority partner within the aforementioned project.

Furthermore, the study determines the Visegrad Group states’ positions on the Russo-Ukrainian conflict and concludes that the Visegrad Four lacks a clear and

unified position on the issue. The lack of unanimity in the Visegrad Group regarding such important issues undermines the unity of the Visegrad Group states in the future, the Group's effectiveness in the international arena, and its success as the advocate for the interests of the Eastern Partnership countries.

The practical value of the study as a separate contribution into Ukrainian Political Science is in the systematisation, broadening and deepening of the knowledge of the Visegrad Group's role in establishing and implementing the EU's Eastern policy, taking into account the significant features and changes of the international environment in Europe.

Studying the role of the Visegrad Group in the formation and implementation of the EU's Eastern policy is of practical value because the results and accumulated materials can be used in the development of academic courses for students in "Political Science" and "International Relations, Public Communications, and Regional Studies" university programs.

The study is based on the principles of academic integrity, and the author themselves presents the main theses and conclusions of the dissertation. The study complements the achievements of the Department of International Relations of the National University of Ostroh Academy in exploring the broad scientific topic "The trends in international relations in the Euro-Atlantic region in the 21st century".

Keywords: the European Union, the Visegrad Group, Eastern policy, the European Neighbourhood Policy, the Eastern Partnership, Ukraine, the Russo-Ukrainian War.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових наукових виданнях та виданнях, внесених до наукометричних баз даних:

1. Близняк О.А. Польська концепція «східного виміру» політики Європейського Союзу. *Грані. Науково-теоретичний альманах*. 2016. № 9 (137). С. 131 – 136.
2. Blyzniak O.A. The Eastern partnership in Poland's foreign policy. *Політичне життя. Political Life*. 2017. № 1-2. (Вінниця; Донецьк). С.111 – 118.
3. Близняк О. Брюссельський саміт Східного партнерства: можливості для України. *Гілея. Науковий вісник. Збірник наукових праць*. Київ, 2018. Вип. 130 (№3). С. 413 – 416.
4. Близняк О. А. Східний напрям європейської політики сусідства: польські ініціативи. *Політичне життя. Political Life*. 2018. № 2 (Вінниця; Донецьк). С. 109 – 117.
5. Blyzniak O. The Proposals of the Czeck Republic Regarding EU Eastern Policy. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Міжнародні відносини*. Луцьк, 2018. № 1 (374). С. 3 – 8.

Статті у зарубіжних наукових виданнях, внесених до наукометричних баз:

6. Близняк О.А. Роль Німеччини в дискусіях щодо посилення східної політики ЄС за участі країн «Нової Європи». *Evropský politický a právní diskurz. European political and law discourse*. 2019. Vol. 6. Iss. 3. P. 11 – 19.

Список публікацій, які додатково відображають матеріали дисертації:

7. Близняк О. Східне партнерство як пріоритетний напрям зовнішньої політики Польщі. *Актуальні проблеми зовнішньої політики України. Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених. 25 листопада 2016 року м. Чернівці*. Чернівці, 2016. С. 35 – 38.
8. Близняк О. А. Східне партнерство ЄС як проект сприяння демократизації та стабілізації країн Східної Європи і Південного Кавказу. *Наукові записки студентів та аспірантів. Національний університет «Острозька академія»*. Серія «Міжнародні відносини». Острог: Вид-во НУОА, 2017. Вип. 2. С. 94 – 100.

9. Близняк О. Східне партнерство у зовнішній політиці Польщі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Міжнародні відносини». Збірник наукових праць*. Острог: Вид-во НУОА, 2017. Вип. 1. С. 119 – 130.
10. Близняк О. Східне партнерство: проблеми реалізації. *Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки. Міжнародна науково-практична конференція. 23 – 24 травня 2017 року*. Львів, 2017. С. 79 – 82.
11. Близняк О. Брюссельський саміт Східного партнерства: можливості для України. *Європейські інтеграційні процеси у XXI столітті: ключові тенденції, основні виклики та нові можливості: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26-27 березня 2018 р.)*. Київ: Українська Асоціація викладачів і дослідників європейської інтеграції, 2018. С.45 – 53.
12. Близняк О. А. The Brussels Eastern partnership summit: the opportunities for Ukraine. *Наукові записки студентів та аспірантів. Серія: міжнародні відносини*. Острог: вид-во НУОА, 2018. Вип. 3. С. 141 – 147.
13. Близняк О. Східна політика Європейського Союзу: чеські ініціативи. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Міжнародні відносини / Редкол.: І.Д.Пасічник, Т.В. Сидорук*. Острог, 2018. Вип. 2. С. 126 – 142.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	15
ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ, СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	24
1.1. Теоретико-методологічні засади дослідження східної політики ЄС...	24
1.2. Стан наукової розробки проблеми та її джерельна база	37
Висновки до першого розділу	53
РОЗДІЛ 2. РОЛЬ ДЕРЖАВ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ У ФОРМУВАННІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ СУСІДСТВА	55
2.1. Польська концепція східного виміру політики ЄС.....	55
2.2. Участь Вишеградських країн у дискусіях щодо посилення Європейської політики сусідства	71
Висновки до другого розділу	86
РОЗДІЛ 3. ПОЗИЦІЇ КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ ЩОДО СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА	88
3.1. Польсько-шведський проєкт Східного партнерства	88
3.2. Східна політика Європейського Союзу: чеські ініціативи	110
3.3. Активність країн Вишеградської четвірки в процесі імплементації Східного партнерства	123
Висновки до третього розділу	156
РОЗДІЛ 4. ДІЯЛЬНІСТЬ КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ЄС ЩОДО УКРАЇНИ	158
4.1. Роль Вишеградських країн у політиці ЄС щодо України у 2004–2013 роках	158
4.2. Позичії Вишеградської четвірки в політиці ЄС щодо України в умовах російсько-українського конфлікту.....	169
Висновки до четвертого розділу	189
ВИСНОВКИ	191
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	197
ДОДАТКИ	224

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АТО – антитерористична операція

ВВП – внутрішній валовий продукт

ГУАМ – регіональне об'єднання держав: Грузії, України, Азербайджанської Республіки та Республіки Молдова

ЄБРР – Європейський банк реконструкції та розвитку

ЄІБ – Європейський інвестиційний банк

ЄПС – Європейська політика сусідства

ЄС – Європейський Союз

ЗВО – заклад вищої освіти

ЗВТ – зона вільної торгівлі

ЛитПолУкрбриг (англ.: – LITPOLUKRBRIG) – Литовсько-польсько-українська бригада імені Костянтина Острозького

МЗС – Міністерство закордонних справ

НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції

НАТО – Організація Північноатлантичного договору

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ОВД – Організації Варшавського договору

ОРДЛО – окремі райони Донецької та Луганської областей

ПАРЄ – Парламентська асамблея Ради Європи

ПД – План дій

ПДЧ – План дій щодо членства

РФ – Російська Федерація

СОТ – Світова організація торгівлі

УПС – Угода про партнерство і співробітництво

ЦЄІ – Центральноевропейська ініціатива

ЦСЄ – Центральна-Східна Європа

V4 – Вишеградська група, Вишеградська четвірка

V 4 EaP – Міжнародний Вишеградський фонд для Східного партнерства (Visegrad 4 Eastern Partnership)

ВСТУП

Актуальність теми дисертаційної роботи зумовлена значимістю ролі країн Вишеградської групи у формуванні та реалізації сучасної східної політики ЄС і підвищеним інтересом до неї вітчизняних і зарубіжних науковців. У результаті «великого розширення» ЄС на Схід у 2004 та 2007 рр. десяток країн із регіону ЦСЄ вступили до ЄС, що безпосередньо наблизило його кордони до держав пострадянського простору. Одночасно з розширенням у 2004 р. ЄС запропонував нову програму для відносин зі східними та південними сусідами під назвою Європейська політика сусідства. Пізніше, у 2009 р., для держав Східної Європи та Південного Кавказу було ініційовано регіональний формат співпраці в рамках ЄПС – Східне партнерство. Таким чином, ці країни стали об'єктами східної політики ЄС.

Нові ж країни-учасниці ЄС із Центрально-Східної Європи, зокрема держави Вишеградської групи, створили єдиний блок промоутерів східної політики ЄС. Зважаючи на ще свіжий досвід власного переходу, добре розуміння специфіки сучасної Східної Європи, географічну близькість із нею, глибокі історико-культурні, соціальні та економічні зв'язки з сусідами на Сході, цілком зрозумілим є їхнє бажання стати головними «експертами» в східній політиці ЄС.

Актуальність теми дослідження зростає у зв'язку з тим, що в умовах російсько-українського конфлікту, який вибухнув у 2014 р., країни Вишеградської групи розділилися у ставленні до його сторін – від найбільш жорстких і принципових позицій Польщі до стриманих і навіть неоднозначних Угорщини, Словаччини і Чехії. Різноманітність голосів та реакцій із країн Вишеградської групи ставить під сумнів їхню спроможність діяти у ЄС як внутрішній адвокат для східних сусідів та послаблює здатність ЄС у цілому ефективно реалізовувати його східну політику.

З огляду на вищесказане східна політика ЄС і країн Вишеградської групи продовжує викликати жвавий інтерес у широкого кола дослідників, чим і зумовлено потребу підготувати окрему дисертаційну працю на цю тему.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в рамках комплексної наукової теми, яку розробляє кафедра міжнародних відносин Національного університету «Острозька академія» – «Тенденції розвитку міжнародних відносин у євроатлантичному регіоні в ХХІ ст.» (номер держреєстрації 0116U005530).

Мета роботи вивчити роль країн Вишеградської групи у формуванні та реалізації східної політики ЄС з урахуванням актуальних особливостей і трансформації міжнародного середовища в Європі.

Поставлена мета передбачає реалізацію таких **наукових завдань**:

- систематизувати сучасні теоретико-методологічні підходи до вивчення зовнішньої політики ЄС, зокрема її східного напрямку;
- визначити роль держав Вишеградської групи у формуванні Європейської політики сусідства;
- окреслити внесок Польщі у становлення та розвиток сучасного східного напрямку зовнішньої політики ЄС;
- проаналізувати чеські ініціативи щодо посилення східної політики ЄС;
- простежити активність країн Вишеградської групи в процесі імплементації Східного партнерства;
- дослідити діяльність країн Вишеградської групи в контексті реалізації політики ЄС щодо України;
- проаналізувати позиції країн Вишеградської групи щодо російсько-українського конфлікту.

Об'єктом дослідження є східна політика ЄС на сучасному етапі.

Предметом дослідження обрано роль держав Вишеградської групи у формуванні та реалізації східної політики ЄС.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період 2004 – 2020 рр., нижня межа якого пов'язана з приєднанням до ЄС країн Вишеградської групи, після чого вони стали суб'єктами формування нової східної політики ЄС, а верхня межа пов'язана із завершенням чергового етапу розвитку східної

політики ЄС, зокрема втіленням положень «20 досягнень Східного партнерства до 2020 року».

Територіальні межі: ЄС і країни Східної Європи та Південного Кавказу, охоплені ЄПС і Східним партнерством. Основний фокус зосереджено на ролі країн V4 у формуванні східної політики ЄС.

Методологічна основа дослідження внеску країн Вишеградської групи у формування східної політики ЄС має міждисциплінарний характер. Методологія дослідження спирається на загальні принципи пізнання (системності, об'єктивізму та суб'єктивізму, історизму та державоцентризму тощо), зважаючи на особливості предмету дослідження, а також поставлених мети і завдань. Вказані принципи дали змогу з'ясувати сутність східного виміру політики ЄС, виокремити його особливості, а також дослідити роль країн Вишеградської групи в реалізації східної політики щодо України.

Дослідження базується на таких підходах: системному, біхейвіористичному, політико-інституційному та хронологічному. Системний підхід став методологічним стрижнем дослідження. Крізь призму системного підходу розглянуто ЄС, його східну політику, Вишеградську групу та країни Східного партнерства – як окремі системи, з одного боку, та як елементи міжнародної системи, що постійно взаємодіють між собою, з іншого.

Використання біхейвіористичного підходу дозволило простежити як поведінка політичних діячів впливала на імплементацію політики ЄС на східному напрямку.

Політико-інституційний підхід, як один із ключових підходів у політологічних дослідженнях, став вагомим підґрунтям для пояснення природи Європейського Союзу, ЄПС, східної політики та Східного партнерства як важливих політичних інститутів на основі їхніх цінностей, інтересів та поведінки в політичному житті. Підхід дав змогу вивчити інституційні аспекти діяльності Вишеградської групи як регіональної платформи, формування й реалізацію східної політики ЄС через запровадження ЄПС та Східного партнерства.

На основі хронологічного підходу східну політику ЄС розглянуто як динамічну систему, що перебуває в стані постійної трансформації під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників, а також вивчено її поетапне становлення та реалізацію за участі держав V4

Робота побудована на загальнонаукових і спеціальних методах дослідження. На рівні загальнонаукової методології було використано теоретичні методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції та порівняння. Ці методи дозволили проаналізувати наявні концепції польської східної політики, виявити найбільш активних учасників у процесі реалізації східної політики ЄС, зважаючи на рівень зацікавлення країн Вишеградської групи та практичні результати їхньої діяльності. Метод порівняння став у нагоді під час розгляду країн Східного партнерства з метою виявлення спільного та відмінного в контексті їх євроінтеграційних прагнень і конкретних здобутків на цьому напрямку.

До спеціальних методів, які дозволили вирішити поставлені дослідницькі завдання, належать структурно-функціональний, соціологічний, метод групування емпіричних показників та аналізу документів.

Структурно-функціональний метод дав змогу розглянути східну політику та Вишеградську групу як цілісні системи з позиції функційного призначення кожного її елементу та взаємного впливу. З його використанням вдалося простежити роль країн Вишеградської групи в імplementації східної політики ЄС щодо України.

Соціологічний метод використано для виявлення соціальної обумовленості політики ЄС та країн Вишеградської групи щодо адресатів Східного партнерства, вплив на неї економіки, культури, ідеології та соціальної структури.

У дослідженні застосовано метод групування емпіричних параметрів структурних одиниць міжнародної системи таких як темп зростання ВВП та рівня Державного боргу рівень інфляції, обсяг фінансових інвестицій. Названі показники було структуровано, визначено показники динаміки та оформлено у

вигляді таблиць та графіків.

Метод аналізу документів ЄС, Вишеградського фонду та Європейської Комісії, які лягли в основу реалізації ЄПС та Східного партнерства дав змогу з'ясувати нормативно-правову основу формування та реалізації східної політики.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційна робота є першою спробою у вітчизняній політичній науці дослідити роль країн Вишеградської групи у формуванні та реалізації східної політики ЄС з урахуванням актуальних особливостей і трансформації міжнародного середовища в Європі. Головні результати наукового дослідження полягають у тому, що:

Вперше:

- на рівні дисертаційної роботи цілісно досліджено позиції країн Вишеградської групи щодо ЄПС та Східного партнерства;
- простежено діяльність країн Вишеградської групи в контексті реалізації політики ЄС щодо України.

Уточнено:

- роль Польщі у становленні та розвитку сучасного східного напрямку зовнішньої політики ЄС;
- позиції країн Вишеградської групи в дискусіях щодо посилення ЄПС;
- зміст і значення чеських ініціатив у формуванні східної політики ЄС;
- позиції країн Вишеградської групи щодо ЄПС та Східного партнерства.

Систематизовано:

- сучасні теоретико-методологічні підходи до вивчення зовнішньої політики ЄС, зокрема її східного напрямку;
- позиції країн Вишеградської групи щодо російсько-українського конфлікту.

Практичне значення одержаних результатів, що визначено науковою новизною, актуальністю, полягає в можливості їхнього застосування з науково-дослідною, прикладною та навчальною метою.

Практичне значення роботи як самостійного внеску в українську політичну науку полягає в систематизації, поглибленні та розширенні знань щодо ролі країн Вишеградської групи у формуванні та реалізації східної політики ЄС з урахуванням актуальних особливостей і трансформацій міжнародного середовища в Європі.

Отримані висновки та матеріали дослідження можуть бути використані в процесі розробки лекцій, семінарів та спецкурсів, пов'язаних із вивченням ЄС, його східної політики, особливостей регіонального розвитку, зовнішньої політики окремих держав, призначених для студентів спеціальностей й «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», «Політологія».

Особистий внесок здобувача. Основні наукові положення та висновки дисертації, зокрема ті, що характеризують наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, автор отримав самостійно.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дисертаційної роботи представлено під час виступів на міжнародних та регіональних конференціях:

1. Дні науки Національного університету «Острозька академія». XXI наукова викладацько-студентська конференція 19 – 21 квітня 2016 р. (тема виступу: «Польська концепція «Східного виміру» політики Європейського Союзу»).

2. X Міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих вчених «Актуальні проблеми зовнішньої політики України» 25 листопада 2016 року. Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. Чернівці. (тема доповіді: «Східне партнерство як пріоритетний напрям зовнішньої політики Польщі»).

3. Дні науки Національного університету «Острозька академія». XXII

наукова викладацько-студентська конференція 27 – 30 березня 2017 р. (тема доповіді: «Проблеми реалізації Східного партнерства»).

4. Міжнародна науково-практична конференція «Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки» на базі факультету міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, м. Львів 23 – 24 травня 2017 р. (тема доповіді: «Східне партнерство: проблеми реалізації»).

5. Дні науки Національного університету «Острозька академія». XXIII наукова викладацько-студентська конференція 27 – 30 березня 2018 р. (тема виступу: «Позиція Чехії щодо Європейської політики сусідства та Східного партнерства»).

6. Міжнародна науково-практична конференція «Європейські інтеграційні процеси у XXI столітті: ключові тенденції, основні виклики та нові можливості». м. Київ, 26 – 27 березня 2018 р. Українська асоціація викладачів і дослідників європейської інтеграції (тема виступу: «Брюссельський саміт Східного партнерства: можливості для України»).

7. Дні науки Національного університету «Острозька академія». XXIV наукова викладацько-студентська конференція 13 – 17 травня 2019 р. (тема виступу: «Дискусії щодо формування та реалізації східної політики ЄС за участі країн «нової Європи»).

8. Дні науки Національного університету «Острозька академія». XXV наукова викладацько-студентська конференція 11 – 15 травня 2020 р. (тема виступу: «Діяльність країн Вишеградської групи у контексті реалізації політики ЄС щодо України»).

Публікації. Основні положення та результати дослідження відображені у 13 публікаціях, із них 5 статей оприлюднені в наукових фахових виданнях із політичних наук, затверджених МОН України, та 1 публікація в закордонному фаховому виданні.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів (що поділені на дев'ять підрозділів), висновків, списку використаних джерел (233 найменувань) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 236

сторінок, із яких 196 сторінок – основна частина роботи, 26 сторінок – список використаних джерел. Також наявний перелік умовних скорочень та анотація двома мовами (українською, англійською).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ, СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ТА ДжЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Теоретико-методологічні засади дослідження східної політики ЄС

Дослідження сутності ЄС як особливого міжнародного актора триває відносно недовго. Проте ці знання постійно розширюються, доповнюються новими підходами та обґрунтуваннями, що надає європеїстиці динамізму. У західній літературі було декілька спроб виробити універсальну теорію та методологію дослідження зовнішньої політики ЄС. Заснування ЄПС, яка є поєднанням східного і південного вимірів зовнішньої політики ЄС, стало поштовхом для нових наукових розвідок. Утім до сьогодні не створено комплексної теорії, яка мала б переваги практичного застосування і водночас повністю пояснювала б проблеми, які стосуються сутності і характеру цієї політики [70, с. 19].

Серед сучасних теоретичних підходів у європейських студіях можна виділити федералізм, соціальний конструктивізм, неофункціоналізм, ліберальний міжурядовий підхід, неоліберальний інституціоналізм та дві його течії: історичний інституціоналізм та інституціоналізм раціонального вибору. Не менш важливими стали й такі теорії, як функціоналізм і трансакціонізм. Вони свого часу відіграли істотну роль у теоретичному осмисленні євроінтеграційних процесів, однак згодом розчинилися в інших теоретичних підходах.

До середини 90-х рр. ХХ ст. у європейських дослідженнях переважала дискусія між неофункціоналізмом і ліберальним міжурядовим підходом. Відтоді основна лінія суперечки проходить (як і загалом у теорії міжнародних відносин) між раціоналізмом і конструктивізмом [70, с. 19]. Хоча протягом ХХ ст. генеза політичної науки знаменувалась послідовною зміною теоретичних парадигм та методичних підходів. На сьогодні жодна з теорій не претендує на поважний і, водночас, досить небезпечний статус «мейнстріму». Це й не дивно, враховуючи

об'єктивну складність сучасних політичних процесів, «гібридність» режимів та глобальні трансформації політичних інститутів [103, с. 65].

У дослідженнях зовнішньої політики ЄС загалом, ЄПС та Східного партнерства зокрема, на наш погляд, домінує раціоналізм. Це пояснюється передусім тим, що в умовах глобалізації робота з раціональним вибором на практиці стосується колективних, а не окремих акторів у системі міжнародних відносин. Крім того, як стверджують дослідники М. Мальський та М. Мацяк, раціоналізм приймає а пріорі нерівність сучасних міжнародних відносин [38, с. 297].

Проблема з визначенням раціоналізму може здатися простою. Насправді ж раціоналізм – дуже широка категорія, що включає:

- теорії, що підкреслюють раціональність акторів як їх основну визначальну особливість (на протипагу теоріям, які захищають ірраціональні чи нормативні мотивації до дії);
- підходи, які надають перевагу матеріальним факторам, у результаті маємо справу з великою кількістю різних підходів, усі з яких можна класифікувати як раціоналістичні в певному сенсі.

Як слушно зауважила Т. Сидорук, раціоналізм базується на переконанні, що актори в міжнародних відносинах прагнуть максимізувати їхній особистий інтерес (який може бути як матеріальним, так і нормативним) та раціонально управляти навколишнім середовищем задля досягнення власних цілей [70, с. 22]. Таким чином учасники міжнародних відносин свідомо чи підпорядковано роблять свій раціональний вибір на користь власних інтересів. Своєю чергою конструктивізм передбачає дотримання учасниками міжнародних відносин норм поведінки у міжнародному середовищі незалежно від того, принесе це їм додаткові вигоди чи ні.

Одним із прихильників та дослідників раціоналізму вважають американського вченого, представника школи неолібералізму – Роберта Кеохейна. Він переконаний, що теорія раціоналізму часто дає нам можливість зрозуміти причини і напрями змін у світовій політиці, оскільки раціоналізм

пропонує принципову концепцію, коли міжнародні актори змінюють поведінку, але не ідентичності та інтереси [166, р. 381]. Учасники міжнародних відносин, переслідуючи свої інтереси та керуючись раціоналізмом, здатні перетворювати структурні та інституційні умови в можливості. Отже, інтерес стає стимулом.

Дискутуючи з прихильниками політичного реалізму про природу міжнародних відносин, Р. Кеохейн доводив помилковість твердження про те, що анархічність міжнародних відносин та інтереси їх учасників у сфері гарантування власної безпеки неодмінно призводять до конфліктів. Він запропонував концепції неоліберального інституціоналізму та транснаціональних відносин [167].

Перша з названих концепції пояснює, як різні інституції, зокрема політичні партії та групи інтересів, впливають на поведінку держав у анархічному міжнародному середовищі. Таке важливе значення для інституції (організації) автор концепції надавав тому, що самі по собі учасники міжнародних відносин (передусім держави), співіснуючи в анархічному середовищі, «бояться бути ошуканими». Тому вони воліють мінімізувати ймовірність «обману» за допомогою міжнародних об'єднань, організацій, інституцій. У цьому випадку вони керуються спільним інтересом – захистити себе.

Концепція транснаціональних відносин, яка була сформульована в науковому тандемі з Джозефом Наєм, підкреслювала значення недержавних учасників міжнародних відносин, дещо нівелюючи роль держави як ключового гравця на міжнародній арені.

Значний внесок у розвиток теорії раціоналізму зробили європейці Петер Кратохвіль та Ельза Тульмець. Вони намагалися пояснити, яким чином соціальний конструктивізм і раціоналізм може поєднуватися з вивченням зовнішніх відносин ЄС [168, р. 22 - 40]. Вони прийшли до висновку, що відносини ЄС із країнами-партнерами можна розглядати крізь призму чотирьох комбінацій: «сильного конструктивізму» («strong constructivism»), «слабкого конструктивізму» («weak constructivism»), «слабкого раціоналізму» («weak

rationalism») та «сильного раціоналізму» («strong rationalism»).

У рамках «сильного конструктивізму» ЄС і його оточення послідовно дотримуються встановлених норм і правил. Їхньою поведінкою керує потенційна чи фактична ідентичність, а співпрацю та конфлікти між ними інтерпретують як параметр близькості та сумісності цих ідентичностей [168, р. 22 - 40]. «Слабкий конструктивізм» позиціонує ЄС як нормативного актора, дії якого базуються на нормах і цінностях, а країни-партнери погоджуються з нормативною природою ЄС, проте намагаються маніпулювати нормами ЄС на власну користь.

Протилежною комбінацією є «слабкий раціоналізм». Згідно з таким підходом ЄС є власне тим раціональним актором, який використовує свій вплив для зміни поведінки своїх зовнішніх партнерів. Цей підхід, на наш погляд, пояснює формат співпраці ЄС із його східними та південними сусідами. Зокрема, ЄС розглядає ЄПС як раціональну стратегію, яка покликана допомогти трансформуватися країнам, що прагнуть членства в ЄС. Четверта комбінація «сильного раціоналізму» окреслює ситуацію, коли роль інституцій у міжнародному середовищі нівелюють і як наслідок усі учасники переслідують власні інтереси.

Прихильник теорії інституціоналізму Франк Шиммельфенніг прагнув подолати розрив між раціоналістичним та конструктивістським підходом. Дотримуючись раціоналістичного інституціоналізму, він стверджував, що агенти в ЄС діють «стратегічно на основі екзогенних специфічних політичних уподобань, але роблять це в середовищі спільноти, з високою щільністю взаємодії» [203, р. 161]. Проте, на його думку, інституції дещо обмежують вибір та впливають на поведінку зацікавлених суб'єктів, утім, вони не формують їхню ідентичність та інтереси.

На основі цього Ф.Шиммельфенніг аргументує послідовність раціоналістських і конструктивістських підходів в аналізі питань зовнішньої політики ЄС. У своєму емпіричному аналізі розширення ЄС на Схід, науковець застосував раціоналістичний підхід, оцінюючи логіку дій міжнародних акторів

та потенційні переваги для них, а на основі конструктивізму пояснив динаміку взаємодії та, власне, сам результат.

Процес розширення ЄС Ф.Шиммельфенніг пояснив, передусім, перевагами для країн-членів ЄС. Визначені переваги спричинили активний процес розширення ЄС на Схід, а підхід Ф.Шиммельфенніга може бути охарактеризований як раціоналістичний із невиразним акцентом конструктивізму [203, р.161].

«Золоту середину» між раціоналізмом та конструктивізмом прагнув віднайти дослідник міжнародних відносин Емануель Адлер. У своїх дослідженнях він говорив про те, що конструктивізм є підґрунтям для змін міжнародного середовища [113, р. 320].

Дослідник і послідовник конструктивізму Александр Вендт визначив два основні принципи конструктивізму та зазначив, що структури людських об'єднань передусім визначають спільні ідеї та тотожність інтересів, а не матеріальні чинники [227]. Перший представляє «ідеалістичний» підхід до соціального життя, який суперечить «матеріалістичному», без акценту на технологіях чи ресурсах. Другий принцип стосується «структуралістського» підходу через його акцент на силах соціальних структур, що виникають.

Джеффри Чекель, як зазначають у своїх працях П.Кратохвіль та Е.Тульмець, під час визначення конструктивізму наголошував, що середовище, в якому діють агенти або держави, є соціальним, а не матеріальним, і воно визначає їх інтереси [168]. Для Ніколаса Онуфа, одного з засновників конструктивізму в міжнародних відносинах, мова відіграє центральну роль. На його думку, «мова також виконує констативну функцію, бо говорячи, ми робимо світ таким, яким він є» [179, р. 126]. Тому конструктивізм ці вчені розглядають як різновид структурного ідеалізму.

Представники теорії раціонального вибору, серед яких К.Ероу, Дж.Бюкенен, М.Фрідман, Дж.Вальдфогель, Е. де Сото, Г.Таллок, М.Олсон вважають, що політичний процес передбачає раціональне формулювання мети суспільного та глобального розвитку, пошук найбільш ефективних засобів її

досягнення, калькуляцію витрат і доходів від реалізації певної стратегії, врахування поведінки інших акторів та оцінювання ситуації в цілому [103, с. 67].

Раціональність вибору в умовах глобалізації полягає в оцінюванні співвідношення витрат і вигоди з обов'язковим урахуванням преференцій індивідуальних і колективних акторів. На думку Дениса Яковлева, «йдеться про інструментальне розуміння раціональності, згідно з яким індивіди або міжнародні актори співставляють власні очікувані вигоди й витрати, намагаючись максимізувати перші й мінімізувати другі» [103, с. 67]. Крім того, Д.Яковлев наголошує, що процес глобалізації формує низку викликів для дослідження міжнародних відносин крізь призму теорії раціонального вибору. Зокрема, він називає проблемою визначення «глобального» інтересу, який дозволить узгодити індивідуальні, групові та національні інтереси. З іншого боку, у динамічному глобальному міжнародному середовищі учасники стикаються з явищем «розпорошення вигоди», коли актор отримує дуже незначну частку вигоди від дії, у якій він бере участь із метою задоволення інтересу глобального співтовариства, а тому він не матиме мотивів для вступу до простору глобальної інтеракції [103, с. 67].

Водночас успіх та ефективність ЄПС обговорювали та переглядали офіційні установи, аналітичні центри та науковці не лише через підвищений інтерес до європеїстики, а також тому, що, на думку Тобіаса Шумахера, «ЄС майже завжди відстає від своїх амбітних цілей і зобов'язань» [205]. Останнім часом також проводять різні дослідження про те, чого очікують країни ЄПС та як вони сприймають ЄС, загалом визнаючи той факт, що ЄС має асиметричний характер та односторонній підхід до сусідства.

Зарубіжних і вітчизняних учених об'єднує ідея розробити загальний теоретичний підхід до ЄПС. І тут радше йдеться не про пошук та обґрунтування «мейнстріму» певної теорії, а про окреслення спектру інноваційних перспектив ЄПС, практики відносин ЄС із країнами-сусідами.

Сьогодні більшість теоретичних праць мають на меті пояснити різні

аспекти політики ЄС щодо своїх сусідів, використовуючи для цього інституційні підходи. Велику увагу в цих дослідженнях присвячено тому, як інститути та країни-члени ЄС впливали на розвиток ЄПС, а також на політичні реформи в країнах-партнерах.

Значною мірою теоретизація ЄПС має тенденцію до сегментації різних галузей ЄПС. У контексті теоретизації ЄПС особливо цінними є наукові розвідки Ельзи Тульмець. Дослідивши еволюцію ЄПС, вона зробила висновок, що конструктивістський підхід у дослідженні ЄПС домінував у ранній період аж до війни в Грузії 2008 р., а потім раціоналізм став більш поширеним. Поштовхом для переосмислення стало банальне бажання гарантувати безпеку, бо війна в Грузії призвела до того, що відносини між ЄС та Росією поступово перейшли у фазу інтенсивного суперництва, а ЄПС Москва сприймає як загрозу та інструмент протидії російським інтересам [141]. І ЄС, і Росія розробили свої регіональні проекти, але Брюссель має більш позитивну програму розвитку регіону, тоді як Кремль схильний діяти так, щоб зіпсувати зусилля ЄС. Реальні приклади таких дій ми можемо спостерігати чи не у всіх країнах Східного партнерства, тому окремі науковці говорять про співпрацю в рамках східного виміру як про «поле битви між ЄС та Росією» [142].

Дослідниці Лаура Делькур і Катерина Вольчук протиставили європейський та євразійський інтеграційні проекти, аргументуючи це тим, що поки ЄС намагається впливати на сусідів через переконання і обумовленість, Росія більше схильна маніпулювати та обмежувати держави у регіоні [112, р. 2].

Слід наголосити, що найбільш поширені підходи до вивчення ЄС та його східного виміру – раціоналізм та конструктивізм – широко використовують концепції європеїзації і обумовленості для пояснення специфіки відносин ЄС із країнами-партнерами. Вказані поняття найчастіше слугують теоретичними рамками для аналізу ЄПС.

Поняття «європеїзації» в науковій літературі також відносно нове. Перші концепції європеїзації були запропоновані в 90-х рр. ХХ ст. для визначення процесу «переорієнтації напрямів і форм політики держав-членів ЄС до того

рівня, на якому політична та економічна динаміка ЄС стає частиною організаційної логіки національної політики та її творення» [71, с. 23]. З того часу вчені почали використовувати цей термін для пояснення подекуди не зовсім тотожних явищ та процесів, а тому єдиного уніфікованого визначення цього поняття наразі немає. Втім, сьогодні можливо окреслити використання поняття європеїзації для позначення:

- 1) впливу ЄС на розвиток країн-учасниць;
- 2) впливу ЄС на реформи та зміни в країнах-кандидатах у процесі розширення;
- 3) теоретичних рамок вивчення взаємодії ЄС і третіх країн, зокрема і в межах ЄПС.

Таким чином, можна виділити три різні виміри європеїзації:

- 1) європеїзація держав-членів ЄС;
- 2) європеїзація держав-кандидатів у політиці розширення;
- 3) європеїзація третіх країн (наприклад, у рамках механізмів ЄПС) [71, с. 23].

Дослідник-європеїст Майкл Емерсон розглядає європеїзацію як вплив трьох механізмів, що працюють у тісній взаємодії:

- правові зобов'язання в політичній і економічній сферах, пропоновані під час вступу країни до ЄС;
- об'єктивні зміни в економічній структурі й інтересах окремої особистості як результат злиття з ЄС;
- суб'єктивні зміни в поглядах, поняттях людей, що стимулюють політичну волю до прийняття європейських норм у бізнесі, політиці і громадянському суспільстві [16, с.57].

Механізми європеїзації М.Емерсон описує як спробу з'єднати раціональний інституціоналізм за допомогою політики умов (обумовленості) і соціологічний інституціоналізм за допомогою злиття норм і соціального навчання [16, с. 57].

Як видно з вищезазначеного, поняття європеїзації тісно пов'язане з

поняттям обумовленості. Офіційне визначення обумовленості сформульоване МВФ та передбачає «практику, відповідно до якої МВФ надає позики за умови, що країна-позичальниця прийме узгоджену програму регулювання або пакет певних політичних заходів» [230]. Принцип обумовленості передбачає наявність чітких і конкретних умов та стимулів, які своєю чергою є формами т.зв. «м'якої сили».

Уперше концепцію «м'якої сили» сформулював Джозеф Най. Він був переконаний, що сьогодні в міжнародних відносинах неможливо уявити ситуацію, коли б економічні, військові і політичні чинники виявилися повністю винесеними за дужки взаємодії між акторами, а результат цієї взаємодії залежав тільки від переконливості аргументації учасників переговорів [178]. Для країн, охоплених ЄПС, принцип обумовленості є одним із найважливіших, оскільки здійснення якісних реформ із метою наближення до стандартів ЄС передбачає послідовне виконання умов європейських інституцій, зокрема фінансових. Утім, якщо умови фінансових інституцій є чіткими і економічно обґрунтованими, то стимули ЄС подекуди є розмитими і без конкретних перспектив, що прямо впливає на мотивацію країн-партнерів та знижує рівень їх зацікавлення.

Іншими часто вживаними у роботі категоріями, є поняття «нової» та «старої» Європи. Жваві дискусії щодо можливості співвідношення та розрізнення двох образів Європи («старої» та «нової») безпосередньо впливають на дослідження європейської ідентичності. Якщо раніше в науковому дискурсі актуальною була проблема визначення критеріїв «європейськості» задля виокремлення тих, хто насправді може називатись «європейцями», то сьогодні акцент зміщується на нове питання: ідентичність якої Європи ми досліджуємо? [55, с. 18]. Розмежування «старої» та «нової» Європи є необхідним аспектом дослідження феномену європейської ідентичності в умовах творення глобальних об'єднань. Цю ідентичність вже не розглядають як певну історико-культурну реальність («стара Європа»), а сприймають як «винахід», який створений, насамперед, зусиллями політичних

еліт («нова Європа»). Дослідниця Вів'єн Орчард щодо цього зазначає: «хай би що у минулому не означала ідея Європи, ідея європейського політичного союзу спричинила чіткий розрив між новою європейською спільнотою та Європою як історичною та культурною реальністю» [181, р. 429]. У результаті реалізації проєкту європейської інтеграції до наукового оббігу було запроваджено поняття «нової Європи», а тому говорити можемо стверджувати, що «нова Європа» сьогодні конструюється в тісному зв'язку з розвитком ЄС.

До поділу на «стару» і «нову Європу» свого часу вдався американський політичний і державний діяч, міністр оборони США Дональд Рамсфельд. Він розділив Європу на «стару», яка, за його словами, не здатна йти в ногу з часом і, відповідно, повинна бути «поза грою», і нову, здатну на це. До цієї групи країн він відносив ті держави, які відкинули війну в Іраку (Франція, Німеччина і ті, які пішли за ними), а «нова» Європа представлена країнами, які підтримали війну і висловили готовність брати участь у ній (Великобританія, Польща, Прибалтійські країни, Грузія та ін.) [2]. На думку Д.Рамсфельда, більшість західноєвропейських держав відмовилися від військових дій, спрямованих на повалення режиму Саддама Хуссейна, а центральні та південно-східні європейці приєдналися до «коаліції охочих», саме тому він говорив про те, що «нова Європа» змушує США виступити проти «старої Європи» [29].

У роботі під поняттям «нова Європа» ми розуміємо сукупність країн колишнього соціалістичного табору: Естонію, Латвію, Литву, Польщу, Чехію, Словаччину, Угорщину, Словенію, Румунію, Болгарію та Хорватію, які після наймасштабнішого п'ятого розширення ЄС (2004 і 2007 р.) стали його членами. Ці країни мають багато спільного в історичному, культурному та економічному контекстах. Ставши членами об'єднаної Європи, названі держави значно змінили свій статус, передовсім із одержувачів політики ЄС до безпосередніх учасників її творення.

Держави «нової Європи» становлять собою групу країн, які зробили основний внесок у формування східної політики ЄС після його розширення. Для нашого дослідження особливо цінною є роль країн Вишеградської групи у

формуванні та реалізації східної політики ЄС.

Своєю чергою «стару Європу» складають країни-засновниці ЄС такі, як Бельгія, Німеччина, Італія, Люксембург, Нідерланди та Франція, а також Велика Британія, Данія й Ірландія (з 1973 р.), Греція (з 1981 р.), Іспанія, Португалія (з 1986 р.), Австрія, Фінляндія та Швеція (1995 р.). Ці всі країни сукупно утворили стрижень ЄС та сформували його цінності.

Методологічна основа дослідження має міждисциплінарний характер з огляду на застосування методологічного інструментарію не лише політичної науки й теорії міжнародних відносин, а й історії, соціології та права, що зумовлено потребою цілісного вивчення внеску країн Вишеградської групи у формування східної політики ЄС.

Методологічна основа дисертації базується на принципах системності, об'єктивізму та суб'єктивізму, історизму та державоцентризму.

Керуючись принципом системності ми з одного боку розглядали східну політику ЄС як єдину систему, а з іншого – як сукупність відносно самостійних напрямків ЄПС та Східного партнерства.

Принцип об'єктивізму спонукав до об'єктивного, справедливого висвітлення та інтерпретації міжнародних процесів, зважаючи на закономірності міжнародних відносин. В свою чергу принцип суб'єктивізму вимагав сприйняття міжнародних відносин як процесу та результату людської діяльності.

Досліджуючи процес формування та реалізації східної політики ЄС в історичній ретроспективі та в конкретних історичних умовах, послуговувались принципом історизму.

Керуючись принципом державоцентризму ми розглядали держави Вишеградської групи та країни Східного партнерства як головних «дійових акторів» у контексті реалізації східної політики ЄС.

Не менш важливими у методології наукового пізнання є конкретні підходи. Головною методологічною віссю цієї наукової роботи є системний підхід, який дозволив не лише сформулювати дослідницьку проблему, а також

обрати стратегію логічного вирішення поставлених мети і завдань. У межах системного підходу стало можливим розглядати країни ЄС, Вишеградської групи та Східного партнерства, з одного боку, як автономні системи з притаманними рисами, особливостями та закономірностями розвитку, а з іншого як елементи міжнародної системи, що перебувають у перманентній взаємодії. Іншою ситемою у нашому дослідженні є східна політика ЄС. Крізь призму системного підходу ми досліджували вплив на неї внутрішніх і зовнішніх чинників.

Крізь призму біхейвіористичного підходу проаналізовано, як поведінка конкретних політичних діячів впливає на ситуацію в міжнародній системі. У цьому контексті простежуємо вплив очільників європейських інституцій (Х.Солани, Ф.Могеріні, Д.Туска, К.Більдта та ін.), польських політиків та громадських діячів (Р.Сікорського, А.Квасневського, В.Вашиковського, Є.Гедройця тощо), балтійських політиків (В.Адамкуса, Д.Грібаускайте та ін.) на реалізацію східної політики ЄС. До прикладу, поведінка очільника РФ В.Путіна, канцлерки Німеччини А.Меркель, президента Франції М.Макрона та США Д.Трампа часто визначає політичну конфігурацію у міжнародному середовищі.

Одним із ключових методологічних підходів на якому базується робота є політико-інституційний підхід. Як слушно зазначав Б. Ротстайн, «з якою б ситуацією не стикався фахівець у сфері політичної науки, вона так чи інакше буде пов'язана з політичними інститутами» [68, с. 178]. Крізь призму політико-інституційного підходу проаналізовано діяльність держав Вишеградської групи у процесах формування та реалізації східної політики ЄС, акцентуючи увагу на їхніх інтересах, пріоритетах, політичних амбіціях та поведінці в конкретних політичних реаліях. Крім того, політико-інституційний підхід використано з метою вивчення ключових інституційних аспектів формування й реалізації східної політики ЄС.

На основі хронологічного підходу досліджено процеси формування та імплементації східної політики ЄС за участі держав Вишеградської групи, встановлено взаємозв'язки між політичними процесами та акторами і визначено

їх динаміку.

Використані в дослідженні методи можна поділити на такі групи: загальнонаукові та спеціальні. Першу групу становлять загальнонаукові методи, які використовують як на емпіричному, так і на теоретичному рівні дослідження, – аналіз і синтез, індукції та дедукції, порівняння. Зокрема, за допомогою порівняльного методу проаналізовано наявні концепції польської східної політики, виявлено найбільш активних акторів у процесі реалізації східної політики ЄС, зважаючи на рівень зацікавлення країн «нової Європи» та досягнення на цьому напрямі.

До другої групи увійшли такі спеціальні методи дослідження як: структурно-функціональний, соціологічний, метод групування емпіричних показників та аналізу документів.

Структурно-функціональний метод дав змогу дослідити об'єкт як динамічну систему із низкою структурних елементів з позиції їх функціонального призначення, перманентної взаємодії, впливу внутрішніх і зовнішніх факторів тощо. Такими досліджуваними «системами» в роботі були східна політика ЄС, ЄПС, Східне партнерство, Вишеградська група.

Соціологічним методом ми послуговувались для виявлення соціальної обумовленості політики ЄС та країн «нової Європи» щодо адресатів Східного партнерства, вплив на неї економіки, культури, ідеології та соціальної структури. Цей метод дав можливість простежити рівень ефективності реалізованої політики кожною країною Східного партнерства крізь призму впливу рівня економічного розвитку, ефективності політичних еліт, відкритості політичної системи та чинних політичних режимів.

У процесі роботи над дослідженням було застосовано також метод групування емпіричних параметрів. Це такі макроекономічні показники діяльності країн Східного партнерства як темп зростання ВВП, рівень інфляції, темп зростання рівня Державного боргу. У цьому випадку країни Східного партнерства розглядали як окрему систему, а вказані макроекономічні показники є тими емпіричними параметрами, які використано для

характеристики системи. Обсяги фінансування чотирьох найпоширеніших грантів Міжнародного Вишеградського фонду та окремо Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства також було згруповано за роками. Отримані параметри дозволили простежити динаміку, а обчислені показники було структуризовано у вигляді таблиць і графіків.

Серед спеціальних методів використано метод вивчення документів. У першу чергу це програмні документи головуєчих у Раді ЄС та V4 країн, а також звітів за періоди їх президентства, стратегічних документів Вишеградського фонду та Європейської Комісії, підсумкові декларації самітів Східного партнерства. Визначення концептуальної спрямованості текстів документів, які лягли в основу реалізації ЄПС і Східного партнерства та заклали базу для імплементації східної політики, дало можливість сформулювати висновки про пріоритети, цілі та досягнення кожної з держав V4 у контексті реалізації східної політики ЄС. Метод вивчення документів у поєднанні з ретроспективним аналізом дав змогу проаналізувати тексти документів ЄС та Вишеградської групи на широкому тлі історично зумовлених процесів та явищ.

Резюмуючи, відмітимо, що дослідження ролі країн Вишеградської групи в реалізації східної політики ЄС реалізовується через призму раціоналізму та конструктивізму. Застосування низки спеціальних та загальнонаукових методів наукового пізнання дало змогу різнобічно розглянути й глибше дослідити об'єкт та предмет дослідження, вирішити поставлені завдання та зробити власні висновки щодо особливостей реалізації східного виміру політики ЄС, зокрема щодо ролі країн Вишеградської групи.

1.2. Стан наукової розробки проблеми та її джерельна база

До питання значущості ЄС, його особливостей, засад функціонування і перспектив розвитку прикута увага широкого кола дослідників. Серед масиву наукових розвідок значна частина досліджень присвячена східній політиці ЄС. Утім, у вітчизняній політичній науці наразі бракує окремого дослідження про

роль держав Вишеградської групи у формуванні та імплементації східної політики ЄС, чим обумовлено потребу підготовки цієї роботи.

Увесь масив наявної наукової літератури можна умовно розділити на декілька напрямів. Перша частина репрезентована загальнотеоретичними дослідженнями з європеїстики зарубіжних та вітчизняних науковців. Їхні роботи справили вагомий вплив на формування комплексного уявлення про підходи до аналізу міжнародних відносин, його теорій, закономірностей, а також поведінки міжнародних акторів і особливостей взаємовідносин між ними.

Науковий доробок європеїста М.Емерсона є важливим для нашого дослідження з позицій того, що він пояснює європеїзацію сусідів ЄС як динамічний процес, у якому об'єктивні і суб'єктивні зміни в поглядах, інтересах, цінностях та правові зобов'язання є механізмами, що стимулюють якісні зміни. М.Емерсон [137] достатньо аргументовано пояснив суть поняття європеїзації, виділив ключові механізми її реалізації. У праці «Екзистенціальна дилема Європи» М. Емерсон [16, с. 57] розмірковував над перспективами об'єднаної Європи. Він дійшов висновку, що в майбутньому ЄС може розвиватися за такими двома сценаріями: процес розширення буде припинено взагалі або ж надмірне розширення призведе до втрати ефективності союзу, бо територіальні можливості ЄС наразі досягають критичної межі. Розмірковуючи над вирішенням цієї песимістичної дилеми, дослідник пропонує варіант якісної зміни формату політики сусідства, що дозволить розмити межі між членами ЄС та претендентами на вступ. Раціоналізм М.Емерсона поєднується з політикою обумовленості, яка є формою «м'якої» сили.

Теорія про природу сили як ключової категорії в міжнародних відносинах, а також її поділ на «жорстку» та «м'яку» є в центрі уваги Д.Най [178]. Як представник політичного реалізму Д.Най досліджував зовнішньополітичні проблеми, пов'язані з глобалізацією, а також питання управління і влади як всередині держави, так і на світовій арені в умовах глобалізації та інформаційної революції.

Послідовник раціоналізму Р. Кеохейн у праці «Міжнародні інституції: два

підходи» («International Institutions: Two Approaches») доводить, що теорія раціоналізму дає нам ключ до розуміння природи та напрямку змін у світовій політиці. Дослідження міжнародних відносин із позицій раціоналізму, на його думку, неодмінно відбувається крізь призму діяльності міжнародних інституцій [166].

Раціоналізм як наукову теорію вивчали європейці П.Кратохвіль та Е.Тулмець [168]. У спільній праці під назвою «Конструктивізм та раціоналізм як аналітичні об'єктиви: приклад європейської політики сусідства (Constructivism and Rationalism as Analytical Lenses: The Case of the European Neighbourhood Policy) вони зробили спробу емпірично обґрунтувати пояснення раціоналізму і конструктивізму в міжнародних відносинах. З цією метою дослідники зосередились на зовнішній політиці ЄС, представили модель, яка пропонує чотири різні комбінації раціоналізму і конструктивізму, та довели, що більшість наявних теорій, про відносини ЄС із сусідами важко визначити як суто раціоналістичні чи конструктивістські. Емпіричне дослідження відносин трьох країн сусідства (Грузії, Молдови та України) з ЄС дозволило додатково обґрунтувати теоретичні висновки.

Ф.Шиммельфенніг, розмірковуючи над перевагами раціоналізму та конструктивізму у праці «Стратегічні дії в середовищі громади» («Strategic Action in a Community Environment»), запропонував синтетичний підхід поєднання раціоналістичної теорії з конструктивістською на основі контрольованої конкуренції [204, р. 161].

Прихильник конструктивізму Е.Адлер [113, р. 320] пояснив, чому ця теорія створює додаткову вартість для дослідження міжнародних відносин. Він переконаний, що міжнародні відносини є результатом домовленості між учасниками у сфері матеріальних інтересів.

Серед зарубіжних учених-конструктивістів варто виокремити А.Вендта [227]. Він ґрунтовно досліджував конструктивізм, його суть та основні принципи. У праці «Соціальні теорії міжнародної політики» («Social Theory of International Politics») А.Вендт обґрунтував поміркований конструктивізм.

Серед вітчизняних учених, які мають вагомий теоретичний напрацювання у галузі міжнародних відносин, можна виокремити М.Мальського та М.Мацяха[38].

Другий напрям представляють дослідження, присвячені питанням особливостей формування східної політики ЄС та участі країн V4 у цих процесах. Беззаперечне лідерство в напрацюваннях на цю тематику належить польським дослідникам. Польські концепції східного виміру політики ЄС детально висвітлено в працях М.Машкевича [40]. Значну увагу він присвятив розгляду головних ідейних витоків, засад і тенденцій розвитку східної політики Польщі у XX – на початку XXI ст. крізь призму безпеки та національної ідентичності. У монографії «Східна польська політика у XX – на початку XXI ст.: концепції та інтерпретації» він аналізує контексти польської східної політики в українській історіографії та місце Польщі в українських концепціях безпеки. Використовуючи метод історичних аналогій, автор порівнює геополітичне становище Другої Речі Посполитої між Німеччиною та тоталітарним СРСР і геополітичну ситуацію України між демократичною Європою та авторитарною Росією. Таку ситуацію М.Машкевич називає геополітичним стигматом, неминучим наслідком якого для України є конфлікт між РФ та Заходом. Відтак, автор монографічного дослідження радить українській політичній еліті звернути увагу на польський досвід і розпочати розробляти політику щодо Росії, основою якої має стати український державний інтерес і патріотизм.

Грунтовні дослідження східної політики ЄС, ролі Польщі в процесах просування східного виміру належить Т.Стемпневському [211], який приділив значну увагу питанню розширення ЄС і проблемам, пов'язаним із цим процесом. Учений проаналізував складні аспекти співпраці ЄС із країнами Східного партнерства.

Інший польський дослідник Д.Мільчарек [174] досліджував питання формування східної політики, розширення ЄС на Схід та участь Польщі у цьому процесі. У науковому тандемі з О.Барбурською Д.Мільчарек сфокусував

увагу на східному векторі зовнішньої політики ЄС, окресливши його головні проблеми та здобутки.

Н.Копсей та К.Поморська [126] зробили внесок у дослідження ролі Польщі в становленні ЄПС та Східного партнерства. Автори проаналізували Східне партнерство з позиції його цінності для ЄС, розглядаючи серед іншого участь країн «нової Європи» у формуванні та реалізації цих ініціатив ЄС.

Крім польських дослідників, проблемні аспекти розширення ЄС на Схід, східний вимір політики ЄС вивчали дослідники інших країн ЄС, а також вітчизняні науковці. Зокрема чеські пропозиції щодо посилення ЄПС вичерпно представлені в праці Е.Тульмець [83]. Безпосередньо на Східному партнерстві від періоду становлення до сучасного етапу реалізації свою увагу сконцентрували Б.Война [10, с.7] та М.Гняздовський, які дослідили позиції країн-членів ЄС щодо Східного партнерства [135]. Питання реалізації ЄПС досліджував Р.Дейнрейтер [129].

Російські вчені зробили свій внесок у вивчення східного виміру політики ЄС та участі країн V4 в його реалізації. Особливо виділимо праці Н.Чернової [91], яка сфокусувала увагу на дослідженні ролі Польщі в східній політиці ЄС. Вона приходить до висновку, що Польща успішно виконує місію в європейській східній політиці, яка полягає в тому, щоб зробити її більш відкритою і водночас менш залежною від відносин із РФ. Н.Чернова висловила думку про ставлення ЄС до східних сусідів, зауваживши, що ЄС ніколи не мав наміру пропонувати своїм східним сусідам перспективу членства, а просто хоче «прив'язати до себе їх», не бажаючи визнавати, що це призведе до геополітичного протистояння з Кремлем [91, с. 9, 12].

Дослідження вітчизняної науковиці Д.Рослонь присвячене ґрунтовному та різнобічному вивченню Східного партнерства ЄС як важливого виміру реалізації східної політики Республіки Польща з урахуванням актуальних трендів трансформації міжнародного середовища в Центральній та Східній Європі [67].

Вивчення політичних процесів та інститутів ЄС, теорії та історії

європейської інтеграції знаходиться в полі наукових інтересів А. Круглашова [169].

О. Добржанська [15] у своїх наукових працях висвітлює проблеми ефективності реалізації Східного партнерства. О. Шаповалова [96, с. 266] досліджує різні аспекти імплементації Східного партнерства і трансформацію функційної та політичної спроможності цього проєкту в нових умовах.

У контексті внеску Чехії в посилення східної політики ЄС важливими є праці дослідниці Л.Кіцили [32]. Предметом її наукових зацікавлень також є пріоритетні напрями зовнішньої політики Чеської Республіки на сучасному етапі. Головні причини та передумови формування польських концепцій зовнішньої політики, які стосуються східного виміру, а також ґрунтовні дослідження історії польської держави знаходимо в працях Л.Зашкільняка та М.Крикуна [25].

Питанням реалізації ЄПС та Східного партнерства у розрізі окремо кожної країни-партнера присвячені праці, які становлять третій напрям використаної наукової літератури.

Прикметно, що реалізація східної політики ЄС щодо країн-партнерів викликала жвавий інтерес у широкого кола науковців. Складні відносини Брюсселя і Мінська в рамках ЄПС та Східного партнерства описує дослідник П.ван Ельсувеж [136]. Учений проаналізував різні аспекти розвитку відносин між ЄС та Білоруссю і зробив висновки щодо того, наскільки ЄС може сприяти демократичним реформам у середовищі авторитарного режиму. Крім того, дослідник наголошує, що внутрішня еволюція в Білорусі залежить від регіональних факторів, а не від ефективності політичних чинників ЄС.

Науковиця Г.Боссе [119] дослідила особливості реалізації білоруського вектору східної політики ЄС, зосередила увагу на рушійних силах відносин між ЄС і Білоруссю. Вона пояснила наступність і зміну відносин, вивчивши роль цінностей та принципів, а також економічних та геополітичних інтересів. Дослідниця описала історію відносин ЄС та Білорусі, зосереджуючись на різних етапах взаємодії, при цьому особливий акцент зробила на ЄПС та

Східному партнерстві. Серед іншого, науковиця представила оцінку ефективності політики ЄС щодо Білорусі та короткий прогноз майбутніх відносин після спалаху фактичної війни на Сході України у 2014 р.

Становище Білорусі, а також Молдови та України в контексті енергетичних питань у рамках Східного партнерства дослідили Г.Громадські та В.Конончук [140]. Проаналізувавши увесь спектр зовнішньополітичних факторів, автори дійшли висновку, що держави, які розташовані між Росією та ЄС, знаходяться в особливій ситуації, тому що, з одного боку, вони є головними транзитними країнами для російських ресурсів (газу та нафти на ринок ЄС), а з іншого – вони значною мірою залежать від поставок газу та нафти з Росії, передусім через високий рівень енергоспоживання їхньої економіки. Дослідники наголосили на тому, що Росія веде енергетичну гру щодо Білорусі, Молдови та України, а через них і щодо ЄС.

Дослідниця М.Бікаускайте [117] вивчала російсько-білоруські відносини. Вона закликала європейських політиків зробити все можливе, щоб скерувати політикум Білорусі на Захід, оскільки в іншому випадку Європа має великі шанси втратити для себе цю країну.

Вітчизняні вчені також беруть активну участь у дослідженні відносин ЄС та Білорусі. Дилеми політики ЄС щодо Білорусі висвітлено в працях Т.Сидорук [72]. Згідно з її висновками, за останні понад півтора десятиліття білоруська держава ставала все більш авторитарною і успішно протистояла зусиллям ЄС із просування демократії. Складним питанням європеїзації Білорусі присвячені наукові розвідки А. Круглашова [170]. У співавторстві із Ю. Котською було досліджено питання регіональної політики в Білорусі та проаналізовано труднощі на шляху європеїзації цієї країни [170], а у науковому тандемі з А. Власкіним [223] проаналізовано особливості та перспективи американсько-білоруського діалогу.

Питанням реалізації східної політики ЄС щодо Молдови присвячено низку досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних учених. В.Кучереску [127, р. 17] дослідив відносини між Молдовою та ЄС у рамках Східного партнерства,

проаналізувавши правові, політичні, економічні, соціальні та культурні основи цих відносин. Крім того, науковець робить акцент на сильних і слабких сторонах співпраці об'єднаної Європи та Молдови.

Р.Вілпішаускас зосереджується на стратегіях і підходах основних міжнародних фінансових інститутів до країн Східного партнерства та реформ у Білорусі, Молдові та Україні [222]. Він оцінює основні принципи, цілі, інструменти політики обумовленості та виконання програм підтримки у згаданих країнах. Крім того, дослідник проаналізував вплив фінансових інституцій на підтримку економічних та інституційних реформ, спрямованих на конкретні перетворення в країнах, та взаємодію цих інституцій з іншими зовнішніми суб'єктами, передусім ЄС та країнами Східного партнерства. Р.Вілпішаускас аналізує особливості процесу боротьби з корупцією в Молдові та Україні.

Дослідниця Г.Сасс, вивчаючи процеси розширення ЄС за рахунок країн Східної Європи, проаналізувала період після започаткування Східного партнерства, зокрема і в Молдові, та виокремила дві основні незмінні дилеми, притаманні східній політиці ЄС. Перша полягає в тому, що шість країн у рамках Східного партнерства суттєво відрізняються одна від одної, втім як і їхні політичні траєкторії та уявлення про стосунки з ЄС. З іншого боку, сфера впливу на зміну політики в шести країнах обмежена, оскільки ефективні реформи не завжди відповідають політичній волі еліт у країнах Східного партнерства, враховуючи, що конкретну перспективу членства в ЄС для них не пропонують [202].

Чинники формування політики ЄС щодо Молдови, а також проблеми та результати імплементації східної політики Брюсселя і Кишенева детально проаналізовано у працях української дослідниці Т.Сидорук [72]. Крім того, науковиця дослідила роль ЄПС у процесі придністровського врегулювання та окреслила перспективи подальших відносин ЄС та Молдови. На її переконання, ЄС зацікавлений у розвитку взаємовідносин з Молдовою головню з огляду на те, що загрози, пов'язані з цією країною, прямо впливають на безпеку його

південно-східних кресів. Поряд із тим, географічне положення Молдови, наявність «румунського фактору» та зацікавлення політикуму в інтеграції з ЄС є тими чинниками, які доводять, що перспективи європейської інтеграції Кишенева не здаються ілюзорними.

Питанням реалізації східної політики ЄС у регіоні Південного Кавказу присвячена увага дослідника З.Шірієва. Він проливає світло на історію участі Азербайджану в Східному партнерстві, досліджує поточний стан співпраці ЄС із цією країною, а також окреслює пропозиції та рекомендації щодо того, як Азербайджан може досягти кращих результатів у майбутньому [205].

Детальний аналіз відносин між ЄС та Вірменією в рамках Східного партнерства в наукових працях пропонує М.Говганісян [142]. Він пояснює, чому позиція Вірменії щодо ініціативи Східного партнерства коливалася за останнє десятиліття, а також аналізує причини успіху і невдач проекту та найбільші очікування вірменів у рамках згаданої ініціативи.

Відносинам ЄС та Грузії, місцю та значенню цієї країни у Східному партнерстві присвячені наукові розвідки В. Кхиквадзе [121]. Дослідник оцінює досягнення та проблеми в реалізації Східного партнерства для Грузії, а також надає детальні рекомендації щодо покращення відносин із ЄС у майбутньому.

До когорти зарубіжних учених, які зацікавлені особливостями реалізації східної політики ЄС щодо держав південного Кавказу, слід віднести учених М.Фрейр та Л.Сімао [206]. Вони досліджували можливості розгортання нових складників співробітництва ЄС та країн Південного Кавказу. Дослідниці стверджують, що регіональна співпраця повинна подолати ситуацію штучно побудованої «регіональної марки Південний Кавказ», оскільки наразі Азербайджан, Вірменію та Грузію широко розглядають як єдину регіональну групу з боку зовнішніх суб'єктів, включаючи ЄС.

Ці вчені, однак, висунули аргумент, що таке сприйняття пережило себе і стало контрпродуктивним, не визнаючи ні давніх, ні сучасних відмінностей між цими державами. Крім того, це регіональне маркування однозначно засноване на географічному підході до регіону і не відображає реалій кожної країни в

політичному, економічному та безпековому відношенні. Проте кавказький контекст виявляє високий рівень взаємозалежності в питаннях, пов'язаних із спільним минулим територіального розриву та окупації, регіональними конфліктами, міграційними потоками, енергетичними активами та транспортними маршрутами. Успішність імплементації політики ЄС та майбутнє регіональної стабільності в регіоні Південного Кавказу, на думку дослідниць, залежить від делікатного балансу інтересів та різних рівнів взаємодії.

Серед вітчизняних учених, які досліджували проблеми держав Південного Кавказу, слід виокремити О.Снігир. У своїх працях науковиця наголошує на важливості Азербайджану, Вірменії та Грузії в регіональних енергетичних проектах і робить важливі висновки про місце і роль цього регіону для європейської геополітики [73, с.9]. З огляду на це країни Південного Кавказу постійно знаходяться в полі зору Росії і ЄС, що привносить ряд проблем у зовнішню політику кожної з цих держав. Росія не бажає втратити регіон із своєї зони впливу, а ЄС має намір протистояти таким амбіціям Москви [74].

Є.Горюнова проаналізувала політику ЄС щодо «заморожених конфліктів» на території держав Південного Кавказу [13]. Вона стверджує, що цей регіон становить великий інтерес для Європейського Союзу, але існування конфліктних зон стримує дії останнього в регіоні. Крім того, О.Горюнова вважає, що «заморожені конфлікти» цілком відповідають політиці РФ та допомагають їй утримувати контроль над цим стратегічним регіоном. З огляду на це, дослідниця прийшла до висновку про основні напрями можливих майбутніх дій ЄС щодо розширення його можливостей у регіоні Південного Кавказу.

Відносини ЄС та України в контексті реалізації східної політики висвітлено в працях М.Машкевича [40], Д.Мільчарека [174], а також і Т.Стемпневського [211]. Ці автори наголошують на винятковій ролі України в проєкті Східного партнерства, зокрема для безпеки і стабільності Європейського

Союзу загалом.

Д.Мільчарек пропонує розглядати досягнення Польщі, як досвід для України, оскільки членство Польщі у ЄС принесло їй не лише економічне зростання, але й загальний цивілізаційний розвиток[174]. Автор наголошує на тому, що Польща стала своєрідною «свіжою кров'ю» у ЄС, маючи відчутний позитивний суспільний, економічний і політичний вплив на «стару Європу». Україну Д. Мільчарек розглядає як надзвичайно важливого партнера та наводить слова Р. Сікорського про те, що Україна – єдина держава, яка не належить до Північноатлантичного альянсу або Європейського Союзу, але відносини з якою є стратегічними.

У науковому доробку Т.Стемпневського[211] Україну розглянуто як ключову державу пострадянського регіону, країну «близького зарубіжжя», позиції, потенціал та геополітичне розташування якої є надзвичайно важливими для співвідношення сил не лише у Східній Європі, але й у Європі в цілому. Т.Стемпневський вважає, що з початком війни Росії в Україні Москва переслідує мету, яка полягає в дестабілізації ситуації на Півдні та Сході України, щоб або «відірвати» їх, або призвести до ситуації «окупованих територій» чи створити квазідержаву за сценарієм Придністров'я. Через сепаратистську діяльність, на думку Т.Стемпневського, РФ прагне спровокувати Київ на застосування сили і тим самим хоче розв'язати громадянську війну в Україні та дестабілізувати її.

Роль Польщі як адвоката у вирішенні українських питань висвітлено в працях О.Барбурської [116]. Вона зазначає, що під час російської агресії в Україні польська дипломатія, політичний клас і суспільство широко підтримували офіційний Київ. Окрім різних форм співчуття та матеріальної допомоги, активна політична підтримка була найважливішою. Деякі польські політики були безпосередньо з протестувальниками на Євромайдані, але передусім Польща здійснила масштабну дипломатичну кампанію, спрямовану на мобілізацію Європейського Союзу навколо українського питання. Це, на думку дослідниці, є свідченням великої зацікавленості та відданості поляків

розвитку відносин ЄС зі східними сусідами і передусім Україною.

Українські вчені активно вивчають особливості реалізації східного виміру щодо України. У монографії Т.Сидорук [72] «Політика сусідства Європейського Союзу у Східній Європі: модель інтеграції без членства» окремий розділ присвячено проблемам реалізації політики сусідства ЄС щодо України. Науковиця цілком справедливо стверджує, що Україна прагне визнання ЄС своєї європейської ідентичності через перспективу членства, бо лише якщо об'єднана Європа визнає нашу країну потенційним кандидатом на вступ, буде задіяно повний спектр механізмів і процедур її європеїзації. І хоча сьогодні українське суспільство поділяє європейські цінності, політична еліта не демонструє ефективного впровадження норм і стандартів ЄС у вітчизняне законодавство та щоденну практику. На нашу думку, ці зміни є радше демонстративними задля отримання фінансової допомоги від ЄС та задля формування позитивного іміджу, аніж для того, щоб здійснити в країні справді ефективні перетворення.

Проблемам європейської інтеграції та місця України в цих процесах приділено увагу дослідниць Л.Чекаленко та М.Васильєва [89]. Їхній науковий доробок також представлений розвідками про феномен ЄС.

Особливості, перспективи та наслідки європейської інтеграції України вивчала О.Шаповалова [96]. Проаналізувавши досвід європейської інтеграції країн постсоціалістичного табору, які врешті стали членами Європейського Союзу, дослідниця зробила висновки, що для цих країн євроінтеграція була провідною структурною силою, що направляла їхнє просування шляхом внутрішніх та зовнішніх перетворень до чіткої та своєчасно визначеної мети [96, с. 266]. Для України вона все ще видається довгострокою та віддаленою ідеальною перспективою з обмеженими практичними наслідками та суперечливими шансами на втілення. Науковиця наголошує на тому, що для країн Центральної та Східної Європи євроінтеграція стала імперативом, а для України вона залишається опцією, хоча й дуже привабливою.

До четвертого напрямку віднесено наукові праці, присвячені країнам

Вишеградської групи, їхнім взаємозв'язкам із ЄС та державами Східного партнерства, а також їхньому внескові в реалізацію східної політики ЄС щодо України.

Вишеградське співробітництво у військовій сфері галузі гарантування безпеки аналізував чеський учений З.Дубський [132]. Зокрема його тематичне дослідження фокусується на одному конкретному аспекті співпраці Вишеградської четвірки – зоні військової безпеки.

Польська дослідниця З.Зеленіцька [232] розглядає країни Вишеградської четвірки як групу, що балансує між Центральною та Східною Європою. Їм дослідниця відводить особливу роль.

Питанню розвитку центральноєвропейського регіонального утворення Вишеградської групи з часу заснування і до наших днів присвячена робота російської дослідниці Л.Шишеліної [99]. Крізь глибокий аналіз діяльності країн Вишеградської групи, науковиця говорить про своєрідний «вишеградський стиль» у політиці, маючи на увазі активність цих держав на обох майданчиках – і НАТО, і ЄС. На думку Л.Шишеліної, за посередництвом Вишеградського фонду V4 здійснює політику «м'якої сили» в регіоні сусідства [99].

Феномен Вишеградської групи в європейському політичному процесі дослідив український науковець М.Фесенко. Учений дійшов висновку, що після першого десятиліття членства в ЄС позиції країн Вишеградської групи в ЄС посилилися. Вони не тільки зміцнили власний регіональний союз, але також стали членами транс'європейської коаліції з яскраво вираженою позицією з питання подальшої долі європейської інтеграції [88].

Комплексно досліджено суть і специфіку системи міжнародного та міжрегіонального рівня співробітництва країн Центральної Європи у форматі Вишеградського об'єднання та проаналізовано засади єврорегіонального співробітництва країн регіону й України у працях Є. Кіш [33, С. 27].

Пріоритети сучасної зовнішньої політики Вишеградської групи належать до кола наукових зацікавлень О.Коломієць [34]. Порівняльний аналіз трансформаційних процесів у країнах Вишеградської групи та України здійснив

Г.Перепелиця [56, с. 106]. Учений виокремив загальні тенденції та відмінності в процесах трансформації України та країн Вишеградської групи.

Т.Жовтенко дослідив еволюцію стосунків країн Вишеградської групи та України крізь призму безпекових вимірів. Він дійшов висновку, що Вишеградська група залишається найоптимальнішим стартовим майданчиком для України, оскільки членство країн групи в ЄС та НАТО дає змогу використати об'єднання як платформу для перенесення дискусії регіональних проблем на загальноєвропейський і трансатлантичний рівень [23, с. 201].

Спробу аналізу економічних показників розвитку країн Вишеградської групи, а також політичне й економічне співробітництво між Вишеградською групою та Україною здійснено в доробку авторського колективу Ужгородського національного університету, а саме: М.Палінчак М, В.Приходько, Д.Стеблак та В.Савка [53].

Н.Чорна проаналізувала взаємини країн Вишеградської групи з Україною та окреслила перспективи співробітництва сторін у контексті сучасних геополітичних викликів[94].

Дослідження опирається на широку джерельну базу. Її можна класифікувати на такі групи:

1) документи інституцій ЄС, які визначають основні напрямки політики ЄС щодо країн Східної Європи. До таких слід віднести:

- декларації Європейської Ради,
- повідомлення Європейської Комісії,
- резолюції Європейського Парламенту,
- документ «20 завдань Східного партнерства до 2020 року».

2) підсумкові декларації самітів Східного партнерства, що дозволили простежити, як змінювалось ставлення до країн-адресатів із боку держав-адресантів. Також підсумкові декларації деякою мірою є віддзеркаленням позицій, цілей, старань і головних меседжів держав Вишеградської групи щодо країн Східного партнерства:

- підсумкова декларація Празького саміту Східного партнерства (2009 р.);

- підсумкова декларація Варшавського саміту Східного партнерства (2011 р.);
- підсумкова декларація Вільнюського саміту Східного партнерства (2013 р.);
- підсумкова декларація Ризького саміту Східного партнерства (2015 р.);
- підсумкова декларація Брюссельського саміту Східного партнерства (2017р.);
- підсумкова декларація Брюссельського саміту Східного партнерства (2019 р.).

3) документи держав Вишеградської групи, без яких дослідити внесок країн «нової Європи» у формування та реалізацію східної політики ЄС не було б можливим повною мірою. Використані в роботі види джерел, що походять із держав Вишеградської групи можна умовно поділити на 9 груп:

- 1) документи, які ухвалили парламенти V4;
- 2) програми головування у Вишеградській групі;
- 3) звіти про реалізацію програми головування у Вишеградській групі;
- 4) спільні декларації прем'єр-міністрів V4;
- 5) спільні декларації міністрів МЗС країн V4 ;
- 6) заяви та висновки для засобів масової інформації;
- 7) звіти дослідницьких центрів (передусім польських та українських);
- 8) інформація з офіційних сайтів МЗС;
- 9) офіційні матеріали інформаційних агентств і статистичних платформ, що дали змогу отримати кількісні показники діяльності країн Вишеградської групи щодо України.

4) статті зі спеціалізованих періодичних видань. (опубліковані у виданнях «Gazeta Wyborcza», «Deutsche Welle», «День», «Європейська правда» та ін.) дали змогу простежити динаміку реалізації східної політики ЄС та прослідкувати роль країн Вишеградської групи у цьому процесі).

Аналіз стану наукової розробки проблеми свідчить про значний інтерес дослідників до проблем розвитку східної політики ЄС. Утім комплексне

дослідження внеску країн Вишеградської групи у формування східної політики ЄС в українській історіографії відсутнє. Усю наукову літературу, дотичну до теми, умовно розділено на чотири групи, що включають праці загальнотеоретичного характеру з питань європеїстики, дослідження про становлення східної політики та участі країн V4 у цих процесах, наукові розвідки про реалізацію ЄПС та Східного партнерства щодо кожної з країн проекту та напрацювання про Вишеградську четвірку, позиції її членів щодо східної політики та внеску в її реалізацію щодо України. Джерельну базу наукової праці становлять документи інституцій ЄС, у яких закладено основи східної політики, документи країн Вишеградської групи та підсумкові декларації самітів Східного партнерства. До джерельної бази також належать звіти дослідницьких центрів, статистичних платформ, інформація з офіційних сайтів МЗС, періодика. Таким чином, джерельна база дослідження є досить репрезентативною, що дозволяє проаналізувати та зрозуміти сутність інтеграційних процесів на теренах Центрально-Східної Європи.

Висновки до розділу 1

Дослідження сутності ЄС як особливого міжнародного актора розпочалося відносно недавно. Політична наука в цьому напрямку постійно збагачується новими підходами, що надає європеїстиці динамізму. Серед наявних теоретичних підходів у європейських студіях на сьогодні домінує раціоналізм та конструктивізм. Саме крізь призму раціоналізму та із застосуванням деяких конструктивістських підходів із проблем зовнішньої політики ЄС здійснено спробу дослідити роль держав Вишеградської групи у формуванні та реалізації східної політики ЄС.

Проте до сьогодні вчені не створили комплексної теорії, яка б повністю пояснювала проблеми, які стосуються сутності і характеру ЄС та його політики щодо країн-партнерів. Тому теоретико-методологічні засади дослідження проблем європеїстики та внеску країн «нової Європи» у становлення та реалізацію східної політики ЄС перебувають на рівні активних наукових дискусій і потребують подальшого суттєвого вдосконалення та доповнення.

Здійснений аналіз стану наукового розроблення проблеми з теми дослідження дозволяє стверджувати, що тема вивчена фрагментарно. Найбільше в науковій літературі знайшла відображення польська концепція східного виміру, польсько-шведський проект і внесок Польщі в розробку східної політики ЄС. Пильна увага науковців прикута до вивчення сутності ЄПС та Східного партнерства. Ця проблема, а також питання дослідження концептуальних та інституційних основ діяльності ЄС як потужного учасника міжнародних відносин і його взаємодії з країнами-сусідами після розширення на Схід розробили переважно західні вчені із залученням широкого кола вітчизняних науковців.

Значно менше наукових розвідок, присвячених заслугам чеської, угорської та словацької дипломатії в дискусіях та імплементації політики східного виміру. Мало дослідженою залишається проблема участі держав Вишеградської групи у реалізації політики ЄС щодо України, зважаючи на інтереси та персональні позиції країн цього регіонального об'єднання. Спеціальні комплексні наукові

праці на вказану тематику в Україні наразі відсутні, що стало головним аргументом на користь вибору теми дослідження.

Міждисциплінарний характер досліджуваного об'єкта передбачає використання широкого методологічного інструментарію не лише політичної науки й теорії міжнародних відносин, а й історії, соціології. Методологія нашого дослідження заснована на принципах системності, об'єктивізму та суб'єктивізму, історизму та державоцентризму і підпорядкована досліджуваному об'єкту, предмету, поставленим меті та завданням.

Залучені до дослідження джерела, серед яких установчі, програмні та звітні документи ЄС і Вишеградської групи, аналітичні довідки, наукові публікації, мають високий інформаційний потенціал та рівень репрезентативності. Це створило підстави для вивчення об'єкта та предмета дослідження, а також для реалізації дослідницьких завдань.

РОЗДІЛ 2

РОЛЬ ДЕРЖАВ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ У ФОРМУВАННІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ СУСІДСТВА

2.1. Польська концепція східного виміру політики ЄС

Після завершення «холодної війни» у Європі відбулася низка геополітичних трансформацій, які наклали свій відбиток на подальший хід історії всього континенту. Цей період характеризувався активізацією регіонального співробітництва у Європі, що було викликане передусім переосмисленням безпекового чинника та принципів міждержавних відносин. Означені процеси стали початком нової хвилі регіоналізму, склалися передумови та почали проглядати механізми реалізації політики ЄС щодо сусідніх держав і регіонів. Регіоналізм можна визначити як інституціоналізовану співпрацю (через формальну регіональну організацію або без неї) між географічно близькими країнами [70, с. 78]. Власне, принцип географічної близькості став ключовим у концепції зовнішньої політики ЄС, яку було представлено на Європейській Раді 26 – 27 червня 1992 р. у Лісабоні. Відповідно до цієї концепції до сусідського простору ЄС віднесли:

- а) країни Центрально-Східної Європи (Польща, Чехія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Болгарія, Румунія, Литва, Латвія та Естонія);
- б) країни західних Балкан (Хорватія, Боснія, Сербія, Чорногорія, Албанія, Югославія та Македонія);
- в) середземноморські країни (Мальта, Кіпр, Туреччина, Марокко, Алжир, Туніс, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Палестина, Ліван та Сирія) [72, с.14].

Серед країн Центрально-Східної Європи, які задекларували наміри та стали на шлях впровадження курсу на інтеграцію до європейських та євроатлантичних структур, Польща займала чітку позицію щодо необхідності створити та реалізовувати ефективну східну політику Європейського Союзу. Спочатку таке бажання Польщі було продиктоване радше географічною близькістю та тривалими історичними, економічними зв'язками, однак і

безпековий чинник не втрачав своєї ваги, а іноді ставав домінантним. Польща активно почала формувати групу підтримки своїх східних сусідів серед країн, що були одночасно з нею претендентами на вступ до ЄС. До них належали Чехія, Словаччина, Румунія, Болгарія, Литва, Латвія та Естонія. З-поміж названих держав Польща проявляла найбільше зацікавлення своїми східними сусідами, на що впливали такі чинники:

- економічні (інтереси у сфері торгівлі, інвестицій, енергетики, ринку праці тощо);
- політичні (східний вектор польської політики є питанням національного інтересу Польщі);
- безпекові (сусідство з пострадянським простором диктує необхідність гарантування безпеки та стабільності в регіоні Центрально-Східної Європи, зокрема Польщі);
- історичні (тривалі історичні зв'язки між країнами, компетентність у багатьох сферах суспільного життя);
- статусні (бажання Польщі стати експертом у східній політиці);
- етнодемографічні (спільні етнодемографічні корені);
- культурні тощо.

Дослідник Якуб Корейба пояснив зацікавленість Польщі у східному напрямку тим, що «враховуючи незацікавленість країн «старої Європи» в активізації політики ЄС щодо європейських країн пострадянського простору, за відсутності у них знання специфіки регіону і стратегічних концепцій його включення в європейську політику, Польща позиціонувала себе як «експерт» ЄС з питань України і просувала через союзні інститути власне бачення відносин з цією державою. По суті, Польща реалізувала власні інтереси за допомогою вироблення загальної політики ЄС щодо східних сусідів» [36, с. 106]. З огляду на це, східний напрям зовнішньої політики офіційної Варшави безпосередньо пов'язаний із національним інтересом.

Проте ще задовго до того, як Польща здобула свою незалежність, вона виявляла своє зацікавлення сусідами, що розташовані на схід від її кордонів.

Уперше свої погляди на відносини зі східними сусідами польська історіографія почала формувати ще до початку Першої світової війни, бо саме на цей час припадає суперництво двох концепцій: ягеллонської («міжмор'я» або прометеїзм) та п'ястівської. Ідейником першої концепції вважають польського військового і державного діяча, першого главу відродженої польської держави Юзефа Клеменса Пілсудського (1867 – 1935). Згідно з його теорією, Польща повинна була ініціювати федерацію за участі України, Білорусі, Литви, Латвії, Естонії та Фінляндії і таким чином утворити антиросійський союз. У майбутньому ідеї федерації лягли в основу концепції «міжмор'я», яка передбачала федерацію держав, котрі розташовані в трикутнику Балтійського, Чорного та Адріатичного морів. Назва «прометеїзм» походить від організації «Прометей», яка діяла з 1926 року у Парижі, учасником якої був Ю.Пілсудський. Серед основних цілей діяльності організації було послаблення Радянської Росії [91, с. 29].

Ідейними опонентами «ягеллонців» були т. зв. «п'ясти». Концепцію сформулював польський політичний діяч і публіцист, засновник польського націоналізму Роман Дмовський (1864 – 1939). Сутність висловленої інкорпораційної концепції з етнічною домінантою полягала в тому, щоби Польща активно здійснювала політику колонізації і асиміляції, тим самим забезпечуючи свої національні інтереси. На думку Р.Дмовського, «польська держава мала бути усюди, де мешкає щонайменше 60% поляків». Політик сформулював умови визначення кордонів незалежної Польщі, які отримали назву «лінія Дмовського» [40, с. 79]. Він гостро критикував ідею своїх політичних опонентів за те, що вони акцентували увагу на потенційних загрозах із боку Росії, бо вважав, що для Польщі існує загроза з боку Німеччини, яка не лише поглинула деякі польські території, але й має на меті асиміляцію населення.

Крім того, Р.Дмовський мав сумніви щодо готовності східних сусідів Польщі до державотворення та навіть сформулював свою класифікацію націй. Згідно з його висновками, існувало чотири типи націй: такі, що не прагнуть до

незалежності; такі, що здатні до самоуправління та мають націоналістичні прагнення; нації, які мають досвід власної державності та прагнуть її відновити; нації, які мають свою державу. До націй першого типу він відносив білорусів, до другого – українців, до третього – поляків, а до четвертого типу – німців. У тогочасному ідейному просторі домінантною стала ягеллонська концепція, очевидно, через авторитет Ю.Пілсудського [40, с. 58].

Основоположником сучасної концепції східної політики Польщі вважають відомого громадського діяча, еміграційного публіциста, редактора часопису «Культура» Єжи Гедройця (1906 – 2000). Він уперше висловив думку про те, що нормалізація відносин із країнами, які розташовані на схід від Польщі, – це запорука безпеки і гарантії незалежності польської держави. Сам Є.Гедройць був автором і палким прихильником федералістичної концепції, суть якої полягала в необхідності утворення федерації з Україною, Литвою та Білоруссю, (т.зв. УЛБ). На його думку, «в майбутньому, не зважаючи на існування СРСР, уздовж східного кордону Польщі повстануть національні держави і лише з ними вона підтримуватиме відносини» [40, с. 58]. Ідеї Є.Гедройця піддавали критиці, їх вважали теоретичними, нездійсненними, іншими словами – міфом [40, с. 58]. Варто наголосити на тому, що в абсолютній більшості польських концепцій від Ю.Пілсудського, Р.Дмовського і до Є.Гедройця простежується бажання Польщі визначити своє місце і роль у європейському просторі, гарантувати власну безпеку та уникнути можливих загроз, передусім, із боку Росії.

Відомі ще два погляди на східну політику Польщі: реалізм і романтизм. Романтизм передбачав підтримку демократизації колишніх радянських республік. Цей крок був продиктований необхідністю створити противагу бажанню Росії відновити домінування на пострадянських теренах, а також почуттям солідарності з цими країнами. Відповідно до реалістичного підходу піддавати сумніву вплив Росії на колишні союзні держави з метою утвердження «історичної місії Польщі на Сході» марно [91, с. 36]. Чимало дослідників поділяють думку про те, що у своїй більшості польська владна верхівка сповідувала ідеї романтизму [91, с. 36].

На зламі 1980 – 1990-х рр. відбулися трансформації в Центрально-Східній Європі, внаслідок яких Польща змушена була торувати власний шлях подальшого розвитку. У 1991 р. було припинено діяльність ОВД, після чого Польща задекларувала намір інтегруватися до європейських структур. 15 лютого 1991 р. три країни з постсоціалістичного табору (Польща, Угорщина та Чехо-Словаччина) створили так звану Вишеградську групу (далі – V4). Будучи географічно в центрі Європи, Республіка Польща обрала проєвропейський вектор свого розвитку. Пізніше Варшава намагалася налагоджувати добрі стосунки з країнами Заходу, активізувала свою діяльність на міжнародній арені, що принесло їй хороші дивіденди в короткостроковій перспективі.

Польща одна з перших визнала незалежність України у грудні 1991 р., а дещо раніше, у серпні, Литви, Латвії, Естонії. 18 травня 1992 р. було підписано «Договір про добросусідство, дружні взаємини та співпрацю між Польщею та Україною». Важливим кроком до поглиблення двосторонніх відносин став офіційний візит в Україну Президента Польщі Леха Валенси 24 – 25 травня 1993 р.

У результаті цієї зустрічі було створено Консультаційний комітет Президента України і Президента Республіки Польща. Його було засновано з метою поліпшення координації спільних дій, передусім у сфері транскордонного співробітництва. Перші засідання Консультаційного комітету відбулися в Києві та у Варшаві у травні та листопаді 1993 р. відповідно. Це, без перебільшення, був історичний момент для обох сторін, адже до цього всі контакти між ними здійснювалося виключно через Москву.

Та навіть після таких рішучих кроків доводилось діяти, оглядаючись на Кремль. Так, Варшава не змогла виправдати всіх сподівань Києва в той час. Зокрема, Польщі не вдалося переконати решту учасників Вишеградської четвірки включити Україну до цієї структури, а пропозицію української сторони щодо утворення воєнно-політичного союзу було відхилено [91, с.41]. Не зважаючи на ці обставини, Президент України Леонід Кравчук вважав Польщу не просто сусідньою державою, а «провідником у Європу» [31, с. 129].

Коли до влади в Україні прийшов Леонід Кучма 1994 р., з боку польської владної еліти з'явилися закиди, що Україна не визначилася зі своїм геополітичним вектором. Причини такої поведінки можна пояснити побоюваннями Польщі з приводу того, що проросійськи налаштований Л.Кучма не зможе балансувати між Заходом і Росією. Проте, прихід до влади 1995 р. Александра Кваснєвського позитивно позначився на взаєминах обох країн, а запровадження президентами обох держав політики стратегічної співпраці стало цьому підтвердженням.

Як слушно зауважила А.Киридон, позицію Польщі щодо України чітко сформулював польський міністр закордонних справ Броніслав Геремек під час візиту до Києва 9 – 11 лютого 1994 р. Дипломат наголосив, що «наш інтерес полягає в посиленні незалежності України і Білорусі, інакше Польща стане останньою фортецею, «полем битви» між Сходом і Заходом, що було б для нас не вигідно» [85, с. 284]. У результаті зустрічі на найвищому рівні було ініційовано включення України до франко-німецько-польської парламентської співпраці в межах «Веймарської групи».

Під час візиту міністра закордонних справ України Анатолія Зленка до Варшави у березні 1994 р. було прийнято Декларацію про засади формування українсько-польського партнерства, де особливо наголосили на європейському контексті двосторонніх відносин [31, с. 129]. Україна була зацікавлена в повноцінній роботі в структурах ЦЄІ, асоційованим членом якої вона була з 1994 р. Польща, яка на той час головувала в ЦЄІ, підтримала це прагнення України та певною мірою стала виконувати свою «цивілізаційну місію» [31, с. 129].

Починаючи з 1998 р. Польща вела перемовини про вступ до ЄС. Їй вдалося досягти поставленої мети 1 травня 2004 р., коли вона стала членом ЄС. Попри несприятливі зовнішньо-економічні умови вступу країни до ЄС, такі як слабка динаміка розвитку держав ЄС чи зростання світових цін, польська економіка напрочуд легко впоралася з включенням її до структур ЄС і переходом до функціонування в межах внутрішнього ринку [58, с. 11].

У 1998 р. польський міністр закордонних справ Броніслав Гемерек уперше на державному рівні проголосив ідею створення «східного виміру» [72, с. 119], яку презентував як розширення можливостей співпраці з майбутніми країнами-учасниками з Центрально-Східної Європи [173, s.34]. Пізніше, у липні 2001 р., польське МЗС оприлюднило документ «Східна політика Європейського Союзу в рамках процесу розширення ЄС на Схід щодо приєднання країн Центральної та Східної Європи» [79, с. 164]. З документу можна зрозуміти реальне прагнення Варшави активно просувати кордони ЄС на Схід. Польща підтвердила, що будь-які дії, спрямовані на покращення взаємодії та координації зовнішньої політики ЄС щодо прикордонних та інших країн пострадянського простору на Сході Європи, є цілком виправданими [79, с. 167]. Серед іншого, було визначено коло пріоритетних напрямків, на які, на думку польських дипломатів, потрібно першочергово звернути увагу під час формування східної політики ЄС.

З документу цілком зрозуміло, що у першу чергу східна політика повинна сприяти миру та стабільності, економічній і політичній трансформації, поширенню європейських цінностей та зменшенню кількості екологічних і цивілізаційних загроз [79, с. 169]. Як зазначає Д.Мільчарек, польський президент А.Кваснєвський виступив з ініціативою широкої регіональної співпраці на теренах Центрально-Східної Європи, яка включала 17 країн цього регіону і повинна була сприяти процесам трансформації, а також спільній боротьбі з організованою злочинністю та міжнародним тероризмом [174, s. 35].

У 2002 – 2003 рр. Польща зробила третю спробу утвердити «східний вимір», долучившись до дискусій про східну політику ЄС. Ці дискусії активізували 2002 р. після заяви міністра закордонних справ Великої Британії Джека Вітакера Стро щодо ситуації в Україні, Молдові та Білорусі. Дипломат запропонував ЄС надати їм підтримку з метою поширення та розвитку демократії та ринкових відносин у цих країнах. Ініціативу підтримали та продовжили Данія і Великобританія, про що свідчить концепція «Ініціатива нового сусідства» («New Neighbours Initiative»), яку ці країни запропонували.

Ініціатори намагалися віднайти відповіді на питання, як створити на рівні «ширшої Європи» регіональні рамки для східних сусідів ЄС, Балкан і Середземномор'я [212].

Ситуацію дещо змінила пропозиція Франції та Іспанії долучити до числа адресатів нової політики ЄС середземноморські країни. Таким чином, концепція Європейської політики сусідства почала містити східноєвропейський та середземноморський складники.

У січні 2003 р. Польща виступила з власними пропозиціями щодо східного виміру ЄПС, висловивши їх у неофіційному документі «Східна політика Європейського Союзу в рамках процесу розширення ЄС на Схід: польські пропозиції» [177]. Польща представила пропозицію створення нової стратегії східної політики, завдяки якій покращувалася координація проектів із надання допомоги для країн Східної Європи від ЄС залежно від ступеня зацікавленості країни в наблизенні до європейських стандартів та їхніх можливостей щодо конкретної взаємодії з ЄС у політичній, господарській та суспільних сферах.

Польща вважала за необхідне запровадити та реалізувати політику ЄС щодо України, Молдови, Білорусі та, що важливо зауважити, і Росії. Варшава, як видно із документу, була зацікавлена в тісній співпраці та розширенні системи газо- і нафтопроводів із басейну Каспійського моря через Кавказ. Однак Росія не розглядала себе «рівною» з тими країнами, які ще зовсім недавно «жили за її правилами», та відмовилась від участі в проєкті. На думку польських дипломатів, було доцільно створити інтегрований східний вимір, який окреслить спеціальний підхід для кожної країни та реалізуватиметься на трьох рівнях: урядовому, неурядовому та на рівні суспільств.

Пріоритетне місце Польща відводила Україні та наголошувала, що її майбутня інтеграція до об'єднаної Європи є в інтересах Європейського Союзу. Проєкт передбачав також співпрацю з Білоруссю, Молдовою та Росією, активізацію політичного діалогу з цими країнами та посилення міжлюдських контактів.

Польща підтримувала перспективу членства як головну кінцеву мету для країн-адресатів східної політики. Крім того, польські дипломати звертали увагу на очевидну принципову різницю між східним і південним регіоном навіть у контексті очікувань та можливостей, а тому відстоювала принцип «відкритих дверей» для східних країн [177].

20 лютого 2003 р. у Варшаві міністр закордонних справ Польщі Володимир Чімошевич виступив із промовою «Східний вимір Європейського Союзу: польське бачення», у якій він представив розроблену концепцію східного виміру ЄС. Під час виступу політик наголосив, що ця пропозиція повинна стати інструментом зовнішньої політики ЄС щодо сусідів на його східних кордонах. Міністр зауважив, що Польща володіє унікальними знаннями про східні країни, а отже може бути не лише мостом між ними та ЄС, але, насамперед, хорошим захисником регіону [165, s. 10].

Варто відзначити, що урядові виступи супроводжувалися дискусією в академічних колах, аналітичних центрах і в засобах масової інформації. Наприклад, група фахівців фундації імені Стефана Баторія підготувала доповідь на тему «Більше аніж сусідство», у якій пропонували зосередити увагу на одній країні – Україні з метою вжиття заходів для її швидкого членства в ЄС [165, s. 11]. Проте польські пропозиції не отримали схвалення Брюсселя, а концепція ЄПС, представлена у 2003 р., принципово відійшла від них, зокрема в питаннях перспективи членства, диференціації політики та географічного охоплення.

11 березня 2003 р. Європейська комісія оприлюднила повідомлення: «Ширша Європа – сусідство: новий формат відносин із східними та південними сусідами» [228]. Таким чином було запущено механізм поетапної реалізації проекту ЄПС. У документі задекларовано прагнення ЄС активізувати діяльність із метою сприяння регіональному та субрегіональному співробітництву та інтеграції, які є передумовами політичної стабільності, економічного розвитку, зменшення бідності та соціальних розбіжностей [228, p.3]. Це, на думку європейських дипломатів, допоможе запобігти утворенню розподільчих ліній у Європі, натомість дасть можливість сформувати кільце друзів ЄС. Аналіз

документу дозволяє зробити висновки про реальне прагнення ЄС розширити відносини в рамках ЄПС із Росією, Україною, Молдовою, Білоруссю та країнами Південного Середземномор'я, а також окреслити шляхи зміцнення відносин із державами, які тоді не мали перспективи членства у ЄС [228, р. 3-4].

1 травня 2004 р. відбулося історичне за своїми масштабами розширення ЄС, у результаті якого 10 країн (Литва, Латвія, Естонія, Польща, Чехія, Угорщина, Словаччина, Словенія, Кіпр та Мальта) стали членами ЄС. Це розширення безпосередньо наблизило кордони ЄС до пострадянського простору та поставило перед об'єднаною Європою низку питань і завдань, на кшталт того, як будувати відносини з новими сусідами та як мінімізувати можливі ризики, пов'язані з цим сусідством.

12 травня 2004 р. Європейська комісія підготувала документ «Європейська політика сусідства. Стратегія» («European Neighbourhood Policy. Strategy paper»), який фактично визначав головні засади, принципи та механізми реалізації ЄПС [138]. З точки зору географічного охоплення ЄПС, документ визначив, що до сусідського простору належать: у Європі – Росія, Україна, Білорусь та Молдова; у регіоні Середземномор'я – Алжир, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Ліван, Марокко, Сирія, Туніс, Палестинська національна автономія та Лівія (за винятком Туреччини, яка тоді стала на шлях підготовки до вступу до ЄС). Крім вказаних країн, Європейська комісія, зважаючи на безпековий та енергетичний фактор, зарахувала до числа адресатів ЄПС такі держави Південного Кавказу, як Азербайджан, Вірменію та Грузію.

У документі зазначено, що привілейовані відносини з сусідами будуватимуться за умови поваги до демократичних цінностей, дотримання прав людини, а також принципів ринкової економіки та сталого розвитку. Документом передбачено такі чотири етапи реалізації ЄПС: переговори з країнами-партнерами, розроблення та прийняття індивідуальних Планів дій після детального вивчення стану справ у кожній країні, імплементація та моніторинг. ПД повинні бути диференційованими, базуватись на загальних європейських принципах, враховувати потреби, можливості, а також рівень

амбіцій щодо відносин із ЄС [138]. ПД ЄС із країнами-партнерами укладали на термін від 3 до 5 років на підставі детального вивчення ситуації в різних сферах у країнах. Фактично цей документ був переліком завдань, необхідних для виконання.

Показовим є той факт, що ЄС виявляв бажання поглибити відносини зі своїми східними сусідами, але без конкретних перспектив їх інтеграції. Натомість Польща надалі виступала за можливість інтеграції країн, що стали об'єктами ініціативи ЄПС у майбутньому. Варшава сприяла виробленню ПД у рамках ЄС–Україна, ЄС–Молдова, індивідуальних ПД щодо держав Закавказзя та ініціювала налагодження взаємин із Білоруссю.

На східному напрямку ЄС визначив головними пріоритетами розвиток економіки, поширення демократичних цінностей, гарантування безпеки та стабільності, а також сприяння добросусідським взаєминам. Цілі ЄС у Східній Європі, на думку фахівців, можна було сформулювати у вигляді тріади: «безпека, стабілізація та європеїзація» [97, с. 12]. Польські дипломати домоглися позитивної відповіді від ЄС стосовно розміщення на своїй території Європейського агентства управління операційною співпрацею на зовнішніх кордонах держав-членів ЄС, більш відомого як Агентство управління кордонами [58, с. 37]. Керівництво польської держави неодноразово висловлювалося щодо того, що їхня країна має намір реалізувати ЄПС на східному напрямку зі своїми партнерами Чехією, Словаччиною, Угорщиною, Естонією, Литвою, Латвією, а також зі Швецією [31, с. 131].

Одночасно з процесами європейської інтеграції, у 2000-х рр., у Польщі відбувся прихід до влади правих правлячих сил, які апелювали до традиційних, християнських цінностей. Перебування при владі Леха Качинського (23 грудня 2005 р. – 10 квітня 2010 р.) привнесло низку змін у східний вектор польської політики. Саме в цей час Європою прокотилась хвиля т.зв. кольорових революцій, у ході яких Польща займала активну позицію. Загальним приводом посткомуністичних революцій стала брутальна фальсифікація політичних виборів: парламентських – у Грузії (2 листопада 2003 р.), президентських в

Україні (31 жовтня та 21 листопада 2004 р.) [65, с. 20].

В Україні 21 листопада 2004 р. було оголошено попередні результати президентських виборів, за якими перемогу здобув проросійський кандидат – Віктор Янукович. Це викликало хвилю незадоволення серед українців та призвело до масових акцій протесту. Команду В.Януковича звинуватили у фальсифікації виборів, згодом Верховний Суд України виніс рішення про призначення повторних виборів, на яких 26 грудня 2004 р. перемогу здобув Віктор Ющенко. Не було сумніву, що В.Януковича відверто підтримувала Москва, а його опонента – В. Ющенка – Захід, особливо Польща. З цього приводу слушним є зауваження Т.Андрущенко про те, що «внутрішньополітичний конфлікт в Україні під час Помаранчевої революції продемонстрував ключову роль України в контексті суперництва Заходу і Сходу» [1, с. 71].

Під час Помаранчевої революції польська підтримка була відчутна на президентському, урядовому, громадському та навіть медійному рівнях. Президент Польщі А.Квасневський виступив у ролі посередника між конфліктуючими сторонами, маючи особливо дружні відносини із США та спираючись на особисту підтримку президентів Франції, Німеччини та Литви. Саме А. Квасневський зумів організувати приїзд до Києва Валдаса Адамкуса та Хав'єра Солани [40, с. 266]. Як слушно зауважила з цього приводу Н.Чорна, «зусиллями президента А.Квасневського події революції не лише склали головне питання європейської політики, але й зайняли визначне місце в біографії як самого глави РП, польських та євросоюзних високопосадовців, так і тисяч поляків, які особисто були присутні на київському Майдані, підтримували його учасників численними акціями на території Польщі» [95, с. 124].

Крім того, завдяки активній позиції А.Квасневського, зокрема особистій участі в ролі міжнародного посередника в роботі круглого столу 26 листопада, 1 та 6 грудня 2004 р., ситуацію в Україні вдалося врегулювати мирним шляхом [95, с. 124]. Варто зазначити, що польські дипломати були причетні до

зміцнення авторитету України на рівні провідних європейських інститутів. Зокрема, Резолюція щодо України від 13 січня 2005 р., яку ухвалив Європейський Парламент, була підготовлена за сприяння та активної участі польських євродепутатів [64]. Це стало можливим завдяки наполегливості та тиску на керівництво ЄС А.Квасневського та Президента Литви В.Адамкуса. Можна вважати, що польська сторона долучилася до поширення державами Європи і США своєрідної моди на «помаранчевий бренд» [95, с. 124].

У період із 3 до 5 вересня 2006 р. за сприяння польських дипломатів у Кракові відбулося засідання на рівні міністрів країн Вишеградської групи, до якого було запрошено представників української місцевої влади, спостерігачів від білоруської неурядової організації та представників Міжнародного Вишеградського фонду. Як видно з оприлюдненого комюніке, у ході зустрічі значну увагу було приділено питанням потенційних сфер культурного співробітництва з Україною та з неурядовим сектором Білорусі, а також можливостям надання підтримки країнам Вишеградської групи за участю українських та білоруських партнерів [124].

Така активна підтримка Польщею східного вектора не могла не викликати відповідної реакції з боку Росії, яка після завершення Помаранчевої революції ввела ембарго на ввезення польської м'ясної продукції [18]. Це призвело до того, що Варшава виступила проти з правом вето під час переговорів про партнерську угоду Росії з ЄС у 2007 р. Крім того, Польща запропонувала проект «Європейської угоди про енергетичну безпеку» з метою уникнення в майбутньому проблем із постачанням енергоносіїв, на кшталт російсько-української газової кризи.

Усе це створювало загальний фон, на якому Варшава, зміцнивши свої позиції членством у ЄС, демонструвала спроби конкурувати з Москвою за вплив у «зоні сусідства». На думку Т.Сидорук, Польща намагалася донести думку про те, що допомога Європейського Союзу в соціально-політичних та економічних перетвореннях у країнах Східної Європи не може залежати від розвитку його відносин з Росією. Вона повинна бути однією з головних цілей

Європейського Союзу [72, с. 120].

З приходом до влади В.Ющенка між Україною та Польщею настав, за висловлюванням А.Чернової, «справжній медовий місяць» і влада Польщі ще активніше лобювала членство України в ЄС [91, с. 47]. Щоправда, ситуацію погіршила відставка уряду Ю.Тимошенко у вересні 2005 р., розпад хиткої «помаранчевої коаліції», неспроможність В.Ющенка реалізувати програму реформ, що, власне, поставило під сумнів можливе втілення у життя очікувань ЄС, а разом із ними – сподівань польської влади.

У цей час з'явилися серйозні проблеми в міжнародному середовищі, як-от: російсько-грузинська війна (2008 р.), російсько-українська газова криза (2008 р.), світова економічна криза. У таких архіскладних умовах просувати інтереси східної політики стало проблематично. Варто віддати належне наполегливості польських політиків, які сформували фронт підтримки своїх ініціатив серед країн Вишеградської групи. Вони спільно подали на розгляд Брюсселя свої пропозиції у документах «Європейська політика сусідства – Східний вимір» та «Відносини ЄС – Україна: польські пропозиції». У них ішлося про те, що останні тектонічні зміни в південному сусідстві ЄС призводять до розуміння того, що політика ЄС, хоча й зосереджена на побудові миру і безпеки, а також на зміцненні процвітання і стабільності на кордонах ЄС, не досягла своїх результатів, а тому має бути принципово перероблена [176].

Польська сторона наголошувала на необхідності пропорційного фінансування в рамках ЄПС для східного та південного напрямку та звернула увагу ЄС на проблемних аспектах політики. До таких Польща справедливо зараховувала брак механізмів для реалізації багатостороннього співробітництва, спрямування лівової частки фінансових ресурсів на південний вектор, а також низьку результативність ЄПС через різницю в економічних, історичних, ментальних ракурсах країн, які є її об'єктами. Концепція «більше за більше», на думку авторів документу, повинна базуватися на адекватній методології, при цьому необхідно пам'ятати, що критерії оцінювання результатів повинні бути пристосовані до конкретної ситуації в країнах Південного та Східного

сусідства, початкові можливості яких істотно відрізняються.

Попри всі намагання Польщі експортувати свій досвід до країн, на які поширилась ЄПС, було багато проблемних аспектів цієї ініціативи. Низка дослідників поділяють думку про те, що ряд недоліків ЄПС закладено ще на етапі створення проєкту. Насамперед, йдеться про географічне охоплення різних країн у межах однієї політики. ЄПС стала об'єднанням середземноморської та східної політики ЄС. Це виражено в об'єднанні відмінних за багатьма параметрами держав, а також у різниці очікувань цих країн від співпраці з ЄС. Така асиметрія можливостей і очікувань, «розмиті» стимули з боку ЄС, відсутність конкретних умов не сприяли зміцненню ЄПС. Як стверджує Р.Дейнрейтер, політика «одного розміру для всіх» контрпродуктивна, оскільки вона принижує амбіції тих, хто щиро прагне до тісніших стосунків із ЄС, а тому, щоб підтримати європейські прагнення цих країн, необхідний більш диференційований підхід, оскільки зрозуміло, що Україні та Молдові дуже незручно під однією парасолею з Сирією та Єгиптом» [129, р. 200].

Другим суттєвим недоліком проєкту є відсутність перспективи членства для країн-сусідів, оскільки запропонована ЄС «модель інтеграції без членства» не призвела до вагомих змін у цих країнах. Особливе місце у співпраці ЄС зі східними сусідами займає формат відносин із Росією, яка відмовилась від участі в ЄПС через власні амбіції, оскільки «офіційна Москва хоче перших ролей у європейському концерті, а не животіння на узбіччі сучасної європейської неоімперії» [72, с. 38].

Слабким місцем ЄПС вважають і недофінансування проєкту. З цього приводу Польща висловлювала свою позицію і звертала увагу «об'єднаної Європи» на потребу пропорційного розподілу фінансової допомоги ЄС для південного та східного вектору ЄПС.

Можна впевнено констатувати, що Варшава стала головним адвокатом інтересів країн Східної Європи, охоплених ЄПС. Такий підвищений інтерес цієї держави до країн, що стали об'єктами східної політики ЄС, можна пояснити

передусім спільними історичними, культурними, соціальними та економічними зв'язками. Вагомим аргументом став власний досвід Польщі в питаннях інтеграції та добре розуміння специфіки сучасної Східної Європи, а тому цілком логічним здавалося бажання цієї країни бути своєрідним «експертом» у східній політиці ЄС, яка вже значною мірою почала матеріалізуватися через політику сусідства.

Варто зауважити, що чинник безпеки для Польщі відіграє вагому роль. Слушною з цього приводу є думка відомого польського дипломата, соціолога та публіциста М.Машкевича про те, що «польська активність на Сході є наслідком раціональної політики, спрямованої на зміцнення системи безпеки у цій частині Європи ... бо для Польщі є природним чинити активний опір спробам відновлення авторитарних і тоталітарних систем у країнах постсовєтського простору. Адже рано чи пізно вони створять загрозу польському суверенітету, а в кінцевому підсумку й цивілізаційним досягненням всієї Європи» [40, с. 161].

Отже, Польща докладала чималих зусиль для формування основних засад та принципів реалізації ЄПС і їй таки вдалося досягти певних результатів. Варшава змогла привернути увагу ЄС до східного виміру, надала цьому питанню значущості та сформувала коло прихильників. Польща згенерувала та представила на розгляд власне бачення того, як повинна реалізовуватись східна політика ЄС.

Польський амбітний проєкт містив у собі дієві механізми успішної імплементації в майбутньому, серед яких: перспектива членства, диференційований підхід, розширення фінансування та програм для взаємодії, посилення міжлюдських контактів та політичного діалогу зі східними країнами. Польща зосередила свою увагу на необхідності сприяння демократії, безпеці, стабільності та економічному розвитку у Східній Європі.

Спершу участь Польщі в зовнішній політиці ЄС зводилась до того, щоб включити до порядку денного «політику відчинених дверей» для східних партнерів. Польща не залишала надію переконати решту членів ЄС розмежувати ті країни, які прагнуть членства у ЄС (країни східної Європи), та

ті, що не є європейськими країнами і, відповідно до законодавства ЄС, не можуть подавати заявку на приєднання (країни північної Африки та Близького Сходу). Натомість у схваленій концепції ЄПС перспектива членства не була передбачена взагалі, обсяги фінансування були не достатніми і розподілялись нерівномірно та необґрунтовано між адресатами. Важливо, що співпраця зі східним регіоном у більшості впливових гравців ЄС асоціювалася із відносинами з Росією, а тому ніхто з них не хотів діяти всупереч власним національним інтересам, передусім економічним. І хоча більшість польських пропозицій не були враховані ЄС на етапі формування ЄПС, Польща, усвідомлюючи складність ситуації, продовжувала відстоювати в інституціях ЄС свої амбітні ініціативи.

2.2. Участь Вишеградських країн у дискусіях щодо посилення Європейської політики сусідства

З моменту заснування Європейської політики сусідства у 2004 р. до її реалізації та посилення долучилася низка країн. Саме інтереси та позиції окремих держав-членів ЄС справляли вирішальний вплив на інституціалізацію східної політики ЄС. Цілком очевидно те, що інтереси різних країн лежать у економічній площині та пов'язані передусім із ресурсами та ринками збуту, підтримкою безпеки та запобіганням незаконній міграції тощо.

Після останнього найбільшого розширення ЄС у 2004 та 2007 рр. його східна політика була радше спробою дати відповідь на запитання у який спосіб чи у якому форматі Захід може бути присутнім на пострадянському просторі? З часом підходи до цього питання змінювались і на сьогодні, на наш погляд, ситуація виглядає інакше. Це зумовлено, насамперед, тим, що пропозиції ЄС для своїх східних партнерів не є чіткими, а очікування країн-адресатів є амбівалентними. По-друге, на сьогодні змінилася сама постановка запитання, оскільки ЄС нині більше цікавить не форма участі Заходу на пострадянському просторі, а у який спосіб об'єднана Європа може створити протидію бажанням Росії посилювати свій вплив.

Позиції окремих держав ЄС істотно впливали на відносини між Брюсселем та країнами Східної Європи [81, с. 73]. Як слушно зауважили С.Толстов та В.Якушик, домінантна роль у цьому належала Німеччині та іншим країнам великої європейської «четвірки», а саме: Німеччині, Франції, Великобританії та Італії. Водночас у регіональному контексті, на думку цих дослідників, наявні різні комбінації інтересів країн Центральної Європи, які виявляли особливе бачення ситуації на Сході [81, с. 76].

Особливості підходів та інтересів окремих держав ЄС знайшли відображення в різних форматах взаємодії та регіональних ініціативах, що також уособлювали специфічне ставлення до «східного виміру» ЄПС. Серед них можна виділити декілька ініціативних груп та ситуативних об'єднань. Передусім, це польсько-шведська ініціативна група, яка запропонувала інституційну модель «східного виміру» ЄПС у вигляді Східного партнерства. Друге місце посідають країни Вишеградської четвірки, які були ініціаторами не лише зустрічей на найвищому рівні у форматі «4+1» за участі України, але й власних проєктів, як наприклад, Меморандум уряду Чехії 2007 р. Дослідники виокремлюють ще Веймарський трикутник, до якого зараховують Німеччину, Францію та Польщу, за сприяння яких відбувались зустрічі на рівні міністрів закордонних справ, зокрема за участі Росії та України [81, с. 76].

Значний вплив на динаміку розвитку східного виміру ЄПС мали позиції країн Вишеградської четвірки, Балтії, а також Румунії та Болгарії. Поступово зміцнивши свої позиції, ці держави активізували свою діяльність, особливо в руслі сприяння розвитку східного виміру політики ЄС. У цьому контексті варто зауважити, що 12 травня 2004 р. на саміті Вишеградської четвірки в м. Кромержижі (Чехія) прийнято Декларацію про співробітництво країн Вишеградської групи після їхнього вступу до ЄС.

У ході роботи саміту було досягнуто домовленостей щодо активізації співпраці з нечленами Вишеградської групи у так званому форматі V4+ та передачі інтеграційного досвіду й підтримки сусідам, що хочуть увійти до складу ЄС. Задекларовано намір продовжувати зосереджуватися на

регіональних заходах та ініціативах, спрямованих на зміцнення ідентичності Центральноєвропейського регіону [37, с. 31]. Сторони домовились, що співпраця буде заснована на конкретних проєктах і зберігатиме гнучкість і відкритість. Крім того, країни Вишеградської групи проявили рішучість щодо спільного виконання цілей і завдань ЄС та успішного продовження європейської інтеграції. Вони підтвердили свою відданість процесу розширення ЄС та заявили про готовність допомагати країнам, які прагнуть членства в ЄС, обмінюватися своїми унікальними знаннями та історичним, регіональним досвідом із метою сприяти, формувати та реалізовувати політику ЄС щодо країн Східної та Південно-Східної Європи [130]. У документі підтверджено наміри країн Вишеградської групи тісно співпрацювати зі своїми найближчими партнерами в Центральноєвропейському регіоні (зокрема у сферах, що становлять спільний інтерес), з країнами в межах більш широкого регіону, з іншими регіональними угрупованнями в Європі, а також із третіми країнами та міжнародними організаціями [130].

10 жовтня 2006 р. під час відзначення 15-ої річниці прийняття Вишеградської декларації прем'єр-міністри Чехії, Польщі, Словаччини та Угорщини зустрілися у Вишеграді. Переглянувши 15-річну співпрацю, сторони підтвердили свою рішучість продовжувати спільні зусилля, спрямовані на повну реалізацію намічених цілей. Вони погодилися, що співпраця в рамках V4 стала налагодженою та корисною структурою і сприяла гармонізації та просуванню спільних інтересів під час вступу до євроатлантичних структур. Завдяки своїм багатостороннім ініціативам V4 змогла зробити свій внесок у зміцнення центральноєвропейської ідентичності, посилюючи при цьому європейське будівництво в цілому [131]. Крім того, сторони вкотре наголосили на тому, що вони залишаються прихильниками поглиблення співпраці між ЄС та країнами Східної та Південно-Східної Європи й активно підтримують її через відповідні багатосторонні та двосторонні ініціативи. А тому ЄПС повинна надавати потужну підтримку для реалізації їхніх реформ і для зміцнення їхньої європейської орієнтації [131]. Міжнародний Вишеградський фонд фінансував

низку грантів, які поширювались на країни східного сусідства. Прикметно, що за період із 2004 по 2008 рр. країни Південного Кавказу (зокрема Грузія та Азербайджан) не отримали грантів від Міжнародного Вишеградського фонду. Лише Вірменія у 2008 р. стала розпорядником незначних асигнувань у рамках Стандартного гранту (Standart Grant). Найбільшим отримувачем коштів у вказаний період були Україна та Білорусь, а Молдова у порівнянні з ними отримала скромну допомогу (детальніше див. додаток Б).

У січні 2007 р. відбулась зустріч на рівні комітетів ЄС із питань національних парламентів країн Вишеградської групи, у ході якої учасники спільно заявили про бажання заохочувати ЄС посилювати східний вимір ЄПС та робити це узгоджено, щоб досягти стабільності, процвітання та демократії в сусідніх країнах. Окрім того, сторони вбачали за необхідне закликати Верховну Раду України прискорити проведення реформ для забезпечення європейської перспективи та вітали довгострокову участь ЄС у співпраці з Україною, зважаючи на роль цієї країни в забезпеченні стабільності та безпеки в регіоні [208].

На саміті за участі прем'єр-міністрів V4 18 червня 2007 р. у Братиславі країни Вишеградської групи обговорювали питання, пов'язані з посиленням ЄПС [187]. Цей дипломатичний захід відбувався напередодні головування Словаччини у V4. Після завершення роботи саміту було оприлюднено заяву для преси, у якій йшлося про наміри країн Вишеградської групи продовжувати зміцнювати координаційні та консультаційні аспекти співпраці V4 з метою вироблення спільних позицій щодо питань, які становлять взаємний інтерес переважно у сфері посилення ЄПС.

Чітку позицію щодо цієї ініціативи висловили прем'єр-міністри Д.Туск (Польща), М.Тополанек (Чехія), Р.Фіцо (Словаччина), Ф.Дюрчань (Угорщина) під час зустрічі 9 – 10 грудня 2007 р. у м. Острава (Чехія). У спільній заяві дипломатів Вишеградських країн та Республіки Словенія ЄПС розглядали як ефективний інструмент для поглиблення відносин між ЄС та його сусідами. Йшлося також про те, що Вишеградські країни підтримують європейські

прагнення своїх східноєвропейських сусідів і сприймають їх як невід'ємну частину політичного бачення політики відкритих дверей ЄС [162].

Учасники зустрічі наголосили на тому, що ЄС повинен вітати амбіції східноєвропейських країн, щоб сприяти необхідним політичним і економічним реформам і розширити перспективи їхньої майбутньої інтеграції в ЄС. Окрім того, прем'єр-міністри V4 закликали якнайшвидше завершити переговори з Україною щодо нової угоди з ЄС, яка, на їхній погляд, посилить стабільність і пришвидшить процес реформ у країні [162].

Серед Вишеградських країн найбільш активно лобювали східний напрям ЄПС польські дипломати. Для втілення своїх ініціатив вони заручилися підтримкою не лише країн «нової» Європи, але й змогли знайти однодумців серед держав «старої» Європи. Рішучі наміри підтримати Польщу висловила Швеція. 23 квітня 2008 р. у Чехії міністри закордонних справ Вишеградських країн, Швеції та України зробили спільну заяву, у якій йшлося про те, що подальше зміцнення та поглиблення співпраці зі східними партнерами з ЄПС принесе додаткові вигоди для ЄС в цілому. Країни Вишеградської групи та Швеція розглядали ЄПС як інструмент для сприяння європейській інтеграції. Учасники зустрічі наголосили на важливості співпраці з Україною [152].

Того ж дня відбулась закрита нарада міністрів закордонних справ країн V4, після якої учасники зробили спільну заяву. У ній йшлося про те, що Вишеградська група готова долучитися до обговорення та зміцнення ЄПС з метою посилення відносин ЄС зі східноєвропейськими країнами, оскільки це питання становить спільний інтерес. Країни V4 відстоювали необхідність створення Інвестиційного фонду сусідства (NIF), який повинен забезпечувати значне фінансування для країн ЄПС, та підтримали ініціативу щодо створення багатосторонньої співпраці ЄС зі східними сусідами відповідно до висновків Ради ЄС від грудня 2007 р. [152].

Важливого значення країни Вишеградської групи надали співпраці з Україною, вітали позитивний хід переговорів щодо посиленої угоди між Україною та ЄС, включно зі створенням зони вільної торгівлі. Вишеградські

країни схвалили Положення про надання додаткових автономних торгових преференцій Молдові, які набули чинності від 1 березня 2008 р. Країни Вишеградської групи надали великого значення подальшому зміцненню відносин між ЄС і Молдовою та висловили свою постійну підтримку у врегулюванні конфлікту в Придністров'ї [153].

Вишеградські країни підтримали розвиток партнерства ЄС із Білоруссю в рамках ЄПС за умови, що остання зробить конкретні та переконливі кроки на шляху демократизації, поваги до прав людини та верховенства права. V4 також висловила зацікавлення в розширенні міжлюдських контактів між ЄС та Білоруссю. У такий спосіб ЄС повинен підтримувати процес демократизації цієї держави, зокрема сприяти поїздкам білоруських громадян до ЄС, знизити візові збори та скасувати візовий збір для молоді [153].

Учасники зустрічі не залишили поза своєю увагою країни Південного Кавказу. Зокрема, вони відзначили старання та прогрес Грузії, досягнутий у виконанні ПД ЄПС, і підтримали подальше поглиблення відносин між ЄС та Грузією. Вишеградська група наголосила на важливості переговорів щодо глибокої і всеосяжної Угоди про вільну торгівлю, а також щодо Угоди про спрощення візового режиму. Вишеградські країни підтримали прагнення України та Грузії стати членами НАТО та засвідчили, що приєднання цих держав до ПДЧ буде важливим кроком на шляху до поглиблення співробітництва в політичній, оборонній та безпековій сферах. Крім того, учасники зустрічі висловили готовність допомагати Україні та Грузії реалізувати їхні євроатлантичні прагнення [153].

Польські дипломати не полишали ідею втілити свій проєкт розвитку східного виміру і для цього згуртували коло прихильників, а за відповідних нагод популяризували його. Так, 14 травня 2008 р., саме напередодні оприлюднення проєкту Східного партнерства в Раді ЄС, представники країн Вишеградської групи зустрілися з Генеральним секретарем Ради міністрів Північних країн Холдором Асгримссоном. На зустрічі учасники обговорили питання зміни клімату та пов'язані з ними дослідження й інновації у сфері

безпечної енергії, а також перспективи спільних проєктів у Східній Європі з акцентом на Білорусі [186].

Цього разу Польща ретельно підготувала ґрунт для представлення проєкту Східного партнерства в ЄС. На порядку денному ЄС назріло питання нового стратегічного партнерства з Росією, і міністри закордонних справ ЄС вітали його. Польський істеблїшмент розумів, що увага об'єднаної Європи була прикута до країн, розташованих на схід від її кордонів. У Вишеградській групі саме головувала Чехія, яка висловлювала підтримку польським пропозиціям. Після завершення терміну чеського головування у V4, «естафету» мала переймати Польща, а Чехія готувалася до головування в Раді ЄС. Така розтановка сил була стратегічно вигідною для просування польських ініціатив.

Крім того, Польща подбала про альянс із Швецією. Результатом польських зусиль стало те, що 26 травня 2008 р. міністри закордонних справ ЄС затвердили польсько-шведську ініціативу Східного партнерства. Пропозицію представили міністр закордонних справ Польщі Радослав Сікорський та його шведський колега Карл Більдт.

Відповідно до польсько-шведських пропозицій Східне партнерство, яке є продовженням ЄПС, мало стати механізмом ЄС для зміцнення зв'язків із східними сусідами, а саме: Україною, Молдовою, Грузією, Азербайджаном та Вірменією, а з Білоруссю тільки в технічній сфері, оскільки вона не є демократичною країною [175]. З цими державами (відповідно до польсько-шведських ініціатив) ЄС мав би посилити торговельний обмін, спростити візовий режим та у довгостроковій перспективі розглянути питання членства.

15 – 16 червня 2008 р. у Празі відбувся саміт за участі прем'єр-міністрів Вишеградської групи та виконавчого директора Міжнародного Вишеградського фонду К.Форрая. Прем'єр-міністри підтримали ідею зміцнення східного виміру ЄПС, оскільки вважали його «хорошим шляхом уперед». Учасники обговорили регіональну співпрацю у сфері розширення ЄС, підтримку Західних Балкан та східноєвропейських країн, а також вітали активізацію діяльності Вишеградського фонду [184].

Незважаючи на досягнутий успіх, польські представники продовжували наполегливо просувати свої пропозиції. Це стало можливим на зустрічі президентів Вишеградських країн, яка відбулась 13 вересня 2008 р. у м. П'єштянах (Словаччина). Лідери Вишеградських країн Л.Качинський (Польща), В.Клаус (Чехія), І.Гашпарович (Словаччина), Л.Шойом (Угорщина) погодилися, що ЄПС та подальше розширення ЄС є одним із пріоритетів зовнішньої політики Словаччини, Чехії, Угорщини та Польщі. Учасники висловили своє глибоке переконання в тому, що перспективи членства в ЄС повинні зберігатися незалежно від його внутрішніх інституційних проблем, а також підтвердили, що їхні країни підтримують подальше розширення ЄС [214].

Низку важливих питань, пов'язаних із посиленням східного напрямку ЄПС, розглянули прем'єр-міністри Вишеградських країн у Варшаві 5 листопада 2008 р. Ця зустріч відбувалась в умовах повномасштабної світової фінансової кризи та російсько-грузинської війни. Пошук шляхів зменшення негативних наслідків фінансової кризи згуртував навколо себе давніх союзників – країни V4. У цьому ключі учасники зустрічі обговорили необхідність об'єднати зусилля, спрямовані на перегляд фінансової архітектури, щоб зробити її більш ефективною та прозорою, зокрема з метою відновлення та посилення фінансової стабільності.

Прем'єр-міністри розглянули пропозицію Словаччини створити Банк розвитку Вишеградської групи, щоб стимулювати регіональне співробітництво та фінансувати стратегічні проекти, зокрема в енергетичній сфері [156]. Окрім того, учасники зустрічі одноголосно підтримали ініціативу Східне партнерство, назвавши його важливим інструментом політичного та економічного зближення. Східне партнерство має поглибити двостороннє співробітництво та налагодити багатостороннє співробітництво між ЄС та його східними сусідами в таких фундаментальних сферах, як: політична стабілізація, належне управління, внутрішня безпека, кордони, економіка, енергетика, соціальний розвиток та екологічні питання.

Прем'єр-міністри заявили, що очікують відповідних фінансових заходів ЄС, необхідних для ефективного впровадження Східного партнерства. Крім того, дипломати висловили сподівання, що ЄС зможе забезпечити необхідний баланс між східним і південним вимірами ЄПС [157].

У контексті грузинської кризи (серпень 2008 р.) учасники зустрічі висловили підтримку територіальної цілісності та суверенітету Грузії і наголосили на необхідності подальших дій ЄС та міжнародного співтовариства для деескалації конфлікту [157]. Прем'єр-міністри висловили підтримку посиленню української проєвропейської політики, а також ініціювали спрощення візового режиму ЄС для громадян Білорусі в контексті зниження плати за шенгенську візу з 60 до 35 євро [157].

Дискусії щодо посилення ЄПС активно відбувались за участі не лише Вишеградських країн, а й держав Балтії, Румунії та Болгарії. Міністри закордонних справ цих країн взяли участь у зустрічі 24 листопада 2008 р. у Варшаві. Цей дипломатичний захід був важливий із точки зору кількості обговорюваних питань щодо східної політики ЄС. Зокрема, міністри наголосили, що глибша інтеграція між ЄС та його східними сусідами має велике значення. Вони висловили цілковиту підтримку ініціативі Східне партнерство та готовність сприяти її успішному запуску та консолідації [150].

Учасники зустрічі обговорили механізми реалізації проєкту та дійшли згоди в тому, що в рамках Східного партнерства ЄС повинен запропонувати нові форми співпраці зі східними партнерами, а також далекосяжні проєкти, зокрема багатосторонні та регіональні, спрямовані на поглиблення їхніх відносин і співробітництва, посилення підтримки ЄС у адаптації східних партнерів до законодавства, норм і стандартів ЄС, створення поглибленої зони вільної торгівлі, започаткування процесу впровадження безвізового режиму, що значно посилить амбітність проєкту [150]. Для забезпечення успішного розвитку Східного партнерства та ефективної координації його реалізації, на думку учасників зустрічі, повинна бути створена ефективна інституційна

структура з уповноваженим координатором, галузевими міністерствами та виконавчими органами.

Міністри наголосили, що Східне партнерство має бути підкріплене адекватним фінансуванням, і висловили сподівання, що ЄІБ, ЄБРР та інші міжнародні фінансові інститути тісно співпрацюватимуть із ЄС для сприяння інтенсифікації співпраці з країнами-партнерами Східного партнерства [150]. Дипломати висловили підтримку проєвропейському курсу Грузії, Молдови та України, а щодо Білорусі засвідчили свою відкритість до конструктивного діалогу. У питанні співпраці ЄС із Росією учасники дискусії висловили готовність до співпраці, але наголосили, що остання повинна виконувати всі вимоги дотримуватися територіальної цілісності Грузії [150].

Фундаментальні дискусії щодо майбутнього східної політики ЄС продовжували із активним залученням Чехії. Чеська сторона закликала до зрівноваження східного і південного вимірів політики ЄС щодо сусідства та не виключала можливості співпраці між двома напрямками в межах певних проєктів, зокрема у сфері енергетики, інфраструктури, освіти тощо.

Чеські дипломати висловили власні пропозиції щодо того, як розвивати ЄПС, та презентували їх у вигляді неофіційного документу [42, с. 84]. У чеському меморандумі знаходимо заклик до диференціації відносин із країнами-партнерами. Позитивне враження створює проєктно-орієнтований підхід та багатосторонній діалог у реалізації ЄПС. Чехія висловила своє бачення кроків реалізації східного виміру, серед яких лібералізація візового режиму, економічна інтеграція, створення багатосторонньої проєктно-орієнтованої структури відносин із країнами-партнерами [42, с. 84].

Головування Чехії у V4 створило додаткові можливості для того, щоб привернути увагу регіонального об'єднання та ЄС до проблем сусідства. Підтримка інтеграційних процесів у Східній та Південно-Східній Європі було одним із пріоритетів чеського головування. Чехія виступила за відкриття європейської перспективи для всіх країн, здатних відповідати «копенгагенським критеріям». Власне, критерії, яким мають відповідати

держави кандидати на вступ до ЄС, було схвалено на засіданні Європейської Ради у Копенгагені у червні 1993 р. Вони складаються з політичної частини, яка передбачає стабільність інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу до прав людини, повагу і захист національних меншин [35].

Економічна частина «копенгагенських критеріїв» передбачає наявність дієвої ринкової економіки і здатність витримувати конкурентний тиск і дію ринкових сил у межах ЄС. Ще одним важливим аспектом (т.зв. інші критерії) є здатність країни-кандидата на вступ узяти на себе зобов'язання, що випливають з членства в ЄС, включаючи суворе дотримання цілей політичного, економічного, валютного союзу.

Позиція Чехії щодо відповідності «копенгагенським критеріям» обґрунтована тим, що розширення ЄС зробить Європу більш стабільною та додасть їй імпульсу, а тому цей процес повинен бути відкритим та чітко регламентованим. Відтак, Чеська Республіка і решта країн V4 висловили готовність надавати потенційним кандидатам політичну та технічну підтримку, а також ділитися досвідом трансформації та приєднання [128].

За сприяння Чехії було узгоджено дії V4 щодо зміцнення східного виміру ЄПС та зроблено спільний внесок в органи ЄС у вигляді різних документів та заяв, серед яких «Внесок Вишеградської групи до дискусії про посилення європейської політики сусідства» (березень 2007 р.), «Документ про позицію Вишеградської групи щодо механізму управління та інвестиційного фонду сусідства» (квітень 2007 р.), спільна заява, зроблена на зустрічі міністрів закордонних справ країн V4 та Молдови (жовтень 2007 р.) і спільна політична заява Вишеградської групи щодо посилення європейської політики сусідства (листопад 2007 р.) [109].

Відстоювати свої позиції Чехія змогла активніше під час головування у ЄС із січня по червень 2009 р. У непростих умовах, в яких відбувалося чеське головування, обтяжених фінансовою та енергетичною кризами, чеські дипломати виявились добрими антикризовими менеджерами в ЄС. За сприяння Чехії вдалося збільшити фінансування Східного партнерства. Позитивний

відгук представника Світового банку Пенні Вільямса додатково переконують у цьому. На думку чиновника, «Чехія взяла на себе головування в ЄС у той час, коли глобальна фінансова криза спричинила економічні проблеми у багатьох країнах ЄС, але чеському головуванню вдалося привести Союз до рішучої та узгодженої реакції на кризу та залучення широкого кола інституцій» [92].

У контексті ролі Чехії щодо посилення східного виміру політики ЄС цінним є висновок головного економіста ЄБРР Еріка Берглофа про те, що «чеське головування досягло декількох цінних результатів, найважливіше – Східне партнерство» [92]. Таким чином, Чехія активно долучилась до дискусій про посилення східного виміру політики ЄС та змогла продемонструвати дієві кроки на цій ниві відповідно до ситуації та власних національних інтересів.

ЄПС становила інтерес для зовнішньої політики Словаччини. Словаччина навіть у передвступний період належала до держав, які підтримували ідею інституціоналізації окремого східного виміру політики ЄС. Щоправда, серед усіх країн, що розташовані на схід від кордонів ЄС, Словаччина найбільш зацікавлена у співпраці з Росією. Пояснити це можна тим, що ця країна знаходиться на перетині стратегічних шляхів постачання енергоносіїв до ЄС [135]. Тому Росія як стратегічний партнер цікавить Словаччину значно більше ніж решта країн, хоча Україна, Молдова та Білорусь також лежать у площині пріоритетних інтересів офіційної Братислави.

Словаччина підтримала ЄПС, оскільки вважає її своєрідним інструментом для східноєвропейських країн на шляху до членства у ЄС. У 2008 р. тодішній міністр закордонних справ Ян Кубіш висловив думку про те, що Словаччина сприйняла ідею залучити до співпраці країни, що розташовані на схід від кордонів ЄС, як «дуже гарну підготовку до майбутнього об'єднання всіх частин Європи в одному європейському проєкті» [172, р. 147].

До пріоритетних для Словаччини сфер було віднесено створення зони вільної торгівлі та лібералізацію візового режиму. На думку словацьких дипломатів, передусім президента І.Гашпаровича та прем'єр-міністра Р.Фіцо, цей проєкт, по-перше, створює можливості для посилення співпраці через його

механізм між країнами Східної Європи та ЄС у форматі «нової якості». По-друге – відповідає вимогам збереження внутрішньої узгодженості ЄПС та може бути основою для майбутнього об'єднання всіх частин Європи в одному європейському проєкті.

Крім того, Словаччина вбачала у ЄПС «додану вартість», оскільки підтримка реформ у країнах-партнерах дозволить створити «єдиний загальний простір цінностей і принципів, заснований на моделі ЄС» [135]. Словаччина висловлювала занепокоєння тим, що ЄС поступово втрачає рівень безпеки, а залучення країн до ЄПС створить умови для ЄС повною мірою використовувати інструменти «м'якої сили» та одночасно сприяти поліпшенню міжнародної безпеки в регіоні.

Словаччина була прихильницею умовного включення Білорусі до Східного партнерства та зростання співпраці з цією країною. Завдяки участі Білорусі в Східному партнерстві ЄС отримає інструмент, за допомогою якого він зможе впливати на її розвиток та демократизацію, а Словаччина охоче поділиться своїм досвідом у таких процесах [135]. Словаччина твердо дотримувалась принципу суверенітету та територіальної цілісності держав, підкреслюючи, що Східне партнерство не є і не може бути проєктом, спрямованим проти будь-якої країни, особливо проти Росії.

Словаччина вітала зусилля Молдови на шляху наближення до європейських структур, висловила підтримку її територіальної цілісності та ініціювала виділення фінансової допомоги у зв'язку з невирішеним конфліктом Придністров'я [172].

Словацькі дипломати беззаперечно підтримали розвиток співпраці з державами Південного Кавказу. Серед цих трьох країн фавориткою для Словаччини була Грузія (очевидно, через суттєві досягнення на шляху здійснення реформ та тверде бажання стати членом НАТО та ЄС).

Дискусії з посилення східної політики ЄС у 2008 – 2009 рр. за участі Словаччини відбувались на фоні погіршення відносин з Україною. Фактором, що створював негативну атмосферу у взаємних контактах, було припинення

постачання природного газу з Росії через газотранспортну систему України. Відповідаючи на цю кризу, прем'єр-міністр Р.Фіцо заявив, що саме Україна відповідає за ситуацію з газовою кризою, а також і те, що довіру до Києва підірвано. Словаччина підтримала сторону Росії в газовій кризі. Більше того, словацький прем'єр-міністр натякнув на доцільність перегляду словацько-українських відносин і підтримки євроінтеграційних прагнень України [172, р. 151].

Словаччина підтримала Польщу в її зусиллях збільшити кошти на Східне партнерство, а також позицію Польщі в питанні взаємодоповнюваності з іншими регіональними ініціативами, зокрема щодо Чорноморської синергії. На думку словацьких дипломатів, Чорноморська синергія повинна чітко зосередитись на проблемах Чорноморського басейну. Так Словаччина висловлювала прихильність зміцненню східного виміру політики ЄС та Східному партнерству. Демократизація країн, охоплених Східним партнерством, належить до пріоритетної сфери словацької зовнішньої політики.

Ще одна країна Вишеградської групи – Угорщина – також активно підтримувала ЄПС та наполягала на необхідності її трансформації. Згодом офіційний Будапешт підтримав Східне партнерство як інструмент підтримки країн Східної Європи та Південного Кавказу на шляху до членства. Серед цих країн Угорщина найбільш зацікавлена у співпраці з Україною.

На особливому місці для угорських дипломатів також були відносини з Росією. Саме тому, офіційний Будапешт наголошував, що співпраця з Росією належить до зони особливо пріоритетних інтересів не лише Угорщини, але й ЄС загалом, а відтак поглиблення інтеграційних процесів та посилення співпраці на східному напрямку має здійснюватись у такий спосіб, щоб виключити деструктив у відносинах із Кремлем.

Угорщина висловила своє бачення щодо того, у який спосіб ЄС може бути присутнім у країнах Східного партнерства, зокрема, через ухвалення «дорожніх карт», запровадження безвізового режиму та заохочення до

здійснення внутрішніх реформ. Це, на думку угорських дипломатів, дозволить стабілізувати ситуацію в регіоні.

Отже, формування та посилення ЄПС відбувалось за активної участі Вишеградських країн. Найбільш активно свою позицію щодо посилення ЄПС висловлювала Польща. Її голос у дискусіях щодо трансформації ЄПС було чути і в ЄС, і на рівні Вишеградської групи. Можна стверджувати, що саме завдяки наполегливості польських політиків та дипломатів питання про пояс безпеки на східних кордонах ЄС було не лише закріплено на порядку денному європейських дискусій, а й створено ґрунт для того, щоб у близькій перспективі виокремити окремий проєкт відносин зі східними сусідами. Безперечно, Польща висловлювала найбільше зацікавлення в співпраці з Україною в рамках ЄПС. Водночас, польська дипломатія не полишала надій на демократизацію сусідньої Білорусі та на врегулювання Придністровського і Нагірнокарабаського конфліктів.

Надійну коаліцію Польщі склала Чехія, долучившись до дискусій про посилення східного виміру ЄПС. Гарною основою для втілення чеських ініціатив було головування у Раді ЄС у першій половині 2009 р., яке вони використали для просування ідей про розширення фінансування ЄПС та виокремлення Східного партнерства.

Словаччина та Угорщина також були одностайними щодо необхідності посилення ЄПС. Вони вітали поглиблення східної політики та наголошували на потребі проведення реформ у країнах пострадянського простору з метою наближення їх до стандартів ЄС. Словаччина та Угорщина мали на меті співпрацювати в рамках ЄПС ще з Росією, яка для обох країн була стратегічним партнером. Утім, це не завадило країнам Вишеградської групи сформувати надійний тил для трансформації ЄПС та бути єдиним голосом у ЄС.

Висновки до розділу 2

Оцінюючи роль держав Вишеградської групи у формуванні ЄПС, можна цілком справедливо стверджувати, що Польща займала чітку позицію щодо необхідності створення і реалізації ефективної східної політики ЄС та стала головним адвокатом інтересів країн східного сусідства в рамках ЄПС. Тричі польські дипломати робили спроби утвердити східний вимір: від закликів до започаткування східної політики, участі у дискусіях про її концепцію до прийняття відповідних документів із власним баченням та пропозиціями розвитку.

Особливостями польських пропозицій було те, що в них було передбачено можливість підписати угоди про асоціацію з Україною, Молдовою та Білоруссю, а в основу співпраці зі східними сусідами було покладено принцип «більше за більше». У польському документі для України було передбачено перспективу повноправного членства, а для Росії відведено другорядну роль.

Польські дипломати наголошували на очевидній різниці між східними та південними сусідами ЄС, відстоювали політику «відчинених дверей» для країн Східної Європи, а також вимагали рівноваги у фінансуванні східного та південного вимірів ЄПС. Утім, польські аргументи на той час ще не були настільки переконливими.

Свої пропозиції щодо посилення східної політики висловила Чехія. Чеське МЗС висловило свої пропозиції у меморандумі дещо раніше за польських колег, але мало скромніші амбіції в контексті регіонального лідерства в питанні просування східного виміру. У чеському меморандумі також був висловлений заклик до врівноваження східного та південного вимірів політики ЄС та встановлення чіткого і справедливого механізму їх фінансування. Чехія виступила за багатосторонній політичний діалог і відносини з Росією, а також сформулювала конкретні кроки реалізації східного виміру на основі проєктно-орієнтованого підходу.

ЄПС становила інтерес для зовнішньої політики Словаччини, яка наполягала на тому, що відносини з країнами-партнерами слід розвивати у

форматі «нової якості», враховуючи індивідуальний підхід до кожної та на основі збереження внутрішньої узгодженості. Втім, на позицію та активність Словаччини, а також на результативність її політики у Вишеградській групі щодо посилення ЄПС впливало зацікавлення у стратегічному партнерстві з Росією більшою мірою ніж із Україною, Молдовою чи Білоруссю.

Угорщина також демонструвала свій інтерес до східної політики, вважаючи її потрібною та перспективною. Однак офіційний Будапешт наголошував, що співпраця з Росією належить до зони особливо пріоритетних інтересів не лише Угорщини, а тому посилення співпраці на східному напрямку має виключати деструктив у відносинах із Кремлем.

Оцінюючи внесок Вишеградських країн у посилення східної політики ЄС, можна констатувати, що їм вдалося зробити багато важливих кроків зовнішньополітичного спрямування. Головною їхньою заслугою стало те, що завдяки політико-дипломатичній підтримці в рамках свого регіонального об'єднання та ініціативності у 2008 – 2009 рр. було започатковано особливий східний вимір ЄПС – Східне партнерство.

РОЗДІЛ 3

ПОЗИЦІЇ КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ ЩОДО СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА

3.1. Польсько-шведський проєкт Східного партнерства

Серед країн Центрально-Східної Європи Польща займала чітку позицію стосовно необхідності посилити східний вимір ЄПС та диференціювати політику ЄС щодо східних та південних сусідів. На ступінь зацікавлення Польщі східним регіоном впливали чинники географічного, історичного, економічного, політичного, статусного та безпекового характеру. Ставши членом ЄС, Польща посилила активність у дискусіях щодо східного вектору політики ЄС. Первісно чітко виокремились два варіанти трансформації східного виміру ЄПС: польський та німецький [72, с. 95]. Останній в основному фокусувався на стосунках із Росією, тоді як у польському проєкті домінуючу роль відводили для країн Східної Європи. Польські дипломати вдало використали ситуацію на користь своєї ініціативи, коли Франція пропонувала для ЄС підтримати Середземноморський союз. Ця країна довгий час була проти інтенсифікації відносин зі східними країнами, але в обмін на підтримку південного напрямку урядові кола Франції погодились підтримати східний.

Заснування Східного партнерства збіглося в часі із головуванням Польщі у V4 (липень 2008 – червень 2009 рр.). Щоправда, презентуючи Східне партнерство як польський проєкт, польська сторона залишила осторонь Чехію, яка дещо раніше висловила свої пропозиції щодо східної політики ЄС у неофіційному документі. У пошуках «союзників» для впровадження своєї ініціативи вибір Польщі спочатку впав на Литву.

Проте, усвідомивши значимість підтримки країни «старої Європи» та ще й головуючої в найближчій перспективі у ЄС, польські дипломати звернулись по підтримку до Швеції. Залучення шведських партнерів було дуже виваженим рішенням як польських дипломатів, так і самого міністра закордонних справ Р.Сікорського.

Шведські дипломати надавали широку підтримку Східному партнерству, а їхній досвід управління проектом як держави-члена ЄС був безцінним. На думку К.Поморської, «чехи були нездатними привезти корабель безпечно до порту без шведів» [126]. Як зазначає К. Поморська, Швеція особливо вплинула на більш пізнє практичне формування робочої програми Східного партнерства «мовою ЄС» та її презентацію [126]. З надійним союзником аргументи Польщі щодо модернізації інституційних рамок для відносин із східними сусідами ЄС, без сумніву, стали більш переконливими.

Виокремлення із ЄПС південного виміру та особливо війна у Грузії у серпні 2008 р. прискорили розгляд польських пропозицій у ЄС та похвалили дискусії щодо майбутнього Східного партнерства. Крім того, можна назвати декілька передумов успіху просування польського проекту, серед яких позитивна зміна іміджу уряду та адміністрації Польщі в очах Брюсселя, а репутація надійного партнера була зміцнена зміною уряду після виборів 2007 р., і зокрема тим, що нова коаліція під керівництвом Громадянської платформи відмовилась від риторики євроскептицизму.

Польща як ініціатор проекту Східне партнерство докладала зусиль для того, щоб інтенсифікувати дискусії як на рівні V4, так і на рівні ЄС про його значимість та необхідність. Зокрема, польські дипломати організували та провели понад 20 тематичних зустрічей різного рівня з метою активізації співпраці в самій Вишеградській групі та підвищення рівня її ефективності [139]. На думку дослідників, «пропозиції Східного партнерства щодо східних держав ЄПС були найкращими, про що можна було домовитись саме в той час, у 2008 та 2009 роках, враховуючи розбіжності між державами-членами ЄС про майбутнє розширення, а без втручання Росії у Грузії у 2008 р. Східне партнерство могло мати зовсім інше змістове наповнення» [126].

Насправді Польща запропонувала ініціативу, відмінну від тієї, яку підтримав ЄС. Маючи на меті посилити європейську пропозицію у східному напрямку та розвинути його, офіційна Варшава представила польсько-шведський проект, у якому окреслила механізм побудови відносин зі східними

партнерами на основі наявної ЄПС, принципу диференціації, але з обов'язковим розширенням горизонтальних зв'язків між сусідами.

Польща запропонувала більш глибоку інтеграцію з ЄС для всіх східних партнерів. Передусім, на думку ініціаторів проєкту, від цього виграла б Україна, а інші країни могли б наслідувати її результати та надихатись амбіціями [183]. У цьому контексті польські дипломати вважали необхідним поглибити двостороннє співробітництво, а багатостороння ж співпраця повинна вибудовуватись на основі постійної формули, що доповнить наявну регіональну схему співробітництва. На думку ініціаторів проєкту, поглиблене двостороннє співробітництво поглибить співпрацю в рамках більш широкої міграційної програми та забезпечить перехід до безвізового режиму, а в короткостроковій перспективі спростить процедуру оформлення віз.

Польща виступила з пропозицією розробити дорожню карту візової лібералізації з чітко визначеними умовами та кроками реалізації. На думку польських дипломатів, створення глибокої зони вільної торгівлі на основі всеосяжних торговельних угод з ЄС та країнами-партнерами сприятиме секторальним реформам та поширенню європейських стандартів. Цей крок ініціатори проєкту вважали дуже значущим, оскільки від ступеня реалізації реформ залежав розподіл фондів допомоги ЄС, тобто обсяг фінансування [183]. Багатостороннє співробітництво відкрило б можливість для включення різних соціальних груп, передусім молоді, до співпраці з ЄС, адже географічно проєкт мав поширитись на 27 країн об'єднаної Європи, з одного боку, та Азербайджан, Білорусь, Вірменію, Грузію, Молдову, Україну – з іншого.

У контексті фінансування проєкту Польща пропонувала розподіляти фінансові ресурси, які надходять з уже наявних джерел, тому посилення східного виміру, на їхнє переконання, буде нейтральним для бюджету ЄС. Крім того, Варшава вбачала можливим залучення кредитів від ЄІБ та ЄБРР, а також ресурсів від країн-членів ЄС, якщо на те буде їхня воля. Інституційна структура, на думку польських дипломатів, повинна бути максимально обтяженою та орієнтованою на цілі [183]. Варшава пропонувала співпрацювати

у сфері освіти, науки, культури та поглиблювати транскордонне співробітництво.

Вагомими аргументами для ЄС у питанні підтримки східного виміру були наслідки Помаранчевої революції в Україні, нестабільність на кордонах Молдови та посилення авторитаризму в Білорусі [44, с. 68]. Тоді ж скептичне ставлення до себе викликала Росія, яка спершу розв'язала збройний конфлікт у Грузії, а потім опинилась у центрі т. зв газової кризи в січні 2009 р. Вищеназвані факти стали вирішальними для об'єднаної Європи в питанні прийняття вагомих кроків зовнішньополітичного спрямування і підтримки проєкту, який ініціювала Польща.

Інавгураційний саміт Східного партнерства за повномасштабної підтримки Польщі відбувся у Празі 7 травня 2009 р. під час головування Чехії в Раді ЄС. Незважаючи на підтримку країн «нової Європи», понад десять держав «старої Європи» не відрядили своїх представників на саміт у Прагу, чим засвідчили байдужість до ініційованого проєкту. Зокрема, Г.Браун, Н.Саркозі, С.Берлусконі, Х.-Л.Сапатеро проігнорували установчий саміт Східного партнерства. За спостереженнями Т.Сидорук, «водночас тільки дві держави-члени ЄС не відправили своїх президентів чи прем'єр-міністрів на установчий саміт Союзу для Середземномор'я в Парижі в липні 2008 р.» [72, с.100].

У підсумковій декларації установчого Празького саміту Східного партнерства не всі амбітні ідеї польсько-шведського проєкту знайшли своє відображення, зокрема ідея про можливість набуття повноправного членства в ЄС країнами Східної Європи та Південного Кавказу [78]. На наш погляд, на це суттєво впливали такі чинники:

- позиції окремих впливових країн ЄС (Німеччини, Франції);
- слабка та не завжди послідовна політика країн-партнерів Східного партнерства;
- недовіра політичних еліт у пострадянських країнах, корумпованість, їх приналежність до бізнесових кіл;
- політичні амбіції стосовно країн Східного партнерства з боку Росії з

усіма наслідками таких амбіцій.

У кінцевому підсумку польський проєкт був значно вихолощений, натомість ЄС визначив, що цілями Східного партнерства мають стати:

- розвиток і підтримка тісних добросусідських відносин і демократії;
  - співпраця в економічній сфері (створення економічного союзу між учасниками та зони вільної торгівлі з ЄС);
  - енергетична безпека;
  - лібералізація візового режиму;
  - зменшення конфліктогенності регіону та запобігання потенційним конфліктам;
  - боротьба з незаконною міграцією, корупцією та співпраця з питань охорони навколишнього середовища [78].
- Таким чином, головною метою Східного партнерства стало посилення процесів демократизації в країнах Східної Європи і Південного Кавказу, надання їм допомоги у здійснюваних процесах модернізації і встановлення верховенства права для подальшого наближення східних партнерів до стандартів ЄС [80, с. 15].

Східне партнерство відповідно до своїх засад реалізується на двох рівнях: двосторонньої та багатосторонньої співпраці. Інституційним органом є саміти глав держав та урядів від країн-адресатів та держав-членів ЄС. Саміти відбуваються з періодичністю у два роки з метою прозвітувати про реалізацію програм партнерства та узгодження напрямків подальшої співпраці. Результати самітів організатори відображають у підсумкових Деклараціях.

Ще однією структурною ланкою є зустрічі на рівні міністрів закордонних справ, які відбуваються щорічно. У рамках Східного партнерства створено багатосторонню Парламентську Асамблею «ЄвроНест», до складу якої входять 120 депутатів: 60 представників до Європарламенту від ЄС і по 10 парламентарів із країн-партнерів [44, с. 74]. Парламентська Асамблея має у своєму складі постійні комітети, кожен із яких включає 30 парламентарів (по 15 від сторін, що співпрацюють). Важливо виділити окремі комітети: з політичних питань, прав людини та демократії; з економічної інтеграції, зближення

правових норм та конвергенції з політиками ЄС; із соціальних питань, освіти, культури й громадянського суспільства [44, с. 74].

Фінансування Східного партнерства фактично здійснюється з декількох джерел. Головними донорами проєкту стали: Європейський інструмент сусідства і партнерства – ENPI, ЄБРР, ЄІБ. Із вказаних джерел фінансується п'ять флагманських ініціатив, таких як управління кордонами, охороною природного середовища, підтримка малих і середніх підприємств, енергетичний напрямок та напрям із подолання наслідків катастроф [44, с.81].

Східне партнерство характеризується принципом умовності і диференціації. Це означає, що країни отримують допомогу залежно від їхніх зусиль на шляху до адаптації до стандартів ЄС та «вихідних показників» країн [80, с. 24]. Цей принцип можна підкріпити формулюванням «кожному по потребі, виходячи із зусиль та старань кожного».

Однак на цьому напрямку є низка суперечностей. ЄС часто закидають непропорційність фінансування країн, охоплених Східним партнерством. З цього приводу важливими є критичні зауваження Д.Мільчарека та О.Барбурської, які вказують на диспропорції фінансування за 2007 – 2013 рр. Так, найбільшу частину коштів із загального бюджету для всіх країн-партнерів із розрахунку на душу населення, що становило 16 євро, направлено для Молдови. Другу позицію займала Вірменія – 13 євро, для Грузії виділяли 9 євро, для України – 3 євро, а Білорусь отримувала 2 євро [44, с.85].

Ці показники, на наш погляд, не є справедливими, оскільки Україна здійснила реформи не зіставні з ситуацією в Білорусі, хоча фінансування мало чим відрізнялося. Вірменія теж не стала лідером в інтеграційних реформах, але майже лідирувала в обсягах фінансування. Це власне ставить під сумнів відомий принцип ЄС щодо своїх партнерів «більше за більше». Можна стверджувати, що фінансування є слабким місцем проєкту, адже якщо оригінальний проєкт не отримує належного фінансування, то очікувати ефективності марно.

З приводу неналежного фінансування Східного партнерства в літературі

трапляються висловлювання такого змісту: «Східне партнерство як коштовний діагностичний прилад, придбаний для провінційної лікарні, в якій роками ніхто не вмів ним користуватися, але дирекція охоче хвалиться своїм придбанням, демонструючи закрите плівкою сучасне устаткування зарубіжним делегаціям» [40, с.172].

Критикують проєкт і за те, що він не передбачає можливості інтеграції до ЄС, позбавляючи його доданої вартості для країн-партнерів та нівелюючи зусилля цих країн до інтеграції. Очевидним є те, що для реалізації проєкту Східного партнерства необхідне об'єднання сил і можливостей усіх учасників. Лівова частка критики з цього приводу лунає з боку Польщі, причому польські дипломати намагалися направити свої критичні зауваження в конструктивне русло, відстоюючи інтереси держав Східного партнерства.

Слід зазначити, що перелік слабких місць або обмежень проєкту можна «розширити» такими пунктами, як: часткове взаємне розчарування як ЄС щодо адресатів його східної політики, так і навпаки. Саме по собі Східне партнерство за своєю суттю є сукупністю різних можливостей, амбіцій та очікувань. Позиції країн-членів ЄС є також неоднорідними. Приміром, реалізація Східного партнерства сформувала різні погляди на цей проєкт як у політичного істеблїшменту, так і в пересічних громадян у Польщі. Зокрема, у них побутувала думка про те, що Східне партнерство – це перспективний та амбітний проєкт, до реалізації якого слід докладати значних зусиль, в тому числі і фінансових ресурсів. Була і протилежна реакція, суть якої можна звести до того, що Східне партнерство – це частина Європейської політики сусідства і що це не більше, аніж «барвіста і оптимістична мова документів Євросоюзу, не підкріплена відповідними коштами, передбаченими на реалізацію запропонованої ідеї Східного партнерства» [40, с.171].

У 2011 р. Польща головувала в Раді ЄС. На період свого головування в цій структурі Варшава серед головних пріоритетів визначила підтримку та просування Східного партнерства. Прикметно, що II саміт Східного партнерства пройшов у Варшаві 29 – 30 вересня 2011 р. У схваленому країнами-

учасницями спільному документі йшлося про необхідність базування Східного партнерства на спільних європейських цінностях, перспективі інтеграції держав-партнерів до внутрішнього ринку, що дасть змогу в майбутньому сформувати єдиний економічний простір між ЄС та країнами Східного партнерства [147]. Тут декларували намір встановити безвізовий режим для держав-партнерів, розширити секторальну співпрацю та поглибити співпрацю у сфері освіти, науки та спорту [40, с.170].

Польща доклала зусиль, щоб ЄС поглибив співпрацю із країнами-партнерами: домовились про включення їх до Спільного ринку ЄС, підтвердили прагнення до запровадження безвізового режиму та поглиблення різносторонньої галузевої співпраці. Важливо, що у Варшавській декларації було передбачено збільшення фінансування ініціативи ЄС та завершення переговорів про укладення угоди про асоціацію з Україною [44, с.72]. Щодо Грузії і Молдови було досягнуто компромісу про вільний ринок.

Польща ініціювала створення Форуму бізнесу Східного партнерства, надала допомогу під час організації III Форуму громадянського суспільства та приймала інавгураційні делегації інституцій Східного партнерства (Парламентської асамблеї Східного партнерства (ЄвроНест) та Конгресу культури Східного партнерства) [44, с.135]. З метою посилення галузевого співробітництва Польща в період свого головування в Раді ЄС організувала зустрічі урядовців, керівників та експертів з метою обміну досвідом.

Проте і цього разу зусилля Польщі адресати не використали повною мірою. Яскравим прикладом може слугувати Україна. Прихід до влади В.Януковича, арешт Ю.Тимошенко та Ю.Луценка стали початком гальмування курсу на інтеграцію до ЄС. Як результат, Україна (та на той час і Вірменія) відмовилась підписати Угоду про асоціацію з ЄС.

Окремі дослідники, коментуючи Варшавський саміт, звертали увагу на особливо теплу атмосферу, з якою лідери країн ЄС вітали очільника делегації з Молдови, робили висновок про зміну фаворита ЄС у Східному партнерстві. Проте слова аналітика Берлінського Фонду Бертельсмана Корнелія Охманна

свідчать про інше: «без України Східне Партнерство немає сенсу. Сама Молдова надто слабка, щоб могла бути позитивним прикладом вдалої демократизації». З цього висновок, що слово і дії, а отже й доля Східного Партнерства, все-таки – за Києвом» [6].

У листопаді 2013 р. у Вільнюсі відбувся третій саміт ЄС, під час якого планували підписати Угоду про асоціацію з Україною. Однак після відмови офіційного Києва провадити проєвропейську політику та підписати вище вказану угоду з Брюсселем розпочався російсько-український конфлікт. Протести в українській столиці з численними жертвами та російсько-українська гібридна війна з усіма наслідками поставили на порядок денний нові загрози і виклики, вирішення яких не терпить зволікань. Так, польський президент А.Дуда зазначив, що конфлікт в Україні не є периферійним питанням, адже політика В.Путіна націлена на війну у великому масштабі [39]. На переконання окремих європейських політиків, «анексією Криму і агресивними діями проти України, Росія підірвала глобальний безпековий порядок» [39].

Позиції Вишеградських країн різняться у ставленні до учасників конфлікту. Радикальну позицію висловила Польща, а дії Росії в Україні назвала агресією. Помірковану і неоднозначну позицію висловлюють Чехія через політичні симпатії Президента М.Земана та Угорщина через етнополітичні інтереси в Україні аж до вимоги формувати національно-територіальну автономію [23, с. 193]. Зважаючи на тісні економічні зв'язки Словаччини та Росії, офіційна Братислава не робила гучних заяв на захист України і не порушувала незручні для Москви теми. Тому питання безпеки стане головним для ЄС, Вишеградської групи і України на «іспиті» на стійкість і єдність.

Саме згуртованість навколо мирного врегулювання цього конфлікту дасть можливість ЄС утвердити себе як провідного актора міжнародних відносин, а для України індикатором успішної інтеграції до ЄС. На думку західних аналітиків, імперіалістична політика Росії становить загрозу для проєкту Східне партнерство, особливо Україні, яка без допомоги Заходу не буде спроможна вирішити цю проблему [211].

Слушною з цього приводу є думка, яку висловив Ян Томбінський, представник ЄС в Україні, один з ідеологів Східного партнерства, про те, що «Східне партнерство – це унікальне єднання. Сьогодні ми, як Європейський Союз, маємо перейти від емоційної підтримки України до формування і виконання реального плану дій. Саме сьогодні реформування країни потребуватиме від нас додаткових зусиль та ресурсів. ЄС – це фантастичний інструмент досвіду боротьби з кризами...» [100].

Саме цим проблемам було приділено найбільшу увагу на Ризькому саміті ЄС, який відбувся 21 – 22 травня 2015 р. Йшлося, зокрема, про методи деескалації конфліктів у регіоні та про необхідність послідовного дотримання Мінських угод. Обговорили і початок реалізації Угоди про асоціацію з Україною та Грузією, який було визнано успішним. Пріоритетними питаннями стала лібералізація візового режиму та посилення секторальної співпраці з країнами-партнерами, які підтримувала Польща.

До прихильників проекту Східне партнерство можна цілком справедливо віднести дві найвпливовіші партії польського Сейму – «Право і справедливість» та «Громадянська платформа». Обидві політичні сили висловлювали підтримку інтеграційним намірам країн, охоплених Східним партнерством, та схвалювали необхідність реформ у цих країнах. Принаймні, так можна було вважати до 2015р.

25 жовтня 2015 р. у Польщі відбулися парламентські вибори, на яких перемогу здобула партія «Право і справедливість», очолював Ярослав Качинський. Навесні того ж року відбулися і президентські вибори, на яких переміг представник від партії «Право і справедливість» Анджей Дуда. До речі, перемогу на виборах консервативний політик А.Дуда здобув апелюючи до націоналістичної риторики, для поширення і сприйняття якої в польському суспільстві назрів сприятливий ґрунт. Уперше в цій країні було створено однопартійний кабінет міністрів від «Права і справедливості» та парламент від цієї ж партії, а отже, законодавча і виконавча влада фактично зосередилась у руках однієї політичної сили [3].

Після президентських і парламентських виборів з'явилася низка факторів, зважаючи на які можна висловити застереження, що підтримка, яку висловлювала Польща для країн Східного партнерства, матиме декларативний характер. Це зумовлено тим, що після виборів у 2015 р. Польща отримала найбільш антиєвропейський парламент, оскільки серед п'яти партій, які його сформували, щонайменше три можна вважати євроскептиками [54].

Особливо це стосується партії «Право і справедливість», оскільки її лідер, не завжди знаходив та використовував дипломатичні методи повною мірою чи йшов на компроміс, про що свідчать не зовсім приязні стосунки з Брюсселем. Партія «Громадянська платформа» хоч і залишалася найбільшим прихильником євроінтеграції, проте поступово втрачала свої позиції. Третя за впливовістю політична сила в Сеймі – партія «Kukiz'15», яку очолював рок-музикант Павел Кукіз. Її вважали найбільш скептично налаштованою щодо ЄС. Кандидати від цієї партії підписували спеціальний Державний контракт, в якому серед іншого зобов'язувалися прагнути до незалежності Польщі від ЄС [54].

Не вселяє оптимізму і позиція відомої Польської селянської партії, яка, не дивлячись на свій «поважний політичний вік», втрачає підтримку виборців. Ця партія неодноразово звертала увагу польських громадян на збитки, яких зазнає сільськогосподарський сектор від об'єднання з Європою, на те, як негативно впливає дисбаланс у відносинах ЄС із Росією, маючи під цим на увазі збитки від санкцій проти Росії, а також від заборони на ввозити товари виробництва ЄС, ініційовану РФ. Селянська партія може використати такий елемент скептичного ставлення до ЄС, бажаючи утриматись на політичній арені та зможе заручитися підтримкою правлячої партії.

До прихильників євроінтеграції можна віднести партію «Сучасна» («Nowoczesna»). Вона вперше пройшла до парламенту, а тому її першочерговим завданням, на наш погляд, мало б стати зміцнення власних позицій, хоча слід зауважити, що своїм пріоритетом партія вважає збереження проєвропейського курсу Польщі.

Серед країн Східного партнерства Варшава особливо зацікавлена у

співпраці з Україною, не зважаючи на низку проблемних аспектів спільного історичного минулого, які час від часу нагадують про себе, активну роботу у рамках проєкту проводять і надалі. Підтвердження цьому є підписана спільна заява про результати проведення ІХ засідання Парламентської асамблеї України та Республіки Польща, яка відбулася 3 грудня 2016 р. у Львові [77]. Сторони визнали важливу роль парламентів обох держав у розвитку двосторонніх відносин та стратегічного партнерства. Варшава вкотре наголосила на незаконності анексії Криму, засудила гібридну війну Росії проти України.

Польські дипломати, коментуючи події в Україні, зазначали, що «жорстока розмежувальна лінія на сході Донбасу коштувала 13 тисяч людських життів, а ще мільйони були змушені покинути свої домівки. Те, що колись було промисловим серцем Радянського Союзу, зводилося до криміналізованої російською війною руїни. І незважаючи на масове вливання грошей, Крим зі своєю захоплюючою та багатогранною історією є тінню того, чим міг бути» [118].

Польські політичні лідери виступили із закликом здійснювати злагоджену політику з європейськими державами відносно країни-агресора та не припиняти санкцій, спрямованих у бік останньої. У заяві польські дипломати підтримали необхідність відновити територіальну цілісність України та продовження курсу на інтеграцію до європейських та Євроатлантичних структур.

Окрім цього, сторони задекларували наміри:

- популяризувати питання, пов'язані із історичним минулим, з метою подальшого зміцнення атмосфери дружби та історичного примирення;
- підтримувати діяльність двосторонньої Ради обміну молоддю та передбачити таку можливість у рамках бюджетів;
- сприяти створенню польсько-українського центру співпраці;
- акцентувати на перспективності співпраці країн Карпатського регіону та в рамках Східного партнерства;
- рекомендувати митним та прикордонним службам забезпечувати спільну роботу пунктів пропуску громадян та транспорту тощо [77].

Напередодні підписання цієї спільної заяви Польщу відвідав президент України Петро Порошенко. Під час зустрічі у Варшаві 2 грудня 2016 р. сторони на найвищому рівні обговорили питання, пов'язані з безпекою, спільним історичним минулим, проживанням етнічних громад на територіях обох держав та наголосили на пріоритетності добросусідських, дружніх двосторонніх відносин [8]. Результатом перемовин стало визнання необхідності поглиблювати та розширювати двосторонню співпрацю, підтвердження доброї волі сторін давати спільну оцінку подій спільного історичного минулого.

Польща, яка під час політичної та економічної трансформації отримувала підтримку інших держав, а також міжнародних організацій, ставши членом ЄС сама стала донором допомоги з розвитку. Головним інструментом співпраці у цій галузі є програма «Польська допомога», координатором якої є Міністерство закордонних справ [59]. У 2014 – 2018 рр., в рамках малих грантів, польська допомога з розвитку реалізувала низку різноманітних проєктів в Україні, поліпшуючи якість життя та безпеку багатьох місцевих громад. У 2014 – 2018 рр. розмір польської допомоги в Україні становив 173 млн. євро [59].

У 2016 р. Міністерство внутрішніх справ і адміністрація Польщі сформували дотаційний список на підтримку діяльності національних та етнічних меншин. Левова частка коштів (близько 100 мільйонів гривень) була запланована для українців [226]. Пріоритетами польської допомоги з розвитку в Україні на 2016 – 2020 рр. було визначено підприємництво та приватний сектор, людський капітал і якісне управління. У рамках гуманітарної допомоги реалізуються проєкти допомоги для осіб, які постраждали внаслідок конфлікту на сході країни. Також реалізується низка стипендіальних програм для українських студентів.

Підтримка Східного партнерства Польщею засвідчена виділенням коштів із Фонду закордонної допомоги. Зазначений вище фонд спільно з Фондом міжнародної солідарності, надають допомогу для областей, які постраждали внаслідок проведення антитерористичної операції в Україні. З фонду виділено понад 1 мільйон злотих, половину цієї суми було скеровано на ремонт

пошкоджених шкіл та їх оснащення, 50 тисяч злотих витрачено на підтримку осередку, де проводять канікули діти Донбасу [226]. Важливо зауважити, що вибір об'єктів, на які спрямовували кошти, здійснювала польська сторона, беручи до уваги технічний стан освітніх та навчальних закладів, кількість дітей-біженців, які їх відвідують. У руслі цих фінансових ініціатив здійснено ремонтні роботи шкіл у таких населених пунктах: Кам'яне, Студенок та Осколі [57]. З метою покращення психічного здоров'я дітей, які постраждали внаслідок конфлікту в Україні польська сторона надала допомоги на суму 30 тис. євро [59].

Польща фінансово допомагає Україні від самого початку війни, обираючи для цього різні форми допомоги. Йдеться про доставку на фронт одягу, медикаментів, продуктів харчування, засобів гігієни тощо. Як зауважила О.Барбурська, під час російської агресії в Україні польська дипломатія, політичний істеблїшмент та суспільство широко підтримували офіційний Київ. Окрім різних форм співчуття та матеріальної допомоги, активна політична підтримка була найважливішою. Деякі польські політики були на боці протестувальників на Євромайдані, але, передусім, Польща здійснила масштабну дипломатичну кампанію, спрямовану на мобілізацію Європейського Союзу навколо українського питання [116].

У 2014 р. було створено багатонаціональну військову бригаду, до складу якої увійшли представники Збройних сил України, Польщі та Литви – Литовсько-польсько-українська бригада імені Костянтина Острозького (присвоєно у березні 2017 р.) (далі – ЛитПолУкрбриг, англ.: – LITPOLUKRBRIG). Це міжнародне військове формування, дислоковане у Любліні. ЛитПолУкрбриг складається з трьох учасників, двоє з яких вже є членами НАТО та заснована з метою поглиблення взаємозв'язків між країнами, обміну військовим досвідом та технічними розробками у військовій сфері, а також для підтримки та покращення безпеки в регіоні. У спільній українсько-польсько-литовській бригаді станом на 2015 р. проходили службу 545 українських військовослужбовців, кількість польських військових в бригаді

становила до 3,5 тис. осіб, а литовські збройні сили делегували 350 своїх військовослужбовців [59].

У грудні 2015 р. у Києві під час зустрічі міністрів оборони України та Польщі польський колега Антоні Мацеревич запевнив Степана Полторака, що «Україна є стратегічним партнером Польщі та її абсолютним пріоритетом» [45]. Міністр оборони України Степан Полторак підкреслив, що бригада стала «символом єдності трьох країн» [5]. Тоді ж у Києві міністри оборони України, Польщі та країн Балтії підписали договір про поглиблення співпраці у військовій сфері.

25 січня 2017 р. у Любліні відбулась зустріч міністра національної оборони Польщі Антоні Мацеревича з міністром оборони України Стапаном Полтораком та міністром оборони Литви Юозасом Олекасом. У ході зустрічі керівники оборонних відомств обговорили низку нагальних питань, зокрема, безпекову ситуацію в регіоні та політично-військову співпрацю країн, що мало на меті залучити додаткові технічні, інформаційні, матеріальні ресурси, які в умовах збройного конфлікту в нашій країні є вагомими [45].

24 листопада 2017 р. у Брюсселі відбувся черговий саміт Східного партнерства – п'ятий за рахунком саміт у рамках згаданої ініціативи ЄС. З ініціативи Естонії, яка головувала в Раді ЄС, саміт відбувся у Брюсселі не випадково. Як пояснили представники Єврокомісії та особисто комісар із політики сусідства Йоганес Ган, такими діями «ми засвідчуємо, що партнерство із сусідами пострадянського простору – це справа усієї співдружності, а не лише країн, що географічно зацікавлені у розширенні зв'язків на східних кордонах ЄС» [19]. Свою цілковиту підтримку саміту висловила Польща.

Ще до початку роботи саміту експерти прогнозували, що це буде саміт підбиття підсумків зроблених кроків, а також натякали на можливе розчарування його результатами. Втім, незважаючи на всі труднощі у підготовчому періоді, результатом спільної роботи представників ЄС та країн-партнерів стало ухвалення підсумкової декларації. Учасники саміту черговий раз підтвердили відданість стратегічному та амбітному Східному партнерству

як особливому виміру Європейської політики сусідства, яке засноване на спільних цінностях, взаємних відповідальності та інтересах задля зміцнення демократії, дотримання верховенства закону, прав людини та норм міжнародного права [146].

Напередодні Брюссельського саміту Європарламент підтримав новий формат Східного партнерства для країн, які демонструють впевнені кроки у здійсненні реформ, зокрема для Грузії, Молдови та України. Саме для них депутати Європейського парламенту пропонували так зване «Східне партнерство +». У рамках цієї ініціативи для вказаних країн пропонувалося наступне:

- створити трастовий цільовий фонд;
- можливість приєднатися до митного та енергетичного союзів, цифрової спілки або навіть Шенгенської зони;
- скасувати тарифи на мобільні роумінгові платежі [17].

Проте, схвалена резолюція Європарламенту не знайшла підтримки та була відхилена на саміті у Брюсселі. На наш погляд, це демонструє позицію ЄС щодо «передових» країн Східного партнерства, що виражається в небажанні надавати їм винагороду за здійснені реформи. Своєю чергою, такі дії не сприятимуть мотивації цих країн до подальшого поступу та позбавляють ініціативу ЄС «доданої вартості». Можна сказати, що саміт у Брюсселі не став проривом для країн, охоплених Східним партнерством.

Порівняно з Ризьким самітом ця зустріч скоріше була «стоянням на місці», оскільки нових вагомих перспектив для країн-партнерів саміт чітко не окреслив. І лише тому, що під час зустрічі не було переглянуто визначені раніше позиції, не слід вважати Брюссельський саміт «кроком назад». Це було свідченням того, що ЄС досі не визначився, що ж робити з країнами-адресатами його східної політики та що їм запропонувати як винагороду за просування реформ. З іншого боку, країни-партнери не докладають максимум зусиль в подоланні корупції, розвитку демократії, в дотриманні верховенства закону, прав та основних свобод. Крім того, не варто випускати з поля зору «російський

чинник», який має неабияку вагу в цьому контексті.

Утім, у підсумковій декларації Брюссельського саміту було визначено «20 завдань Східного партнерства до 2020 р.». Це перелік ключових цілей у таких сферах, як економіка, урядування, енергетика, транспортна інфраструктура та кліматичні зміни, соціальні контакти тощо. Серед конкретних рішень зазначені цілі і завдання передбачали виділення 100 млн. євро кредитів у національних валютах країнам-партнерам на підтримку малого і середнього бізнесу. Цифровий пакет включав виділення 50 млн. євро на гармонізацію плати за роумінг мобільного зв'язку та 170 млн. євро на розвиток керівних інституцій і органів влади. Освітній фінансовий пакет для молоді становив 340 млн. євро. Крім того, на розбудову транс'європейської транспортної інфраструктури було передбачено 150 млн. євро, а на заходи з енергоефективності – 225 млн. євро. Таким чином, за скромними підрахунками «вартість» пакету «20 завдань Східного партнерства до 2020 р.» мала становити 1035 млн. євро. Щодо сфери енергетики в документі наголошується на допомозі й участі ЄС у модернізації української ГТС [107].

Польща підтримує багато інших проєктів, які охоплюють різні сфери життя двох країн. Співробітництво в галузі культури здійснюється через офіційні канали, зокрема Міністерство культури та національної спадщини Республіки Польща, Міністерство культури і туризму України, дипломатичні представництва та установи, що спеціалізуються в цій галузі: Інститут Адама Міцкевича, Національний інститут польської культурної спадщини за кордоном „Полоніка”, Національний центр культури, Інститут книги та багато інших.

Водночас культурне співробітництво між Україною та Польщею дуже інтенсивно розвивається на основі безпосередніх угод на рівні воєводств та районів, міст-партнерів, установ культури, мистецьких установ, музеїв, а також спілок та асоціацій. Особливу роль у формуванні польсько-українського культурного співробітництва відіграє Польський інститут у Києві, який був створений 1998 року. За 20 років свого існування він організував кілька тисяч проєктів, головною метою яких є представлення і популяризація культури

Польщі в Україні та навпаки [59].

Одним із найважливіших напрямків польсько-українського культурного співробітництва протягом багатьох років є діяльність, спрямована на збереження об'єктів спільної культурної спадщини. Польські культурні установи, музеї, школи мистецтв, релігійні об'єднання та неурядові організації беруть участь не лише в науково-дослідних та документаційних проєктах, а також у проведенні ремонтних, реставраційних робіт пам'яток, пов'язаних із нашою спільною культурною та історичною спадщиною.

Співпраця польських та українських неурядових організацій налічує понад 10 різноманітних проєктів, які поширюються на країни Східної Європи, Кавказу, Середньої Азії та навіть Західної Африки. Метою діяльності створених фондів, форумів та інститутів є:

- залучати інвестиції для розвитку місцевих громад;
- поширювати знання та позитивний імідж східних сусідів Польщі і ЄС;
- моніторити проблеми міграції, підтримувати волонтерську діяльність;
- підтримувати освітні проєкти, поширювати ідеї демократії та демократичних інститутів;
- розвивати міжнародну співпрацю;
- збільшувати доступ громадян до новітніх інформаційних технологій, розвивати освіту;
- співпрацювати у сфері культури [4].

Над колом окреслених напрямків працюють, як: Форум молодих дипломатів (Варшава), Фонд «Освіта для демократії» (Варшава), Фонди імені Казимира Пуласького, Стефана Баторія, Роберта Шумана (Варшава), а також Інститут стратегічних досліджень (Краків), Інститут Східних ініціатив (Краків) та низка інших [4].

У рамках транскордонного співробітництва з Україною та Білоруссю Польща провадить діяльність через створені євро регіони «Буг» та «Карпатський» і підтримує партнерські угоди. Такий формат відносин злагоджено працює на місцевому рівні, бо партнерські угоди укладають між

польськими воєводствами та українськими областями, що розташовані по лінії кордону, та охоплюють Волинську, Рівненську, Тернопільську та Львівську області, а також міста в межах цих територіальних одиниць. До слова, місто Острог, що на Рівненщині, має партнерські угоди з містами-побратимами Сандомиром, Беруном та ін. Позитивним результатом таких угод є те, що здійснюється не лише постійний обмін досвідом у сфері місцевого самоврядування, а й збільшення надходжень до місцевих бюджетів та залучення інвестицій до регіону.

Польща активно долучається і до різноманітних освітніх програм, популяризує, фінансує або здійснює співфінансування грантових конкурсів, стипендійних програм для учнівської, студентської молоді, аспірантів та докторантів. Між Польщею та Україною є чинна Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про взаємне академічне взаємовизнання документів про освіту та рівноцінність ступенів, підписана 11 квітня 2005 р. у Варшаві (чинна з 20 червня 2006 р.). Це створило додаткові привабливі умови для навчання студентської молоді.

Польща безпосередньо фінансує такі стипендійні програми для країн Східного партнерства:

- програма імені Стефана Банаха (у сфері гуманітарних, природничих, технічних, сільськогосподарських, ветеринарних, економічних, теологічних, юридичних наук тощо);

- стипендійна програма імені Ігнатія Лукасевіча (охоплює приблизно таке ж коло проблемних галузей);

- стипендійна програма для студентів Фахові студії Східні Варшавського університету [195].

Окрім зазначених вище, польська сторона забезпечує видатки ще на такі програми, як: стипендія імені професора Станіслава Толпи, Лейна Кіркланда, стипендія фундації SEMPER POLONIA, GUADE POLONIA та ін. Причому, Польща настільки послідовно працює в цьому напрямку, що нині ситуація у сфері освіти в країнах Східного партнерства, а особливо в Україні, набуває

загрозливого характеру. Це пов'язано з тим, що значна частина абітурієнтів із України висловлює намір навчатися у Польщі або ж уже стали студентами польських ЗВО.

Розмах, із яким популяризують польські ЗВО на різноманітних сайтах, вражає. Студентам не лише пропонують обрати фах, але й наголошують, що це «щасливий квиток» у європейське життя, що студенти будуть відчувати себе як у дома (без проблем із додатковим підтвердженням диплома, «мовним бар'єром», із житловими питаннями, акцентують увагу на доступності навчання, можливості подорожувати країнами Шенгенської зони тощо) [48]. На окремих сайтах навіть знаходимо заголовки «вступ гарантовано» [46].

Статистичні дані на 2018 рік свідчили про те, що у польських вишах навчалось близько 40 тисяч українців, це близько 53% з числа усіх іноземних студентів. Варто зауважити, що лише 5 – 10% із них планують повертатись додому після завершення навчання [87]. За деякими підрахунками у Польщі проживає близько 2 мільйонів українців. Більшість із них виїхали на заробітки або ж для отримання вищої освіти. Наразі близько 200 тисячам українцям видали «карту поляка», яка дає пільги для отримання громадянства Польщі.

На наш погляд, це лише «верхівка айсберга», оскільки точно визначити, яка кількість українських громадян перебуває в Польщі дуже проблемно. Адже не всі з тих, хто виїхав туди, офіційно працевлаштовані чи мають законні підстави для перебування тощо. Варто додати, що з кожним роком Польща все більше спрощує умови отримання громадянства та влаштування на роботу для українських мігрантів [87]. Це, на наш погляд, має бути серйозним сигналом для української влади.

Важливо, що такі процеси відбувалися в період відчутної «зміни тональностей» у польсько-українських відносинах. У листопаді 2017 р. польський очільник МЗС Вітольд Ващиковський виголосив заяву про «чорні» списки нев'їзних до Польщі осіб, до яких включатимуть людей, які на адміністративному рівні перешкоджають проведенню польською стороною ексгумацій в Україні, або «носять мундири СС Галичина» [61]. До цього списку,

за деякими даними, було внесено тодішнього директора Українського інституту національної пам'яті Володимира В'ятровича. Дещо згодом президент А.Дуда при зустрічі з П.Порошенком заявив: «Я очікую від президента Петра Порошенка, від прем'єр-міністра Володимира Гройсмана, що люди, які відверто проголошують націоналістичні і антипольські погляди [В. В'ятрович. – О.Б.], не займатимуть важливих посад в українській політиці» [61]. Польська сторона знову акцентувала увагу на питаннях історичної пам'яті та справедливості вдаючись до націоналістичного наративу [61].

Змінилась риторика і в українському суспільстві, оскільки дедалі частіше звучить думка, що Польща, в якій починає домінувати націоналістичний наратив і чиє значення в Європі радикально зменшується, більше не потрібна в ролі адвоката, тому що її робота в цій іпостасі неефективна [60].

Сторонам не вдалося «залишити історію для істориків», бо вона, на жаль, давно стала частиною політики. На думку експертів, продовження конфронтації навколо історичних питань, урахувуючи підвищену увагу суспільства до них, здатне сильно зашкодити двостороннім відносинам. Утім, не варто пов'язувати кризу у двосторонніх відносинах лише з ідеологічними особливостями правлячої партії «Право і Справедливість» або вподобаннями чинного президента Польщі. Натомість необхідно брати до уваги зростання попиту на націоналізм та антиукраїнську риторику в Польщі. Вона безпосередньо пов'язана з особливостями поточного політичного етапу в регіоні, зокрема зі зміцненням націоналізму як політичної ідеології та кризою нормативних засад євроінтеграції.

Складна соціально-економічна ситуація в Україні, відкритий конфлікт на її території також не сприяють проукраїнським настроям у Польщі [86]. Послаблення дипломатичної підтримки Польщі може вплинути на широке коло питань: від формування та реалізації Європейської політики сусідства до збереження режиму антиросійських санкцій. Справа навряд чи дійде до блокування зовнішньополітичних ініціатив України (як у випадку із Угорщиною), але не можна покладатися на те, що Варшава продовжить

безумовно підтримувати Київ у всіх питаннях. Винятком можуть бути лише ті питання, які для Польщі є стратегічно важливими, власна безпека, зокрема енергетична, чи Північний потік – 2 [86].

Безпековий чинник у польській та європейській політиці все ще має вагу, російсько-український конфлікт наразі не вичерпано, до того ж у сучасних міжнародних відносинах з'являється фактор непередбачуваності дій важливих політичних гравців (Д.Трамп, В.Путін, Кім Чен Ин). Безумовно, ці фактори впливатимуть на подальший розвиток подій і в Україні, і у ЄС, і у світі в цілому. Проте, є підстави сподіватися, що Східне партнерство насправді матиме підтримку, у першу чергу, з боку ініціаторів його створення та не перетвориться з амбітного, динамічного і далекоглядного на неефективний і загальмований проєкт.

Резюмуючи зазначимо, що ставши членом ЄС, Польща посилила активність у дискусіях щодо східного вектору політики ЄС. Маючи на меті посилити європейську пропозицію у східному напрямку та розвинути його, офіційна Варшава представила польсько-шведський проєкт, у якому окреслила механізм побудови відносин зі східними партнерами на основі наявної ЄПС, принципу диференціації з обов'язковим розширенням горизонтальних зв'язків між сусідами. На думку ініціаторів проєкту, такий крок поглибить співпрацю в рамках широкої міграційної програми, забезпечить перехід до безвізового режиму, а в короткостроковій перспективі спростить процедуру оформлення віз. Польща виступила з пропозицією розробити дорожню карту візової лібералізації з чітко визначеними умовами та кроками реалізації.

Водночас Польща запропонувала інтенсифікувати багатостороннє співробітництво, яке відкрило б можливість для включення різних соціальних груп, передусім молоді, до співпраці з ЄС. Варшава ініціювала глибоку інтеграцію з ЄС для східних партнерів, передусім для України.

У контексті фінансування проєкту Польща пропонувала залучити кредити від ЄІБ та ЄБРР, а також ресурси від країн-членів ЄС.

Однак, у підсумковій декларації установчого Празького саміту Східного

партнерства не всі амбітні ідеї польсько-шведського проєкту знайшли своє відображення, зокрема ідея про можливість набуття повноправного членства в ЄС країнами Східної Європи та Південного Кавказу.

Попри це, Польща як ініціатор проєкту Східне партнерство докладала зусиль для того, щоб інтенсифікувати дискусії як на рівні V4, так і на рівні ЄС про його значимість та необхідність.

3.2. Східна політика Європейського Союзу: чеські ініціативи

Чеська Республіка дещо меншою мірою аніж Польща намагалася привернути увагу ЄС до країн, що розташовані на схід від його кордонів. Насамперед, це було викликано тим, що процес розширення ЄС у 2004 р. поставив на порядок денний у Чехії потребу побудови платформи для покращення стосунків зі східними сусідами вже у новому статусі. Не останню роль відігравав той факт, що кордони Співтовариства наблизилися до стратегічно важливих для нього регіонів – постачальників енергоносіїв. Відтак, Європа стала входити до кола глибших дипломатичних концептів і ЄС, і Чехії.

Чехія висловила свої пропозиції для зміцнення східного виміру ЄПС раніше ніж Польща і оформила свої ініціативи у власному меморандумі. У 2007 р. Міністерство закордонних справ Чехії розробило проєкт меморандуму щодо ЄПС та провело його обговорення серед країн Вишеградської групи у період чеського головування в V4 (2007 – 2008 рр.). Після цього консультації щодо меморандуму було розширено і до дискусій долучились Литва, Латвія та Естонія, а згодом і такі країни «старої Європи», як Німеччина та Швеція. За участі чеської дипломатії у квітні 2008 р. проєкт меморандуму був представлений на засіданні Ради ЄС у рамках робочої групи по Східній Європі та Центральній Азії (COEST) [83, с. 64]. Результатом проведених тристоронніх консультацій щодо проєкту цього документа стало те, що всі учасники дискусії погодились посилювати східний напрям ЄПС. Перевагу Чехії забезпечило головування спочатку у V4, а потім у ЄС (2009 р.).

Чеська Республіка висловлювала позицію необхідності подальшого проведення двох політик ЄПС та Євромед (Євро-середземноморське партнерство), які доповнюють та укріплюють одна одну. А також все-таки наголошувала на увазі до викликів, які виникають на східному кордоні, що фактично було закликом до врівноваження ЄПС на східному та південному напрямку [42, с. 82]. У меморандумі така можливість була передбачена, оскільки чеські дипломати мали на меті зробити «крок у відповідь» на пропозиції Франції посилити південний вектор і створити Середземноморський союз.

В основі чеських пропозицій була необхідність створити та поглибити проектно-орієнтоване регіональне співробітництво з метою удосконалення ЄПС як інструменту політичних та економічних реформ та вирішення проблем із замороженими конфліктами. У питанні проектно-орієнтованого підходу Чехія відстоювала такий формат відносин, котрий дав би змогу урівноважити багатосторонні структури між Чорноморською синергією, Середземноморським союзом та східним напрямком ЄПС. Таким чином передбачали можливість реалізувати спільні проекти учасників у сфері енергетики, розвитку інфраструктури та інших стратегічно важливих напрямків.

Важливо, що чеська сторона вважала таку форму співпраці виправданою та заперечувала інші механізми інституціоналізації східного виміру ЄПС. У проекті меморандуму Чехія висловила свою позицію щодо потреби удосконалювати диференціації у відносинах із країнами-партнерами. Із тексту документа видно, що Прага не лише схвалює диференційний підхід у ЄПС, але виступає за його посилення [42, с. 84].

На основі ПД та висновків про досягнуті результати із кожною країною-партнером, автори проекту пропонували поглиблювати співпрацю. Тобто, чеські дипломати залишили можливість для країн, які працюють у напрямку реформ, змінювати та вдосконалювати визначені із країнами ПД та продовжувати активний рух уперед. У цьому контексті чеський документ

створює враження більшої відкритості для співпраці, оскільки в ньому Чехія робила ставку не лише на посилення взаємодії з Україною, а також із Молдовою, Грузією, Вірменією, Азербайджаном. У документі є згадка про Білорусь, для якої (після виконання певних умов) також передбачали можливість долучитися до повноцінної співпраці [42, с. 86].

Важливим пунктом у меморандумі, який виражає чеську позицію, є багатосторонній політичний діалог і відносини із Росією. У цьому контексті Чехія підтримує політичний діалог через розвиток ефективної регіональної платформи, яка повинна бути основою для покращення клімату довіри. Проте, як нова країна-член ЄС із Центрально-Східної Європи, Чеська Республіка достатньо «обережно» поставилася до Росії, маючи гіркий досвід перебування в колишньому соціалістичному таборі. Це дало підставу фахівцям віднести її до «холодних прагматиків» у Східній політиці ЄС [72, с. 439].

Окремі дослідники справедливо наголошують на тому, що на теренах колишніх союзних республік схрещуються інтереси Росії та країн Вишеградської групи, які, окрім власних регіональних інтересів, змушені відповідати за безпеку ЄС на Сході та розширювати сферу свого впливу [49, с. 4].

У чеському меморандумі зазначено, що Чорноморська синергія може бути зразком співпраці, оскільки вона є проєктно-орієнтованою та передбачає відносини з Росією, як важливою країною для реалізації політичного діалогу, передусім у питанні енергетики. На думку чеських дипломатів, потрібно так організувати політику ЄС на Східному напрямку, щоб передбачити можливість окремо провадити відносини між ЄС та країнами-партнерами ЄПС і таким чином створити підґрунття для реалізації ЄПС поза призмою відносин ЄС-Росія.

У чеському меморандумі було чітко сформульовано конкретні «кроки», які дозволили б реалізувати східний вимір. Чеська сторона наполягала на максимально можливій лібералізації торгової та економічної інтеграції зі східними партнерами ЄПС, вона запропонувала метод проєктного підходу в

рамках східноєвропейського сусідства. За задумом чеської дипломатії, діалог та регіональна співпраця на східному напрямку мали всі шанси перетворитися на стратегічне партнерство. Увага Чехії в цьому сенсі була прикута до питань торгівлі, захисту навколишнього середовища, транспорту, енергетичної безпеки, міграційних процесів, управління кордонами, боротьби з організованою злочинністю тощо. Означені аспекти міждержавних відносин безпосередньо серед східних сусідів мали б зробити вагомий внесок у зміцнення, процвітання та стабільність на східному напрямку.

Особливу увагу Чехія надавала збору та аналізу інформації про очікування та потреби східноєвропейських сусідів. Одним із вирішальних кроків подальшої економічної інтеграції та поступового розширення глибоких і всесторонніх угод чеська концепція пропонувала укласти поглиблені угоди про вільну торгівлю (DFTA) з Україною, Грузією та Вірменією. Чеська Республіка наполягала на спрощенні візового режиму з Україною, Молдовою, Росією, а також пропонувала не зупинятися на шляху спрощення у видачі віз і включити до цього списку всіх партнерів ЄПС, особливо Грузію, Вірменію, Азербайджан.

Чехія мала індивідуальне ставлення до Білорусі, виявом цього був заклик різко знизити плати за візи для білоруських громадян. Таким чином мали розвиватися міжособистісні контакти між ЄС та Білоруссю. Попри це, про жодні поступки з боку ЄС до білоруського режиму без демократизації країни не йшлося [42, с. 86]. Слід зазначити, що окремі пункти чеського меморандуму фактично лягли в основу визначених пізніше польсько-шведських пропозицій. Чеський проєкт меморандуму став «робочим документом» у процесі вироблення спільної позиції країн Вишеградської групи та, як слушно зауважила Ельза Тульмець, слугував прикладом того, як країни V4 змогли стати основою для формування групи аналогічно мислячих країн у контексті визначеної проблеми [83, с. 63].

Готуючись до головування в Раді ЄС (що було заплановано на період із січня по червень 2009 р.), Чехія наголосила, що надаватиме максимальну підтримку та сприятиме лібералізації торгівлі та економічній інтеграції зі

східними партнерами ЄПС. У квітні 2008 р. під час зустрічі міністрів закордонних справ країн Вишеградської групи у Празі було досягнуто згоди щодо необхідності розширення двосторонніх відносин зі східними країнами-партнерами ЄПС, (з особливим акцентом на Україні) щодо створення гнучкої і багатосторонньої проектно-орієнтованої структури.

Прикметно, що на зустріч у Празі запросили Швецію та Україну, таким чином висловивши вірність «традиціям Старої Європи» і наголосивши на пріоритетності відносин із східним вектором ЄПС. Країни V4, серед іншого, схвалили необхідність створення «Інвестиційного інструменту сусідства» (NIF) з метою залучення інвестицій до країн-партнерів ЄПС.

Заснування ініціативи Східного партнерства не було би можливим без активної участі Чеської Республіки. Чехія розцінювала цю ініціативу як вершину старань у зміцненні східного виміру ЄПС, зокрема і своїх власних. Східне партнерство, на думку чеських дипломатів, є механізмом для підвищення стандартів у країнах, які мають намір стати членами ЄС, а також зміцнювати їхні відносини з ЄС, що дозволить підтримувати їхню незалежність та суверенітет.

У травні 2009 р. відбулася інавгурація Східного партнерства у Конгрес-Центрі у Празі. На урочистостях були присутні представники країн ЄС та шести країн-партнерів. Окремі лідери західних держав не взяли участі в саміті (Франція, Великобританія, Італія, Іспанія, Люксембург). На цій історичній зустрічі були відсутні й керівники запрошених держав – Білорусі та Молдови [7, с. 383]. Основним засновницьким документом Східного партнерства стала «Празька декларація», в якій наголошено на тому, що Східне партнерство засноване на спільних інтересах та зобов'язаннях [75].

Згідно з документом основною метою Східного партнерства є створення необхідних умов для прискорення процесу політичного об'єднання й подальшої економічної інтеграції між Європейським Союзом і зацікавленими країнами-партнерами [75]. За задумом ініціаторів, Східне партнерство надасть додатковий імпульс соціально-економічному й регіональному розвитку країн-

партнерів, а двостороннє співробітництво в рамках Східного партнерства повинне забезпечити основу для підписання Угоди про асоціацію між ЄС і тими країнами-партнерами, які згодні й можуть виконати зобов'язання, що випливають із неї [75]. Угоди про асоціацію, як видно з документа, мали передбачати створення поглиблених і всеосяжних зон вільної торгівлі, де буде посилено гармонізацію в регулятивній сфері та призведе до зближення із законами й нормами ЄС [75]. В цілому рішення Празького саміту мали би принести «тривалі й відчутні блага» громадянам усіх країн-учасниць. Пріоритетну роль Чехія відводить Україні.

Важливим у контексті впровадження Східного партнерства був період головування Чехії в Раді ЄС (у першій половині 2009 р.). Досягнення консенсусу в питанні Східного партнерства стало одним із пріоритетів цього головування. У програмі головування було виділено три найбільші пріоритети – це економіка, енергетика та Європа у світі. Вже на старті свого головування Чехія опинилася у складних умовах.

Передусім це пов'язано з газовим конфліктом щодо постачання російського газу через територію України. Врегулювання цієї проблеми стало своєрідним випробуванням, адже від вдалого менеджменту на той час залежало «комфортне існування» значної частини Європи. Водночас відбулося загострення протистояння на Близькому Сході, у Секторі Газа. Чеський прем'єр Мірек Тополанек назвав ці події «двома газовими проблемами» [7, с. 360]. Під час російсько-українського газового конфлікту поставки газу в Чехію знизилися на 75 %, а транзит російського природного газу через територію країни в Західну Європу знизився до 60 – 70 % [201]. За словами посла Чеської Республіки в Україні Ярослава Башти вплив газової війни містив більш небезпечні елементи, ніж війна у Грузії. Газовий конфлікт, за словами посла, вплинув «на дві третини країн ЄС, він тривав три тижні і це був найбільший конфлікт у газовій сфері за останні 10 років» [106].

Очевидно, така ситуація спровокувала збільшення уваги до енергетичної безпеки, хоч «газова тема» була вирішена завдяки пропозиціям чеського уряду

та закінчилася підписанням домовленостей щодо альтернативного газопроводу «Набуко» (з Туркменії та Азербайджану в країни ЄС).

Крім цього, 2009 р. став апогеєм світової економічної кризи, що теж мало непрості наслідки для економічних показників європейської співдружності. На період чеського головування припадає зміна міжнародної конфігурації, зокрема вступ Барака Обами на посаду президента США, загострення ситуації в Афганістані і Пакистані, довкола Північної Кореї та Ірану, активність піратів в Аденській затоці [84]. До зовнішніх чинників додалися і внутрішньополітичні проблеми, внаслідок яких Мірек Тополанек змушений був піти з посади, а на його місце був призначений Ян Фішер, що виконував свої обов'язки з квітня по червень 2009 р.

У рамках свого головування Чехія пропонувала розробити з кожною країною партнерства «дорожню карту» лібералізації візового режиму за умови, що країни посилять охорону своїх зовнішніх кордонів. Йшлося також про поглиблення торговельних та економічних відносин аж до створення зон вільної торгівлі чи вузької співпраці в енергетичній сфері тощо.

Виступаючи в ролі модератора, Чехія запропонувала збільшити фінансування Східного партнерства з 350 млн. до 600 млн. євро. На думку експертів, домогтися схвалення такої пропозиції було б неможливим, якби не головування Чехії у ЄС та її старання в цьому напрямку [72, с. 131].

Важливим досягненням у рамках роботи Вишеградської групи, до якого активно долучилась Чехія, було створення Міжнародного Вишеградського фонду (IVF) [180]. Його було засновано ще у 2000 р., і відтоді він став основним інструментом розвитку вишеградської співпраці на неурядовому рівні та міжнародною донорською організацією для сприяння регіональному співробітництву у Вишеградському регіоні (V4), між регіоном V4 та іншими країнами, особливо країнами Західних Балкан та Східного партнерства. Щорічно кошти надходили рівними частками від усіх країн V4, крім того інші країни-донори (Канада, Німеччина, Нідерланди, Південна Корея, Швеція, Швейцарія, США) долучалися до роботи Фонду через різні схеми грантів [108].

У рамках роботи Фонду є ціла низка програм різних напрямків: малі гранти (Small Grants), стратегічні грати (Strategic Grants), «дослідницькі програми» (Research Program), стипендійна програма для науковців (Visegrad Scholarship Program), програма «Вишеград+» (Visegrad+), «Спільна дослідницька програма V4 – Японія» (V4 – Japan Joint Research Program), «Стипендії Вишеград – Тайвань» (Visegrad – Taiwan Scholarships), «Вишеградська стипендійна програма для Східного партнерства» (Visegrad Scholarship Program – EaP) та ін.

Варто наголосити, що час заснування та період реалізації цих програм різний. Усі вони сприяють розвитку освіти і науки, культури та спорту, впровадженню інноваційних технологій у цих сферах та наближенню до стандартів ЄС. На прикладі фінансування одного грантового напрямку Small Grants видно, що починаючи із 2003 р. фінансова підтримка щороку зростала, у 2007 – 2008 рр. частково знизилась, що, вочевидь, було пов'язано із фінансовою кризою.

Уже із 2009 р. загальна кількість залучених коштів зросла вдвічі, а подекуди і втричі порівняно з 2003 р. Можна припустити, що це пов'язано з головуванням Чехії у ЄС та зміцненням позицій низки країн, зацікавлених у інтенсифікації відносин із країнами-партнерами ЄПС. Важливо, що спочатку фінансову підтримку спрямовували переважно для країн Вишеградської групи, а згодом до цього переліку додали Україну, Молдову, Білорусь, Грузію та навіть Туреччину. У цьому контексті простежується позиція Чехії щодо розрізнення «сусідів-європейців» ЄС на Сході і «сусідів Європи» на Півдні. Напередодні головування в Раді ЄС у першій половині 2009 р. Чехія називала Східну Європу однією з трьох пріоритетних сфер своєї діяльності [72, с. 439]. Таким чином, Фонд розширював напрямки роботи, збільшував розміри грантів та коло потенційних учасників, а результати роботи Фонду лише на прикладі однієї програми підтвердили свою цінність та практичність.

Таблиця 3.1.¹

**Фінансування Малих Грантів (Small Grants) у рамках Міжнародного
Вишеградського фонду за 2003 – 2009 рр.**

Рік	Грант	Сума, євро
2003	Small Grants	332,224
2004	Small Grants	467,048
2005	Small Grants	462,055
2006	Small Grants	453,651
2007	Small Grants	404,700
2008	Small Grants	389,778
2009	Small Grants	1,688 414

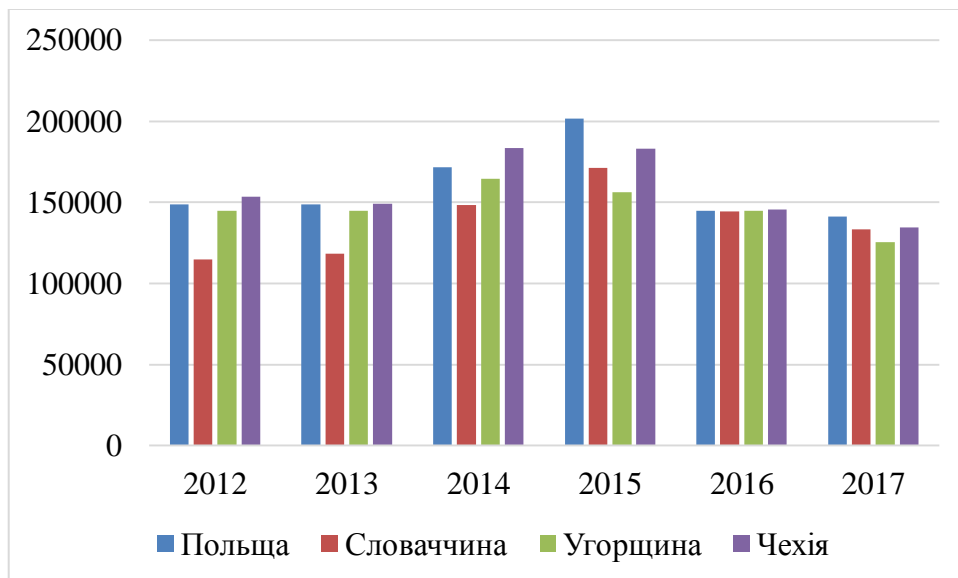
Чеські дипломати зробили внесок у започаткування програми Міжнародного Вишеградського фонду для Східного партнерства – Visegrad 4 Eastern Partnership (V4EaP). Рішення про його створення було прийнято 16 червня 2011 р. в Братиславі на саміті прем'єр-міністрів Вишеградської четвірки (V4). Відкриття відбулося у Празі 5 березня 2012 р. Програму було започатковано з метою посилення співпраці між регіоном V4 та країнами Східного партнерства. Вона дозволила країнам-партнерам використовувати досвід Вишеградських держав у галузі системної трансформації в таких сферах: демократизація і трансформація, регіональне співробітництво і підтримка громадянського суспільства [11].

Загальний річний бюджет було визначено у розмірі 1 566 800 євро. У рамках програми було чотири окремих гранти: Флагманські проекти (Flagship Proegects), Стандартні гранти для Східного партнерства (Standart Grants-EaP), Вишеградські гранти університетських досліджень для Східного партнерства (Visegrad University Studies Grants – EaP) та Вишеградські стипендії для Східного партнерства (Visegrad Scholarships for EaP) [225].

Аналіз результатів реалізації Вишеградської стипендійної програми для

¹ Таблицю 3.1 склала авторка на основі: [224].

країн Східного партнерства демонструє перманентне зацікавлення Чехії у фінансуванні університетської молоді та молодих науковців серед всіх країн Східного партнерства. Зокрема, статистичні дані з 2012 по 2017 рр. свідчать про те, що Чехія постійно надавала кошти для всіх шести країн, щоправда в різному обсязі. Наочно динаміку обсягів фінансування Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства демонструє рисунок 3.1 (детальніше див. додаток В).

Рисунок 3.1.

Динаміка обсягу фінансування в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства Міжнародним Вишеградським фондом, євро*

* Склала авторка на основі: [50].

МЗС Чехії проводило діалог щодо розвитку Східного партнерства з групою фахівців у Чеській Республіці та регулярно скликало міжвідомчі координаційні наради на тему Східного партнерства. У рамках цієї ініціативи Чехія змогла провести перші засідання щодо чотирьох тематичних платформ ще до того, як головування офіційно перейшло до Швеції [84].

У 2013 р. Міністерство закордонних справ виділило кошти в сумі 5 мільйонів чеських крон на діяльність у рамках проєктів, спрямованих на підтримку громадянського суспільства в країнах Східного партнерства [62]. Крім того, закордонне відомство організувало семінари для фахівців із

місцевого самоврядування з країн Східного партнерства у Харкові, Тбілісі та Празі, а в 2013 р. курси в Кишиневі та Празі [62].

Чехія також надала підтримку проєкту «Енергоефективність та екологічне партнерство у Східній Європі» (Eastern Europe Energy Efficiency and Environment Partnership – E5P), метою якого було підвищення енергоефективності та захист довкілля. Програма E5P діяла на базі мультидонорського фонду під управлінням ЄБРР, спрямованого на підтримку інвестиційних проєктів переважно в галузі енергоефективності та охорони навколишнього середовища в регіоні Східної Європи [62].

Утім, відносини з Росією Прага намагалася розвивати за особливим сценарієм. Зокрема, Чехія застерігала ЄС від надмірної готовності йти на поступки для РФ та наголосила на тому, що в останньої немає зон привілейованих інтересів. Як зазначила Беата Война, Чехія не піддалася тиску з боку Франції, щоб у процесі підготовки Східного партнерства застосувати особливий підхід до Росії [10, с. 7]. Водночас, під час головування в Раді ЄС Чехія проявляла свою позицію стримано, намагаючись не «форсувати» тих питань, які викликали розбіжності.

Попри це підсумки чеського головування викликали шквал критики. Зокрема, Брюссель назвав його втраченим шансом [20]. Німецький канцлер Ангела Меркель щодо цього заявила: «ми з нетерпінням чекаємо шведського головування, хоча охоче залишатимемося ще кілька днів із чехами», а от президент Європарламенту Мартін Шульц був ще різкішим у своїх висловлюваннях. Він заявив: «давно я не бачив такого слабкого головування у Євросоюзі, як за часів прем'єрства Мірека Тополанека» [84].

Очевидно, що Чехія домоглася б набагато кращих результатів, якби всі зазначені вище негативні чинники, що припали на період чеського головування, можна було нівелювати. Навіть у Вишеградській групі Чехія поступається позицією лідерства Польщі, не дивлячись на всі намагання зайняти першість.

Варто наголосити на тому, що справжнім випробуванням для об'єднаної Європи був 2013 р., який став переломним у безпековому ключі. Після того як

РФ розв'язала війну в Україні, країни-учасниці ЄС почали активно висловлювати свою позицію щодо цього конфлікту. Точка зору щодо учасників конфлікту та способів його розв'язання, яку висловила Європа, стала своєрідним індикатором щодо сусідів, щодо Росії, щодо власних інтересів.

У контексті зазначеного позиція Чехії була неоднозначною і обережною. Навіть попри засудження дій Росії майже усією світовою спільнотою, чеська позиція балансує між думкою Москви та Києва. Це викликано не лише політичними симпатіями президента М.Земана, але й тим, що в Чехії наявний російський капітал та налагоджені тісні економічні зв'язки з РФ. Президент Чехії Мілош Земан постійно наголошував, що в Україні «громадянська війна», а тому немає потреби продовжувати санкції проти Росії, що анексія Криму хоч і неприємна, але вже завершена справа [101].

На щастя, у експертному середовищі Чехії побутує інша думка, бо дослідники Інституту міжнародних досліджень Карлового університету зробили чимало, щоб пролити світло на суспільну думку, на яку чинить значний вплив російська пропаганда. За словами одного з учасників проєкту, вони «чітко наклали сітку міжнародного права на ситуацію, яка відбувається, і зробили абсолютно зрозумілий висновок: це – агресія, це – окупація, це – порушення міжнародного права» [101].

Існування двозначності в політиці щодо українського питання, накладає відбиток на економіку. Прикладом такого впливу є той факт, що Чеська компанія «Шкода» у квітні 2014 р. була зацікавлена в інвестиціях у виробництво електровозів на базі Запорізького електровозоремонтного заводу [28, с. 118]. Проте в червні 2014 р. за підсумками візиту в Україну Міністра закордонних справ Чехії Л.Заоралека чеські підприємці почали виводити інвестиції через протистояння на Донбасі [28, с. 118].

У 2015 р. Чехія опинилася в центрі резонансного скандалу через бажання М.Земана відвідати Парад перемоги у Москві 9 травня 2015 р. Такі наміри глави чеської держави різко засудив посол США в Чехії Ендрю Шапіро [14]. Утім, це не завадило М. Земану побувати в російській столиці та провести переговори з

В.Путіним, у ході яких, останній, зазначив, що «не ми (Росія – О.Б.) були ініціаторами охолодження відносин з Європою, але завдяки таким політикам, як Ви, нам вдасться їх не тільки відновити в колишньому обсязі, а й рухатися далі» [12]. Обидва президенти говорили про економічні втрати від погіршення відносин та зниження товарообігу через запровадження ЄС санкції щодо РФ. У цьому контексті свою обнадійливу позицію висловив також і М.Земан, зазначивши, що «санкції – це короткострокова справа, і я публічно виступав проти них» [12].

Утім, не увесь політикум поділяє думки чинного президента, як і значна частина громадян Чехії, які радше схильні до нейтрального ставлення до російсько-українського конфлікту, а не до підтримки позиції Росії. Ситуація навколо російсько-українського конфлікту виглядає так: Чехія підтримує Україну в боротьбі за збереження власних територій, виступає за збереження санкцій проти Росії до виконання Мінських угод, а МЗС Чехії засуджує проросійські заяви Президента М.Земана щодо України.

Утім, річ не лише в Україні. Питання про реальних друзів країн Східного партнерства стає дедалі актуальнішим, зважаючи на виклики і загрози, на розмиті стимули та відсутність конкретних перспектив членства у ЄС. Зважаючи на ці чинники, слід задуматись, хто допомагатиме Східному партнерству динамічно розвиватись?

Підсумовуючи, варто наголосити на тому, що Чехія висловила свої пропозиції для зміцнення східного виміру ЄПС раніше, ніж Польща, і оформила свої ініціативи у власному меморандумі. Окремі з них згодом лягли в основу польсько-шведського проєкту. Чехія однозначно підтримала польсько-шведські ініціативи та була активною прихильницею Східного партнерства.

Чеські дипломати активно відстоювали необхідність виділення коштів для країн-партнерів проєкту. У нелегких умовах становлення Східного партнерства Чехія прийняла головування у ЄС та зробила чимало важливих кроків для утвердження цієї ініціативи. Утім, не все вдавалося на цьому шляху. Спроба стати регіональним лідером не реалізована через достатньо велику конкуренцію

з боку інших центральноєвропейських держав та недостатню впливовість самої Чехії, а також чималу орієнтованість на Євросоюз і США [32, с. 665]. На наш погляд, вагомим чинником у цьому контексті є наявність російського фактора у зовнішньому та внутрішньому вимірі чеської політики.

3.3. Активність країн Вишеградської четвірки в процесі імплементації Східного партнерства

У процесі імплементації Східного партнерства важливу роль відіграють країни Вишеградської четвірки. Ставши членами ЄС та зміцнивши свої позиції, вони розпочали роботу над посиленням східного виміру політики ЄС. Країни Вишеградської групи умовно можна розділити на дві групи. До першої слід віднести Польщу й Угорщину, до другої – Чехію і Словаччину. Польща й Угорщина, з одного боку, і Словаччина і Чехія з іншого, політично перебувають у різних вагових категоріях. Польща й Угорщина претендують на роль регіональних лідерів, тоді як Словаччина і Чехія задовольняються наявним у них обсягом геополітичного впливу. Країни першої групи виявляють зовнішньополітичну активність, вступаючи в гостру полеміку із західними столицями. Наприклад, Польща – з Берліном і Брюсселем, Угорщина – з Брюсселем і Вашингтоном. Країни другої групи уникають гострих диспутів, роблячи акцент на розвитку економічних відносин із тими, з ким у першої групи стосунки не складаються – США і ФРН [88, с. 13].

Вишеградська група стала яскравим регіональним союзом сучасної Європи, і не втратила свого конструктивного начала. Про роль Вишеградської групи влучно висловився М.Фесенко, сказавши, що «формування Вишеградського союзу можна вважати безсумнівним успіхом усього перехідного періоду в цій частині Європи. Країни Вишеградської групи називають «Вишеградськими тиграми» не тільки центральноєвропейського регіону, а й усього ЄС» [88, с. 13]. Зокрема, їм належить роль ініціаторів, засновників та популяризаторів проєкту Східне партнерство. Вишеградське об'єднання є одним з рідкісних прикладів координації дій країн регіону, який

служує своєрідною моделлю європейської та євроатлантичної інтеграції чотирьох (зазначимо, кожний з своїми особливостями) для України і що особливо важливо - має безпосередній вплив на Україну у різних вимірах, найважливішим з-поміж яких у найближчій перспективі є участь країн Вишеграду у формуванні східної політики Європейського Союзу, отже і по відношенню до України.

Як зауважила О.Добржанська, на формування проєкту вплинули дії багатьох членів Євросоюзу. Зокрема, на потребу інтенсифікації стосунків із східними сусідами постійно звертали увагу країни Вишеградської четвірки – Польща, Словаччина, Угорщина і Чехія, висуваючи конкретні пропозиції у цьому плані [15, с. 238]. Польська дослідниця Ж.Зеленицька вказує, що проєкт Східного партнерства представляє прекрасну можливість для конкретизації діяльності Вишеградської групи. Самі країни V4 зіграли важливу роль у ліквідації кордонів між Заходом і Сходом, «старою» та «новою Європою» [232]. Важливими механізмами для реалізації їхніх намірів було головування у Вишеградській групі, участь у самітах Східного партнерства, діяльність Міжнародного Вишеградського фонду, а також головування у Раді Європи.

Напередодні заснування Східного партнерства у V4 головувала Чехія (червень 2007 – липень 2008 рр.). Під час чеського головування країни V4 працювали над такими першочерговими завданнями, як формування довіри та подолання проблем, зокрема зниження рівня занепокоєння деяких країн ЄС щодо посилення співпраці зі східними сусідами, а також необгрунтованої занепокоєності деяких східних сусідів щодо розроблення ЄПС як «замінника» членства в ЄС, який не передбачав можливості для вступу.

З цією метою чеське президентство запропонувало розробити новий формат для діалогу, подібний до вже наявних – «V4 +». Такий крок, на думку чеських дипломатів, дозволив би чотирьом країнам запрошувати на свої зустрічі одного гостя, який не є учасником з V4, щоб обговорити можливі напрямки співпраці. Відповідно до нового формату на засідання V4 мали запрошувати щонайменше дві країни, що не належать до V4, одного представника країн

«старої» Європи та одну східноєвропейську країну, що не є членом ЄС.

Першим прикладом цього адаптованого формату була зустріч міністрів закордонних справ V4, де гостями були міністри закордонних справ Швеції та України [109]. Інший ефективний спосіб підтримки процесів трансформації, на думку чеських дипломатів, це залучення країн східного виміру до проєктів, фінансованих через Міжнародний Вишеградський фонд. Під час чеського президентства у V4 Фонд запропонував спеціальні програми стипендій для країн Східної та Південно-Східної Європи та підготував так звані гнучкі проєкти. Перша цільова група гнучких проєктів була спрямована на Білорусь, Сербію та Грузію [109]. Вказані два підходи, які запропонувала Чехія, посилили вплив V4 та позиціювали країни-учасниці універсальними регіональними гравцями і надійними партнерами для співпраці.

Чеське головування збільшило відкритість V4 до ширшої співпраці, наприклад, із країнами Балтії, Північною радою та регіональним об'єднанням чотирьох держав ГУАМ: Грузії, України, Азербайджанської Республіки та Республіки Молдова. Було запущено процес формування чіткого та конкретного порядку денного для кожного з форматів. Наприклад, сферою співпраці з країнами Балтії була енергетична безпека та відносини з країнами Східної Європи, тоді як співпраця з Радою міністрів Північних країн була зосереджена на сталому розвитку та наближенні «старих» держав-членів ЄС до східних країн. З ініціативи Чехії міністерства закордонних справ країн V4 спільно з колегами з країн Балтії провели наради експертів із питань форматів подальшої співпраці та спільної позиції щодо східної політики ЄС (Таллінн 2007 р., Прага, 2008 р.).

У період чеського головування у V4 було напрацьовано низку ініціатив, що закріпились у неофіційному документі «Політика ЄС та допомога Білорусі – загальний огляд» (січень 2008 р.). Згодом підтримку одностороннього зменшення плати за шенгенські візи для білоруських громадян було висловлено в іншому неофіційному документі (липень 2008 р.) [109]. До беззаперечних успіхів чеського головування слід також віднести посилення співпраці з Молдовою, підтримку процесу демократизації в Білорусі та країнах Південного

Кавказу, а також спеціальну програму контактів з Україною. Чеське президентство прагнуло посилити наявні форми співпраці у форматах V4 + та запровадити нові. Фонд сприяв практичному втіленню у життя теоретичних напрацювань країн Вишеградської групи.

Початковий етап імплементації Східного партнерства припав на період головування у Вишеградській групі Угорщини. У процесі формування програми свого президентства з липня 2009 р. по червень 2010 р. Угорщина визначила низку пріоритетних завдань, враховуючи деякі спільні інтереси всіх країн V4. Зокрема, сприяти стабільному та безпечному сусідству, надаючи допомогу зацікавленим державам. Також у програмі угорського головування знаходимо такі пріоритетні напрямки: співпраця з країнами західних Балкан, східним виміром Європейської політики сусідства та Східним партнерством [215].

Угорщина була переконана в тому, що така співпраця є не лише інтересами, але й відповідальністю Вишеградської групи [215]. Посилення та поглиблення галузевого співробітництва з метою кращого представлення та просування спільних інтересів V4 у межах ЄС, а також подальше зміцнення співпраці, із залученням Міжнародного Вишеградського фонду задля сприяння демократичним перетворенням у країнах східного сусідства належало до важливих завдань угорського головування.

У період головування Угорщина великого значення надавала реалізації Східного партнерства як на двосторонньому, так і на багатосторонньому рівнях. Зокрема, угорські дипломати наголошували на тому, що V4 має підходити до просування Східного партнерства «амбітно, але прагматично, орієнтуючись на його внесок у ті сфери, проекти, які допоможуть найбільш ефективно сприяти наближенню наших східних сусідів до ЄС, а також повинен поділитися цінним досвідом власної трансформації» [215].

Угорщина наполягала на тому, що V4 повинна підтримати політичні та соціально-економічні реформи країн-партнерів, щоб створити необхідні умови для прискорення політичної асоціації та подальшої економічної інтеграції між ЄС та зацікавленими країнами Східного партнерства. На думку угорських

дипломатів, успіх проєкту Східне партнерство багато в чому залежатиме від намірів країн-адресатів та їхніх досягнень.

Під час свого головування офіційний Будапешт особливу увагу приділив переговорам щодо Угоди про асоціацію з Україною і Молдовою та збільшення внеску V4 у роботу щодо спрощення візового режиму в рамках Східного партнерства. Не залишались поза увагою питання співпраці з Білоруссю. Зокрема, Будапешт планував розвивати співпрацю з цією державою з метою позитивного впливу на її економічну та соціальну трансформацію. Співпраця з Білоруссю була розпочата в економічній сфері, у галузі енергетичної безпеки та мобільності [110].

Під час головування Угорщини було організовано низку зустрічей на рівні V4 та ЄС, присвячених питанням реалізації Східного партнерства. До прикладу, 2 березня 2010 р. відбулася розширена зустріч міністрів закордонних справ V4, лідерів Вірменії, Азербайджану, Білорусі, Грузії, Молдови, України, а також Естонії, Латвії та Литви. На цей захід було запрошено Єврокомісара з питань розширення та Європейської політики сусідства Штефана Фюле.

Основною темою для дискусій під час зустрічі було питання шляхів та механізмів сприяння реалізації Східного партнерства, а також збереження цього актуального питання на порядку денному у ЄС [110]. Однак, нарада дала лише гарну можливість поділитися думками щодо того, як активніше брати участь у співпраці з Європейською Комісією задля зміцнення Східного партнерства.

У 2011 р. Угорщина перейняла головування у ЄС, завершивши свою каденцію у V4. Оцінюючи діяльність Угорщини на обох напрямках, можна стверджувати, що питання економіки та енергетичної безпеки переважали за значущістю питання розвитку східного виміру. З певних причин, серед яких, на наш погляд, заангажованість у співпраці з РФ, обидва головування Угорщини не стали особливо результативними в контексті розвитку східного виміру політики ЄС.

У період із 1 липня 2010 р. по 30 червня 2011 р. у Вишеградській групі головувала Словаччина. Ця країна поставила за мету продовжувати діяльність

V4, що полягала у просуванні вже наявних проєктів у пріоритетних сферах щодо Західних Балкан та Східного партнерства [190]. На думку словацьких дипломатів, Східне партнерство та посилена співпраця в межах східного виміру ЄПС є пріоритетна та необхідна, а Вишеградські країни повинні долучатися до їх еволюції.

Головною співпраця між країнами V4 та країнами-партнерами мала бути зосереджена на спрощенні візового режиму з ЄС, економічному розвитку, усуненні торговельних бар'єрів, стандартизації, енергетичній безпеці, забезпеченні прав людини та захисті кордонів. Офіційна Братислава вважала, що країни V4 також повинні наголосити на важливості тіснішої співпраці з учасниками громадянського суспільства в країнах Східного партнерства та сприяти створенню мереж для обміну досвідом між такими осередками в країнах Східного партнерства та їхніми партнерами у V4 [190].

Словаччина пропагувала інтенсифікацію регіональної співпраці шляхом передачі цінного досвіду країн V4 для країн Східного партнерства. У контексті підтримки мобільності та контактів між людьми, словацькі дипломати пропонували спростити процедуру оформлення віз та заохочувати стипендійні обміни для студентів країн Східного партнерства. Цікавою пропозицією від офіційної Братислави було те, щоб визначити актуальні проєкти для країн Східного партнерства та спільно з V4 сприяти реалізації їх через наявні механізми [190].

Словаччина також відстоювала ідею виділення «розумних» коштів для проєктів, які будуть реалізовуватися в цільових країнах Східного партнерства, та залучення до зустрічей міністрів закордонних справ з V4 та країн-партнерів для обговорення питань Східного партнерства. Братислава звертала увагу на необхідність збалансовано розподілити фінансову підтримку, яку надає ЄІБ для південних та східних країн. Фінансова допомога, на думку офіційної Братислави, буде заохочувати здійснювати економічні та політичні реформи в країнах-партнерах, сприятиме створенню спільної зони цінностей та стандартів, що базуються на моделі ЄС, та загальній модернізації цих країн [114].

Під час свого головування Словаччина долучилася до низки важливих заходів, у ході яких V4 спільно популяризувала свої проєкти. Зокрема, 15 лютого 2011 р. на саміті прем'єр-міністрів V4 відбулася зустріч представників урядів Німеччини, Австрії та України. Захід був приурочений 20-ій річниці створення Вишеградської групи та засвідчив, що співпраця ЄС і V4 є пріоритетною та набуває нових обрисів. Спільно було досягнуто згоди щодо Білорусі в контексті поваги до прав і свобод людини та звільнення політичних в'язнів. Словацьке головування закликала активізувати діалог з Україною та Молдовою [114].

У березні 2011 р. з ініціативи Словаччини було проведено розширену міністерську зустріч країн V4, Німеччини та країн Східного партнерства у присутності верховного представника ЄС із закордонних справ та політики безпеки Кетрін Ештон, міністра закордонних справ Німеччини Гідо Вестервеле та єврокомісара з питань розширення та ЄПС Штефана Фюле [114]. У ході зустрічі учасники вкотре обговорили актуальні питання співпраці з країнами Східного партнерства.

Пізніше, 16 червня 2011 р., було проведено робочу зустріч із прем'єр-міністром Молдови, у ході якої було наголошено на важливості процесів трансформації, а також ухвалено спільне рішення щодо необхідності підсилити співпрацю з країнами Східного партнерства із залученням інструментів Вишеградського фонду [114]. Словаччина при цьому пропонувала збільшити бюджет Фонду з 2012 р. Загалом, під час словацького головування спільно з колегами по Вишеградській групі було напрацьовано близько 15 документів різного спрямування. Серед них декларації, постанови, комюніке, спільні заяви для преси, підсумкові декларації зустрічей у таких сферах, як політика, економіка, енергетика, безпека, культура, освіта тощо [114].

Після Словаччини головування у V4 перейшло до Чехії (липень 2011 – червень 2012 р.). Головними цілями для чеського президентства були просвітницька та всеосяжна співпраця, що ґрунтується на посиленні згуртованості серед партнерів V4 та підтримці з боку Вишеградського фонду

[191]. Чехія вкотре наголошувала на необхідності забезпечити адекватне фінансування політики ЄС щодо східних партнерів [191]. Вишеградські країни, на думку офіційної Праги, повинні були співпрацювати над розробкою та реалізацією проектів для посилення та упорядкування наявного потенціалу країн-партнерів Східного партнерства, зокрема щоб отримати додаткове фінансування від Європейського інструменту сусідства, а Міжнародний Вишеградський фонд мав би надалі фінансувати спільні проекти.

Чехія мала намір розпочати дискусію щодо можливого розширення грантових схем. Крім того, чеські дипломати планували провести консультації експертів з країнами, що не належать до V4, такими як Молдова, Грузія, Азербайджан та Україна. Одним із конкретних кроків у підкресленні важливості Східного партнерства та його країн мало стати відкриття Вишеградського дому в Криму [191].

Чимало з того, що задекларувала Чехія на початку головування, вдалося втілити у життя. Зокрема, варто віддати належне наполегливості чеських дипломатів у контексті запровадження ширших можливостей для країн Східного партнерства. Спеціальна Вишеградська стипендійна програма для країн Східного партнерства в рамках Міжнародного Вишеградського фонду значно розширювала спектр заходів щодо країн-партнерів. Стипендії для країн Східного партнерства підтримували проекти, що сприяють демократизації, соціальній та економічній трансформації, регіональному співробітництву та громадянському суспільству на загальну суму близько 1,5 млн. євро [199].

Ще одним важливим здобутком чеського головування була зустріч міністрів закордонних справ V4 та країн Східного партнерства з гостями з Данії, Естонії, Литви, Латвії, за участі Кетрін Ештон та Штефана Фюле. Зустріч відбулася у Празі 5 березня 2012 р. Під час неї учасники обговорили питання щодо можливості запровадити вищевказану стипендійну програму та дорожню карту для країн Східного партнерства. Аналітики з міністерств закордонних справ країн V4 та Данії 24 квітня 2012 р. провели консультації в Празі, у ході яких учасники обговорили питання розвитку європейської інтеграції у Східній

Європі, а також відносини між ЄС, Росією та країнами Східного партнерства [199].

На період із 1 липня 2012 р. по 30 червня 2013 р. головування у V4 перейшло до Польщі. У програмі головування офіційна Варшава визначила такі пріоритети: секторальна співпраця, визначення фінансових рамок V4 на 2014 – 2020 рр., та подальше сприяння і посилення співпраці V4 з метою розвитку та реалізації Східного партнерства як довгострокового пріоритету V4 [182]. Під час польського головування значну увагу було приділено підготовці до саміту Східного партнерства у Вільнюсі, запланованого на листопад 2013 р. Польща висловила свою підтримку європейським прагненням та європейському вибору східноєвропейських партнерів.

Знаковою подією для Східного партнерства під час польського головування була зустріч на рівні міністрів закордонних справ Вишеградської групи, Литви та Ірландії, яка відбулася у Кракові 17 травня 2013 р. У спільній заяві, оприлюдненій після зустрічі, було висловлено низку важливих положень [158]. Учасники заходу наголосили, що Східне партнерство виявилось ефективним засобом підтримки та сприяння демократичним трансформаціям тих східноєвропейських партнерів, які стали на шлях реформ.

Сторони висловили свою позитивну оцінку рішучості країн Східного партнерства, які, незважаючи на внутрішні виклики, прогресують у процесі реалізації політичних, соціальних та економічних реформ. Було також зроблено наголос на важливості збільшеного фінансування проекту на 2014 – 2020 рр. з метою посилення дієвості принципу «більше за більше». У цьому контексті міністри Вишеградської групи підтвердили свою прихильність та готовність до обміну досвідом щодо реалізації реформ. Серед іншого, учасники зустрічі відзначили істотний прогрес, досягнутий у переговорах щодо Угод про асоціацію, зокрема з Україною.

Рішучу підтримку учасники зустрічі надали парафуванню угод з Молдовою, Грузією та Вірменією на саміті Східного партнерства, яке було заплановано на листопад, а також підкреслили своє зобов'язання продовжувати

переговори з Азербайджаном. Учасники зустрічі вітали прогрес, досягнутий у процесі лібералізації візового режиму з Молдовою та закликали Україну, Грузію та Вірменію рухатися далі на шляху реалізації домовленостей з такого важливого питання.

Дипломати висловили сподівання, що незабаром з Азербайджаном буде завершено переговори щодо подібних угод, а білоруська влада долучиться до переговорів про спрощення процедури оформлення віз та реадмісію. Форум підкреслив важливість Парламентської асамблеї Євронест та Конференції регіональних та місцевих влад для Східного партнерства, а також наголосив на необхідності залучати бізнес, зокрема у сферу програм, ініціатив, спрямованих на малі та середні підприємства.

Резюмуючи, варто зазначити, що період польського головування був доволі ефективним у контексті просування східного виміру політики ЄС. Польським дипломатам вдалося узгодити та запустити в дію 13 документів різного типу та спрямування, що вказує на те, що східна політика продовжувала бути актуальним та пріоритетним завданням [197]. На підтвердження цьому були слова Радослава Сікорського, висловлені під час символічної передачі президентства у V 4 для угорських партнерів 26 червня 2013 р. у Будапешті: «За останній рік ми зміцнили бренд та зв'язки Вишеградської групи. Ми – сила для добрих змін в Європейському Союзі» [197].

У програмі наступного, угорського, президентства знаходимо важливу деталь, яка свідчить про перманентне зацікавлення Вишеградської групи проектом Східне партнерство. У цьому документі зазначено, що країни V4 є відданими промоутерами політики Східного партнерства [145]. З цією метою угорські дипломати висловили підтримку проекту та готовність утримувати пов'язані з ним питання на високому рівні в порядку денному ЄС. Водночас Угорщина закликала Вишеградську групу розширити формати співпраці «V4+», проводити галузеві зустрічі з окремих питань, збільшувати кількість учасників, запрошувати інші країни ЄС, зацікавлені в розвитку Східного партнерства. Угорщина висловила готовність продовжувати дії, спрямовані на отримання

додаткової фінансової підтримки від третіх країн та проводити консультації з Міжнародним Вишеградським фондом для координації майбутніх проєктів Східного партнерства.

Офіційний Будапешт прагнув тісно співпрацювати з однодумцями у V 4 та ЄС, щоб підтримати проєкт під час литовського головування в ЄС та зробити свій внесок в успішну зустріч на вищому рівні у Вільнюсі. Угорщина висловлювала сподівання на швидке підписання та набуття чинності угоди про асоціацію з Україною, оскільки ця країна, на думку угорських дипломатів, є спеціальним партнером, що займає вирішальну позицію з точки зору безпеки та стабільності всього регіону [145]. З огляду на це, Угорщина прагнула надати свою підтримку, щоб допомогти Києву наблизитись до ЄС та прийняти європейську систему норм і цінностей. Бажаючи покращити співпрацю V4 та країн – адресатів проєкту, Угорщина пропонувала інтенсифікувати координацію на політичному та експертному рівні з країнами Східного партнерства з метою визначити проблемні ланки та окреслити шляхи розв'язання конкретних проблем. Важливим кроком Угорщини були семінари та конференції, які організовувало угорське посольства у західноєвропейських столицях. До участі в таких заходах запрошували урядові та неурядові організації, експертів, які зацікавлені в поглибленні східного виміру [196].

Російська агресія щодо України поставила на порядок денний нові нагальні питання, пов'язані з безпекою на східних кордонах ЄС. Угорське головування не могло не приділяти увагу таким украй важливим аспектам співпраці. У терміновому порядку, з ініціативи Угорщини та підтримки інших учасників V4, відбулися спільні дискусії щодо подій в Україні.

У цьому контексті Угорщина долучилася до організації та проведення зустрічі президентів та міністрів закордонних справ країн V4 в Будапешті 29 січня 2014 р., у Вишеграді 30 – 31 січня 2014 р. та знову у Будапешті 25 лютого 2014 р., щоб обговорити ситуацію в Україні та її можливі наслідки для Вишеградської групи та ЄС [196]. Крім того, міністри закордонних справ V4 спільно відвідали Київ та Донецьк 28 лютого 2014 р. та запропонували свої

інклюзивні рішення для всіх регіонів та умови для проведення вільних і чесних виборів. Учасники зустрічі наголосили на необхідності забезпечити умови для безперешкодної діяльності Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ та надати допомогу українській владі в деескалації конфлікту [196].

Проблеми України переважали в порядку денному наради міністрів закордонних справ країн V4, Східного партнерства, представників ЄС та північно-балтійських країн, яка відбулася 6 – 7 березня 2014 р. в естонському місті Нарва. Співорганізаторами заходу були Естонія та Угорщина. У ході цієї зустрічі, а також спільних консультацій додатково за участі Німеччини у Будапешті 13 березня 2014 р., було розглянуто можливості допомоги на різних рівнях для економічної та політичної стабілізації в Україні [196].

Пізніше, 28 – 29 квітня 2014 р., було скликано неофіційну зустріч міністрів закордонних справ країн Вишеградської групи, Східного партнерства та представників ЄС у Будапешті, на якій обговорили майбутнє Східного партнерства з огляду на нові виклики та середньострокові завдання, які потрібно вирішити на півдорозі між Вільнюським і Ризьким самітами. Спікери підтвердили важливість проекту Східного партнерства та наголосили на необхідності реалізувати цілі, поставлені у Вільнюській декларації [196].

Учасники заходу висловили спільну позицію щодо появи істотних змін у геополітичному контексті реалізації цих цілей та наголосили на необхідності адаптуватися до змін середовища, а також спільно та ефективно реагувати на нові виклики. Міністри підкреслили, що перспектива євроінтеграції, тісного політичного об'єднання та економічна інтеграція залишаються найкращими стимулами для глибоких реформ у країнах Східного партнерства.

Представники V4 заохочували країни-партнери повною мірою використовувати принцип «більше для більше» та висловили підтримку додаткового фінансування реформ із ресурсів Вишеградського фонду та інструментів ЄС. У фінансових питаннях першочерговий пріоритет учасники зустрічі погодилися надавати для більш цілеспрямованої допомоги в розбудові інституцій управління, реформам судової влади та поліції, зміцненню

громадянського суспільства, забезпечення прозорості та свободи ЗМІ.

Під час угорського головування країни Східного партнерства отримали фінансовий внесок від Швеції, а також перспективи розвитку нових проєктів, де потенційним донором була Японія (у форматі V4 + Японія). Можна констатувати, що головування Угорщини в контексті імплементації східної політики ЄС було різноплановим, насиченим та ефективним. Першою чергою доводиться говорити про нові виклики, з якими зіткнулися країни Східного партнерства та V4 через відкриту агресію Росії щодо України. Навіть незважаючи на такі обставини, угорське головування закликала країни V4 до активних конкретних кроків зовнішньополітичного спрямування, що значною мірою сприяло збереженню зацікавленості до проблем країн Східного партнерства.

Словаччина прийняла естафету головування у V4 після Угорщини на період із липня 2014 р. по червень 2015 р. під лозунгом «динамічний Вишеград для Європи та інших країн». У програмі свого президентства ця країна висловила занепокоєння драматичними подіями на східному напрямку та підкреслила важливість солідарності та тісної координації питань зовнішньої політики та безпеки в межах Вишеградської групи.

На думку словацьких дипломатів, події в Україні мають дестабілізуючий вплив та змушують переглянути принципи, на яких базується мир у Європі. З цією метою Словаччина запропонувала країнам V4 приділяти більшу увагу аналізу та обміну інформацією з ключових питань регіональної безпеки, зокрема, військової присутності та діяльності в регіоні Балтійського та Чорного морів [133].

Важливим складником у програмі головування офіційна Братислава цілком очікувано визначила співпрацю з НАТО як із гарантом безпеки. Словаччина висловила свою позицію щодо першопричин тривалої кризи в Україні, підтримала її суверенітет і територіальну цілісність. Словацьке головування надавало особливого значення продовженню політичного діалогу з країнами Східного партнерства.

Офіційна Братислава своїм пріоритетним завданням визначила надавати політичну та фінансову допомогу регіону через проєктно-орієнтовану підтримку від Міжнародного Вишеградського фонду. Це могло сприяти євроатлантичній інтеграції, зміцненню місцевого громадянського суспільства та сприянню регіональній співпраці [133]. На думку словацьких дипломатів, збільшення національного внеску до Фонду до 8 млн. євро (станом на 2014 р.) могло надати додатковий простір для реалізації конкретних програм, розроблених для країн Східного партнерства та Західних Балкан («V4EaP» та «Вишеград +») [133]. Крім того, Словаччина закликала партнерів по V4 активізувати зусилля для забезпечення додаткового фінансування від зовнішніх донорів. Серед іншого, словацьке президентство сприяло продовженню вже створених регіональних платформ, таких як конференції GLOBSEC та Tatra Summit, з метою висвітлення спільних підходів країн V4 до актуальних питань європейської політики та безпеки.

Словаччина гнучко реагувала на ситуацію в Україні та спрямувала значні зусилля на те, щоб скоригувати діяльність V4 в напрямку України. Як видно зі звіту про головування, Східне партнерство для Словаччини фактично уособилось із українським питанням та державою загалом. Адже у відповідному розділі звіту не знаходимо згадки про інших адресатів проєкту [198]. Активна співпраця V4 з країнами Східного партнерства з підтримки Словаччини була налагоджена в таких важливих сферах, як енергетика, охорона здоров'я, освіта і наука, культура тощо, а з питань безпеки найбільший пріоритет належав Україні.

Важливою подією під час словацького головування була зустріч міністрів закордонних справ V4 та країн Східного партнерства, яка відбулась 14 – 15 травня 2015 р. у Братиславі. У заході також взяли участь міністри закордонних справ Латвії, Румунії та Швеції і дипломати з Брюсселя. У ході зустрічі учасники оцінили поточну роботу на східному напрямку та окреслили пріоритетні сфери для майбутньої співпраці, зокрема підготовку до Ризького саміту, а також завдання з огляду на проблеми в регіоні.

Головні положення зустрічі було оприлюднено у спільній декларації. Учасники визнали суверенне право східних партнерів обирати власний рівень амбіцій у відносинах з ЄС та висловили готовність продовжувати формувати двосторонні відносини окремо. Вони підкреслили необхідність розмежувати підтримку ЄС відповідно до рівня зобов'язань і прагнень, які взяли партнери, враховуючи й складні геополітичні аспекти цього співробітництва.

Учасники підкреслили, що зміцнення демократії, забезпечення функціонування ринкової економіки, поліпшення макроекономічної стабільності, ділового та інвестиційного середовища, мобільності та контактів між людьми відкривають нові сфери та перспективи співпраці. Крім того, дипломати акцентували увагу на тому, що посиленна співпраця зі східними партнерами з метою активізації проведення реформ є наріжним каменем процесу модернізації кожної країни та покращення рівня життя населення [115]. Міжнародний Вишеградський фонд через програму для Східного партнерства продовжив надавати проектну допомогу, яка сприяла трансформації, модернізації, економічному розвитку, соціальному прогресу та підтримці громадянського суспільства у всіх країнах, на які спрямований проект.

Учасники зустрічі висловили занепокоєння подіями в Україні, які демонстрували, що основні принципи суверенітету та територіальної цілісності не гарантуються на європейському континенті. Сторони відзначили, що підписання та тимчасове застосування угод про асоціацію, а також про глибоку та всеосяжну зону вільної торгівлі та ПД щодо лібералізації візового режиму з трьома країнами-партнерами – Грузією, Молдовою та Україною демонструють значні досягнення в партнерстві з ЄС [218].

Міністри V4 підкреслили важливість збереження інклюзивного характеру Східного партнерства та зміцнення зв'язків із Вірменією, Азербайджаном та Білоруссю, які вирішили піти власними шляхами у відносинах із ЄС. Під час зустрічі також було обговорено питання енергетичної безпеки країн V4. На думку учасників, безпечний потік джерел енергії до країн V4 має надзвичайно важливе значення для розвитку стабільних, прозорих і взаємовигідних відносин

із країнами Східного партнерства.

Країни V4 зробили помітний внесок у енергетичну стабільність та безпеку України, відкривши реверсні поставки газу. Ці дії були значною допомогою Україні на її шляху до забезпечення стабільності та до зближення з ЄС [218]. Вони підкреслили, що лише стабільне і передбачуване ділове та інвестиційне середовище може залучати іноземних інвесторів для сприяння економічному розвитку кожної з країн-партнерів.

Одним із пріоритетних напрямків чеського головування (липень 2015 – червень 2016 рр.) були ЄПС та політика розширення. Найважливіший напрямок зовнішньополітичної діяльності V4 та Чехії, зокрема, був зосереджений на країнах Східної та Південно-Східної Європи. Прага продовжувала діяльність щодо підтримки євроінтеграційних прагнень і перспектив Грузії, Молдови та України. Чеські дипломати висловили готовність продовжувати співпрацю в галузі освіти, державного управління, підвищення поінформованості про ЄС серед широких верств населення та незалежну підтримку ЗМІ. Чехія обіцяла підтримувати реформи у країнах Східного партнерства спільно зі своїми однодумцями – Німеччиною, Швецією, Швейцарією, країнами Балтії та ін. [221].

Чехія висловила готовність відігравати активну роль у здійсненні цілей, які було визначено в Ризькій декларації та формулювати політику ЄС щодо країн Східного партнерства. Чеські дипломати долучилися до розроблення програми мобільності державних службовців V4, які організовували семінари та навчальні тренінги для учасників із Молдови, Грузії та переважно України. Крім того, чеське президентство мало на меті продовжувати чинні та генерувати нові проєкти для Вірменії, Азербайджану та Білорусі.

3 – 4 травня 2016 р. у Празі відбулась важлива зустріч міністрів закордонних справ V4 та країн Східного партнерства. У заході також взяли участь дипломати з Швеції, Нідерландів та Німеччини, а також Уповноважений з питань європейської політики сусідства та розширення Штефан Фюле. У спільній декларації Східне партнерство визначено як стратегічний аспект ЄПС,

а тому вони висловили готовність до подальшого його зміцнення.

Учасники зустрічі підкреслили необхідність дотримуватися реформ у державах-партнерах, зміцнювати внутрішню стабільність і стійкість партнерів, посилювати інвестиції в інтегроване управління кордонами, продовжувати програму мобільності та зосереджуватися на проєктах взаємозв'язку, щоб наблизитися до ЄС [159]. Учасники підтвердили, що співпраця зі Східними партнерами базується на загальних цінностях, взаємних інтересах та зобов'язаннях, але необхідно стратегічно реагувати на наслідки сучасного складного геополітичного контексту для країн Східного партнерства та ЄС.

Європейські політики висловили готовність об'єднати зусилля, спрямовані на створення для партнерів більш підготовлених рамок співпраці, та наголосили на необхідності диференціації підходу ЄС відповідно до рівня прагнень кожного партнера. Учасники також оцінили зусилля Грузії та України щодо лібералізації візового режиму і нагадали про значні успіхи Молдови в цьому контексті.

Співпраця із Західними Балканами та Східним партнерством, двома регіонами, що представляють особливий інтерес для V4, зазнала певних змін, коли загальна увага була спрямована на проблему міграції. Чеське президентство могло б реалізувати значно більше амбітних проєктів та посилити Східне партнерство на рівні V4 та ЄС, однак проросійське налаштування глави держави Мілоша Земана та політичне загравання з Росією значно обмежило можливості чеського головування. До того ж наявність у Чехії значного російського капіталу, великої кількості аналітичних центрів та заангажованих сайтів, пов'язаних економічними зв'язками з РФ, сприяли тому, що частині чеського населення притаманні проросійські настрої [23].

З липня 2016 по червень 2017 р. Польща вп'яте перейняла головування у V4. Розпочалось президентство в непростий час, коли Європа зіткнулася зі складними викликами та проблемами. Серед них міграційна криза та пов'язані з нею проблеми майбутнього Шенгенської зони, нестабільність і конфлікти у східному та південному сусідстві, питання навколо припинення членства

Великобританії в ЄС, значні зміни в розвитку транспортної, цифрової та енергетичної інфраструктури. Будівництво газопроводу «Північний потік - 2», до якого Польща буквально стала в опозицію, привнесло ризик наростаючої політичної та економічної роздробленості.

З огляду на це до пріоритетів польського головування належали: розвиток регіонального співробітництва на основі інституційної та функціональної синергії, посилення співпраці у сфері спільної безпеки, побудова єдності на основі спільних цінностей та зміцнення згуртованості. До пріоритетних напрямків польського головування традиційно належало Східне партнерство. Особливий інтерес для V4 становила підтримка мобільності громадян країн Східного партнерства (передусім відповідні угоди про відмову від віз на короткий термін перебування), а також зміцнення транспортних та енергетичних взаємозв'язків [189].

Країни V4 разом із однодумцями планували надалі відігравати важливу роль у підтримці участі ЄС у східному сусідстві з урахуванням різних амбіцій східних партнерів у відносинах з ЄС. Польські дипломати наголошували, що співпраця повинна ґрунтуватися на принципі «більше за більше» та зосереджуватись особливо на партнерах, які вступили на шлях складних реформ відповідно до Угод про асоціацію та глибокої та всеосяжної сфери вільної торгівлі. Відповідно до досягнутих домовленостей від травня 2016 р. з Грузією, Молдовою та Україною планували посилити співпрацю, щоб підтримати процеси реформування, а з Азербайджаном, Вірменією та Білоруссю провести переговори про розширення співпраці [189].

Під час польського головування 12 квітня 2017 р. у Варшаві відбулася зустріч за участю міністрів закордонних справ V4 та країн Східного партнерства, представників апарату зовнішніх справ Болгарії, Хорватії, Естонії, Мальти, Румунії, Словенії, Швеції, Великобританії, а також Уповноваженого з питань європейської політики сусідства та переговорів щодо розширення Штефана Фюле [160]. На наш погляд, головним досягненням цієї зустрічі було те, що низку авторитетних партнерів ЄС об'єднала ідея поглиблення східної

політики. З цією метою вони спільно закликали інститути ЄС здійснити відповідні кроки для того, щоб Східне партнерство залишалося на порядку денному об'єднаної Європи.

31 серпня 2017 р. у Будапешті традиційно відбулась зустріч міністрів закордонних справ країн V4 та Східного партнерства. Прикметно, що такий захід відбувся напередодні Брюссельського саміту. У спільній заяві міністри вкотре підтвердили рішучу підтримку Східного партнерства як стратегічного виміру Європейської політики сусідства та ключового і активного чинника стабільності, безпеки та економічного прогресу у Східній Європі.

Міністри запропонували переглянути витрати на фінансування проєкту, щоб країни Східного партнерства мали змогу отримати адекватне фінансування в рамках наступної багаторічної фінансової рамки, яка відповідатиме їхнім пріоритетам [160]. Вони підкреслили, що Східне партнерство мусить мати чіткий політичний наратив, нове стратегічне бачення та архітектуру. Брюссельська декларація, на думку учасників, повинна відображати різні прагнення країн-партнерів та пропонувати європейську перспективу для зацікавлених, а також визначити амбітний порядок денний для Східного партнерства у довгостроковій перспективі.

Міністри підтримали орієнтацію Східного партнерства на регіональне співробітництво, всеосяжність, загальні цінності, взаємну підзвітність, диференціацію та її багатосторонній аспект, особливо зважаючи на наслідки складної геополітичної ситуації. У цьому контексті вони підкреслили необхідність продовжувати реформи у країнах-партнерах для зміцнення їхньої внутрішньої стабільності, стійкості та цивільної безпеки. Учасники зустрічі вітали введення з 2017 р. безвізових поїздок для громадян Грузії та України до Шенгенської зони. Наступним важливим кроком для подальшого розвитку відносин із ЄС мала стати імплементація Угод про асоціацію та глибокі й всеосяжні зони вільної торгівлі, що є ключовим завданням для Грузії, Молдови та України.

Особливий акцент було зроблено на необхідності парафування нової

рамкової угоди з Вірменією та подальшого прогресу в процесі переговорах із Азербайджаном, яких V4 називає важливими партнерами з точки зору енергетичної безпеки та регіональної стабільності. Вони визнали готовність Білорусі поглиблювати відносини з ЄС та закликали якнайшвидше розпочати переговори, спрямовані на рамкову угоду з нею.

Сторони дійшли згоди, що безвізові режими з Молдовою, Грузією та Україною приносять відчутні результати і, зважаючи на це, вітали бажання Вірменії та Азербайджану продовжити діалог щодо лібералізації візового режиму. Вони також висловили сподівання на відновлення переговорів та доопрацювання Угоди про спрощення візового режиму з Білоруссю [154].

Крім того, учасники підкреслили особливе значення розвитку транспортних та інфраструктурних взаємозв'язків між ЄС та країнами Східного партнерства, оскільки це сприятиме зміцненню економічної, політичної співпраці та людських контактів. У ході зустрічі було досягнуто домовленості, що сприяння програмам транскордонного співробітництва за рахунок збільшення фінансування ЄС має залишатися ключовим елементом у виконанні стратегічних цілей Східного партнерства. У цьому контексті міністри V4 висловили сподівання, що Європейський план зовнішніх інвестицій та інші фінансові інструменти вдасться залучити до фінансування [154].

Загалом польське головування у V4 було результативним у контексті не лише конкретних кроків до імплементації східної політики, але й пріоритетних напрямків європейської політики в цілому. З цього приводу слушним є вислів міністра закордонних справ Польщі (2015 – 2018 рр.) Вітольда Вашиковського: «Ми були активними та видимими учасниками дискусій щодо майбутнього Європейського Союзу. Завдяки прихильності усіх членів V4, наш голос був врахований партнерами та справив значний вплив на напрям дискусій щодо основних проблем, з якими стикається Європа» [200].

Після Польщі головування у V4 перейшло до Угорщини (липень 2017 – червень 2018 рр.). Головну увагу угорського головування було зосереджено на міграційній кризі та її наслідках, однак співпраця з країнами Західних Балкан та

Східного партнерства продовжувала залишатися на порядку денному.

У програмі угорського головування зазначено, що Східне партнерство є пріоритетом для Угорщини та для країн Вишеграду, які залишаються впевненими прихильниками цієї ініціативи. Надзвичайно важливо, щоб стабілізація та модернізація у східному сусідстві ЄС стали незворотними та набирали нових обертів [144]. Тому, незважаючи на наявні виклики, угорське головування зобов'язане підтримувати Східне партнерство на порядку денному ЄС та буде прагнути досягти свого повного потенціалу. Враховуючи це, країни V4 прагнули зробити свій внесок в успішний перебіг саміту Східного партнерства у листопаді 2017 р. відповідно до цілей естонського головування в ЄС.

На думку угорських дипломатів, V4 повинна представити чітку перспективу для країн-партнерів, а продуктивний саміт підвищить довіру до політики ЄС. Угорські дипломати наголошували, що тісна співпраця між установами ЄС, державами-членами та нашими східними партнерами є важливою запорукою успішної реалізації політики Східного партнерства. З огляду на це, синергія між проектами Східного партнерства, ЄС та V4 є актуальною та цілком виправданою.

Що стосується України, Грузії та Молдови, то консолідація досягнень і впровадження необхідних реформ, що впливають із Угод про асоціацію, повинні залишатися в центрі уваги [144]. На наш погляд, дуже важливим питанням, над яким розмірковувала Угорщина, є те, як ЄС може підтримати і згодом оцінити прогрес у вже розпочатих процесах у країнах-партнерах, особливо трансформацію економіки, боротьбу з корупцією, реформу державного управління та зміцнення цивільної безпеки.

Угорщина та V4 висловили готовність надалі підтримувати діяльність НАТО в рамках співпраці з Україною, Грузією та Молдовою. На думку угорських дипломатів, слід підтримувати бажання Білорусі будувати тісніші відносини з ЄС та зміцнювати торговельно-економічне співробітництво. Стратегічні відносини з Азербайджаном, на думку офіційного Будапешту, слід

розвивати з особливим акцентом на енергетичному секторі. Щодо Вірменії, то Угорщина вважала, що V4 повинен заохочувати Єреван та партнерів із ЄС ратифікувати та впровадити розширену угоду про партнерство між ЄС та Вірменією.

З промовистим лозунгом «динамічний Вишеград для Європи» приступила до обов'язків головуєчої у V4 Словаччина (липень 2018 – червень 2019 р). Напередодні свого президентства Словаччина висловила позицію щодо важливості Вишеградського об'єднання, яке за чверть століття свого існування пройшло еволюцію від координаторів інтеграційних процесів до рушіїв та промоутерів спільних позицій на Європейський рівень [207].

Словацьке головування ознаменувалося десятою річницею заснування Східного партнерства. З цієї нагоди 6 травня 2019 р. у Братиславі відбулася святкова зустріч міністрів закордонних справ країн V4 та Східного партнерства. Участь взяли також очільник МЗС Румунії, Уповноважений з питань європейської політики сусідства та переговорів щодо розширення та Генеральний секретар Європейської служби зовнішніх справ. Зустріч була зосереджена на оцінці здобутків, окреслення особливостей майбутньої співпраці.

Учасники обговорили результати впровадження Східного партнерства за 10 років, бачення, цілі та інструменти для розвитку проєкту на наступне десятиліття, а також майбутні завдання з огляду на проблеми в регіоні. Дипломати визнали, що цінності, закріплені в Празькій декларації, ухваленій на установчому саміті у 2009 р., залишаються чинними [217]. Учасники зустрічі підкреслили важливість підтримувати на порядку денному питання, пов'язані зі Східним партнерством і підтвердили взаємний інтерес до продовження цієї унікальної європейської політики.

Міністри V4 погодилися, що дискусія щодо майбутнього Східного партнерства повинна поглиблювати ідею про його подальшу інституціоналізацію. Кроки в цьому напрямку повинні посилити регіональну інтеграцію, сприяти активізації співпраці між країнами Східного партнерства.

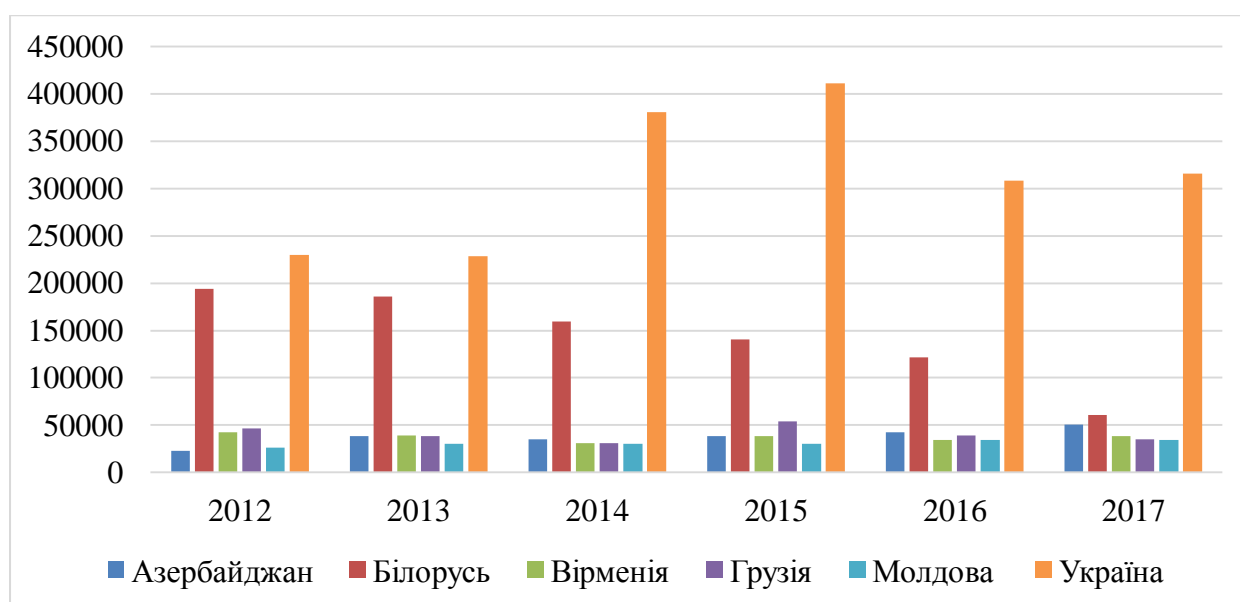
Варто зауважити, що країни V4 засудили незаконну анексію Криму. Вони підтримали єдність України, її суверенітет, незалежність, територіальну цілісність та закликали сторони до негайного і повного виконання Мінських угод. Країни V4 висловили свою постійну підтримку зусиллям східних партнерів зі створення сучасного, демократичного та об'єданого суспільства, в якому права та свободи всіх громадян повною мірою поважають [217]. Слід зазначити, що головування Словаччини було справді динамічним у контексті наголошення на проблемах міграції, розвитку відносин із країнами Західних Балкан, а от країнам Східного партнерства Словаччина приділила менше уваги.

У період із липня 2019 по червень 2020 р. головування у V4 належить Чехії. За її безпосередньої підтримки та сприяння Естонії 12 листопада 2019 р. відбувся семінар Східного партнерства щодо реформи державного управління, який головну увагу зосередив на впровадженні електронного уряду та розумних рішень. У семінарі взяли участь заступник міністра закордонних справ з питань безпеки та багатосторонніх питань Мартін Повежіл, спеціальний посол у справах Східного партнерства Ярослав Курфюрст, директор Естонського центру східного партнерства та спеціальний посол МЗС Естонії Герт Анцу [134]. Цей семінар фокусувався на важливих із чеської точки зору темах, а саме впровадженні та використанні розумних («smart») рішень, зокрема інструментів електронного урядування на муніципальному та регіональному рівні самоврядування. Крім представників усіх шести країн Східного партнерства та організаторів із Чехії та Естонії, у семінарі брали участь також експерти з Польщі, Німеччини та Європейської комісії.

Маємо сподівання, що головування Чехії буде результативним у контексті імплементації східного виміру політики ЄС. Хоча той факт, що увага Чехії прикута радше до проблем міграції у ЄС та співпраці з РФ, дає підстави сумніватися в можливості прориву у відстоюванні інтересів країн Східного партнерства.

Окрім активних політико-дипломатичних дій, країни Вишеградської групи надавали безцінну допомогу на практичному рівні. Свого часу за

декларативність східної політики та відсутність практичної діяльності у форматі V4 критикував міністр закордонних справ Польщі В. Цімошевич. Тому одним із вагомих проявів допомоги з боку Вишеградських країн було створення Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства, про яку було зазначено вище. На думку Ю. Марушака, це було проявом «вишеградизації» східної політики ЄС країнами V4 [171]. Програму було започатковано у 2011 р. За увесь період своєї діяльності (до 2017 р. включно) чотири Вишеградські країни виділили понад 3 млн. євро для держав Східного партнерства. Детальніше аспекти фінансування розкриває додаток Г та рисунок 3.2.

Рисунок 3.2.

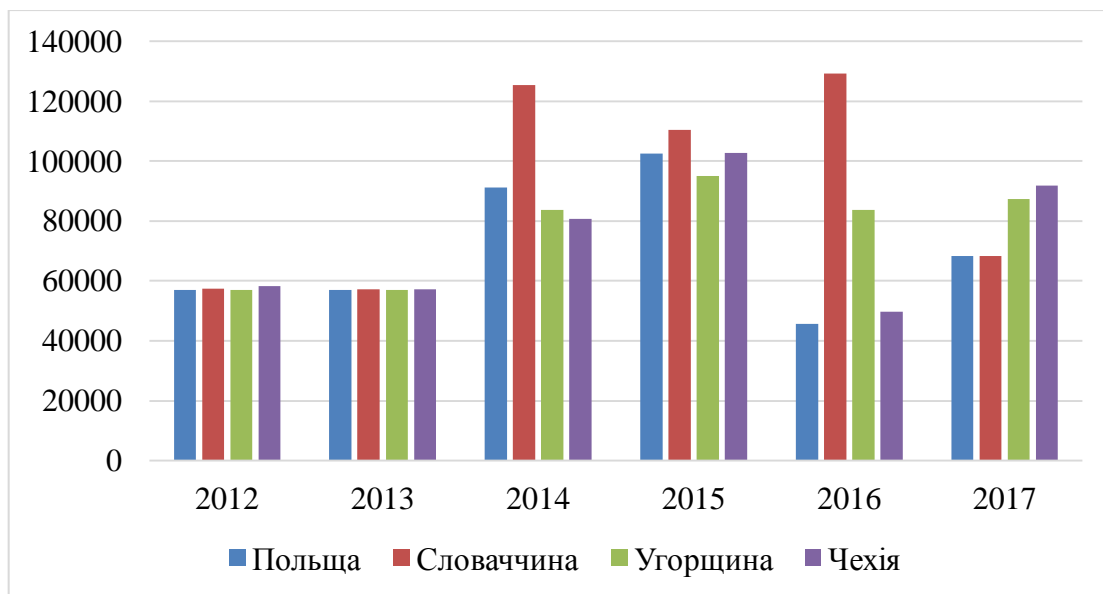
Динаміка обсягу фінансування Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства в рамках Міжнародного Вишеградського фонду, євро*

* Склала авторка на основі: [50].

Серед країн V4 найбільшим донором для країн-партнерів була Польща, яка за досліджуваний період профінансувала низку наукових проєктів на загальну суму понад 956 000 євро. Другу сходинку відповідно зайняла Чехія, інвестувавши 949 600 євро. Третю і четверту позицію зайняли Угорщина та Словаччина, які виділили 881000 та 830600 євро відповідно. Детальніше див. додаток В.

Важливо зауважити, що беззаперечним лідером серед країн-отримувачів цих коштів була Україна. Динаміку обсягу фінансування України в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства Міжнародним Вишеградським фондом показано на рисунку 3.3., а обсяги фінансових асигнувань детально розкрито в додатку Д.

За увесь час українська сторона отримала близько 1,5 млн. євро, а це майже половина від усієї виділеної для шістьох країн, суми. Різниця у обсягах асигнувань подекуди вражає. Для порівняння наведемо такі цифри: у 2012 р. Азербайджан сукупно отримав 22800 євро, а Україна вдесятеро більше 228000 євро. Після початку російсько-українського конфлікту у 2013, 2014, та у 2015 рр. суми, направлені для українців зростали і різниця між тим, що у цей же час отримали решта країн Східного партнерства вражає.

Рисунок 3.3.

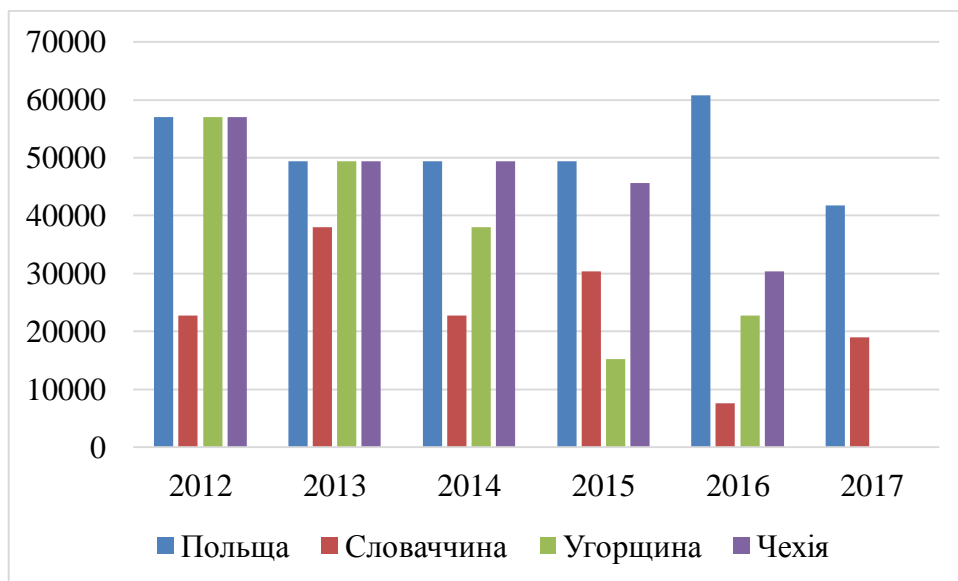
Динаміка обсягу фінансування України в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства Міжнародним Вишеградським фондом, євро*

* Склала авторка на основі: [50].

Ситуація помітно змінилася у 2016 та 2017 рр. Причиною цьому, на наш погляд, було погіршення двосторонніх відносин із Польщею, через питання історичної пам'яті двох народів та Угорщиною через прийнятий у вересні 2017 р. Закон України «Про освіту». І хоча за 2016 – 2017 рр. обсяги фінансування для України зменшилися, вони в рази перевищували асигнування інших країн.

Звісно, ми беремо до уваги чисельність населення в кожній із шістьох країн Східного партнерства. Втім, цифри вкотре довели, що Україна справді була фавориткою для країн Вишеградської групи, як це, власне, неодноразово зазначали у схвалених V4 документах.

Друге місце за обсягами фінансування посіла Білорусь. За досліджуваний період ця країна отримала 630800 євро. (детальніше див. додаток Ж). Динаміку обсягу фінансування Білорусі в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства Міжнародним Вишеградським фондом наочно демонструє рисунок 3.4.

Рисунок 3.4.

Динаміка обсягу фінансування Білорусі в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства Міжнародним Вишеградським фондом, євро*

* Склала авторка на основі: [50].

Ситуація з Білоруссю, на наш погляд, виглядає дещо дивно, бо зважаючи на старання, євроінтеграційні амбіції та досягнення останньої, вона мала б поступатися місцем Молдові. Фактично білоруський вектор східної політики ЄС був та залишається найслабшим, країна майже постійно знаходилась під санкціями через авторитарний режим О. Лукашенка, порушення виборчого законодавства, прав людини, політичні переслідування тощо. У відповідь на європейські санкції офіційна влада Білорусі демонструвала теплі відносини з Росією, а коли наставав час переглядати газові та нафтові контракти з

останньою, то Мінськ вдавав, що зацікавлений у співпраці з ЄС.

Утім, не зважаючи на політику О.Лукашенка, яку можна охарактеризувати як «коливання маятника», країни Вишеградської групи не втрачали надію демократизувати режим «останнього диктатора Європи» та сприяли налагодженню міжлюдських контактів, розвитку наукових ідей та проєктів із Білоруссю. Найбільшим донором Білорусі у рамках програми була Польща.

Молдова зайняла третю позицію за обсягами фінансування в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства. Детальніше див. додаток И та рисунок 3.5.

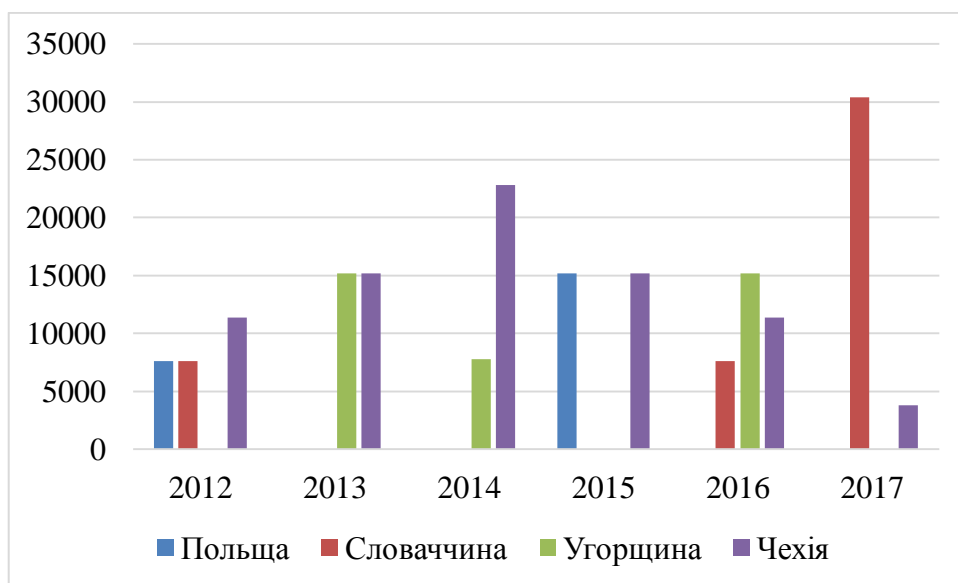

Рисунок 3.5.

Динаміка обсягу фінансування Молдови в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства Міжнародним Вишеградським фондом, євро*

* Склала авторка на основі: [50].

Молдова – особливий партнер ЄС у рамках Східного партнерства. Її унікальність (у порівнянні з іншими адресатами проєкту) полягає у тому, що не зважаючи на існування «замороженого конфлікту» у Придністров'ї, залежності від поставок енергоносіїв з РФ, а отже присутності російського чинника, країна не допустила розхитування маятника невизначеності у зовнішньополітичних пріоритетах.

Молдова одразу заявила про свої рішучі євроінтеграційні наміри та демонструвала найбільш прогресивні темпи здійснення реформ у країні.

Офіційний Кишенів першим серед країн Східного партнерства виконав ПД з вівозової лібералізації з ЄС і з квітня 2014 р. отримав безвіз. Із червня 2014 р. між ЄС та Молдовою діє Угода про асоціацію, включно з поглибленою і всеохопленою зоною вільної торгівлі.

За досліджуваний період Молдова отримала 415000 євро, хоча за здійснені реформи та темпи євроінтеграційних перетворень ця країна претендувала на більш щедри асигнування. Проте, фінансові інституції ЄС ситуацію в Молдові оцінили двояко. Це пояснюється тим, що протягом кількох років до 2014 р. Молдова просувалася в плані європейської інтеграції внутрішніх реформ, щоб розпочати імплементацію Угоди про асоціацію, включно з лібералізацією торгівлі з ЄС та безвізовим режимом. Однак банківські шахрайства в розмірі близько 1 млрд. дол. (сума становить приблизно 10 % ВВП Молдови станом на 2014 р.), виявлені наприкінці 2014 р., похитнули довіру західних партнерів до правлячих еліт країни. Криза спричинила економічний спад у країні та вплинула на політичну ситуацію в Молдові з подальшими п'ятьма змінами в уряді менше ніж за чотири роки, розділеністю суспільства та скептицизмом до подальших реформ [222, р. 20]. З цього приводу слушним є твердження Т.Сидорук про те, що «Молдова, яка ще недавно сприймалась як «історія успіху» Східного партнерства, є протилежним прикладом – як «європеїзація» може стати синонімом корупції та «фасадної європеїзації» [69, с. 143]. Зважаючи на обсяги виділених коштів, найбільше оцінили те, що зробила Молдова Чехія та Словаччина.

Країни Південного Кавказу отримали найменші обсяги фінансування та розмістились у порядку спадання таким чином: Вірменія (308400 євро), Грузія (189200 євро), Азербайджан (154600 євро). Детальніше див. додатки К, Л, М, а також рисунки 3.6., 3.7., 3.8. Серед причин такого стану речей можна назвати зовнішньополітичну невизначеність країн, які входять до регіону.

Слушною з цього приводу є думка О.Снігир про те, що «сьогодні три країни Південного Кавказу мають різних стратегічних партнерів: Вірменія – Росію, Азербайджан – Туреччину, Грузія – США. Усе ж варто зауважити, що

відносини з Росією всіх трьох країн регіону є визначальними для зовнішньополітичного порядку денного на Південному Кавказі. І якщо відносини між Грузією та Росією наразі перебувають у стані холодної ворожнечі, а відносини Росії з Вірменією у стані безальтернативної залежності, то відносини між Росією та Азербайджаном є прикладом майстерного маневрування, кооперації та взаємозалежності» [73, с.9]. Ще однією характерною рисою Південного Кавказу є те, що він є «контактною зоною між християнством та ісламом, між Росією і Близьким Сходом, між Європою та Азією і це ще більше підкреслює його значущість» [216].

Ключовою транзитною країною в регіоні Південного Кавказу є Азербайджан, чиї партнерські відносини з Росією, Іраном, Туреччиною та Грузією дозволили йому стати регіональним логістично-комунікаційним центром взаємодії [74]. Азербайджан відіграє надзвичайно важливу роль у енергетичних проєктах, оскільки не лише забезпечує експорт нафти, а й прагне стати експортером і транзитером природного газу, хоча часто потерпає від цін на нафту і газ [74]. Багатий енергією Азербайджан, який забезпечує ЄС 5% нафти та 2% газу, експортує 95 % вуглеводнів, розпочинав переговори про асоціацію (АА), але відмовився від неї на користь Угоди про стратегічне партнерство (SPA), не без впливу РФ [121].

Грузія також залучена до низки важливих транзитних, транспортних та енергетичних проєктів переслідуючи для себе головну ціль – зміцнити власну безпеку. Свого часу Грузія приєдналася до Європейського Енергетичного Співтовариства, вимагаючи імплементації законодавства ЄС у галузі енергетики, зокрема в частині адекватної регуляторної бази та лібералізації енергетичного ринку. Грузія єдина серед країн Південного Кавказу виконала вимоги ПД щодо лібералізації візового режиму та отримала від ЄС повне скасування візових вимог для громадян Грузії. Зняття цих візових вимог було надзвичайно важливим досягненням, оскільки Грузія отримувала найбільшу кількість відмов у видачі шенгенських віз [121].

Поза великими енергетичними, транспортними та інфраструктурними

проектами Південного Кавказу залишається Вірменія. Первісна причина цього – нагірно-карабахський конфлікт, який призвів до критичної залежності Вірменії від Росії [74].

Очевидно, що Південний Кавказ є дуже значущим регіоном для світової геополітики і тому увага світових акторів до нього посилюється. Утім, ЄС та Вишеградські країни тривалий час не приділяли належної уваги регіону Південного Кавказу, що було зумовлено низкою причин. Як пояснює Є.Горюнова, на 1990-ті рр. припав процес трансформації Європейської економічної спільноти в політичне об'єднання – Європейський Союз, тому всі зусилля Брюсселя було зосереджено на вирішенні внутрішніх інституціональних питань [13, с. 53]. Ще в 1990-х рр. Європа мала дуже серйозні конфлікти на Балканському півострові, які більшою мірою загрожували безпеці ЄС [13, с. 53]. ЄС визнав незалежність Вірменії, Азербайджану та Грузії після розпаду Радянського Союзу, але не мав чіткого бачення того, як «працювати» з регіоном, тому запропонував єдиний підхід до всіх трьох держав. Це суттєво знизило ефективність політики на цьому важливому напрямку.

Варто наголосити, що найбільшу фінансову підтримку для Вірменії забезпечила Чехія, для Грузії – Польща, а Азербайджану – Угорщина. Фінансування програми демонструє також і те, що країни Вишеградської групи, визначаючи своїх фаворитів, керувалися передусім індивідуальними вподобаннями та інтересами, а не принципом «більше за більше», бо як інакше пояснити той факт, що Молдова і Грузія поступається позиціями у фінансуванні Білорусі. Динаміку обсягу фінансування Азербайджану в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства Міжнародним Вишеградським фондом можна простежити на рисунку 3.6.

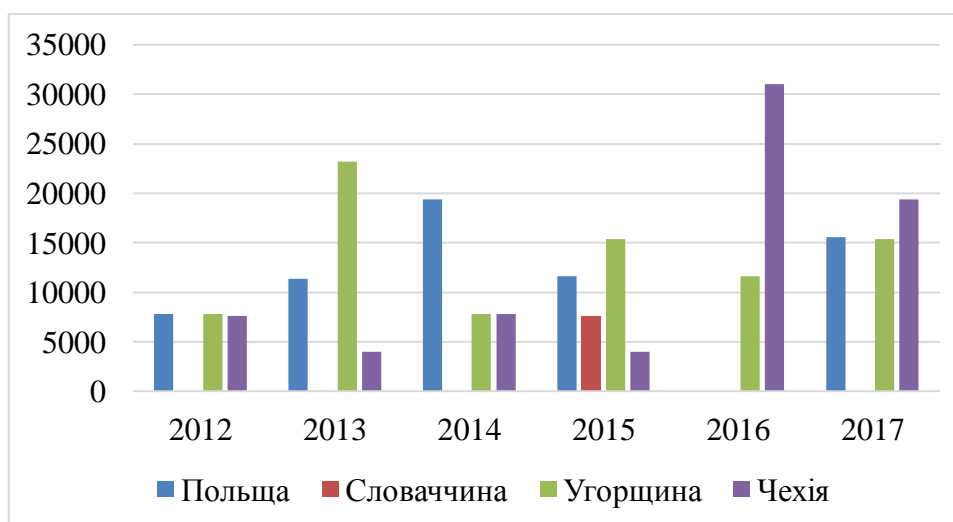

Рисунок 3.6.

Динаміка обсягу фінансування Азербайджану в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства Міжнародним Вишеградським фондом, євро*

* Склала авторка на основі: [50].

Динаміку обсягу фінансування Вірменії в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства Міжнародним Вишеградським фондом можна простежити на рисунку 3.7.

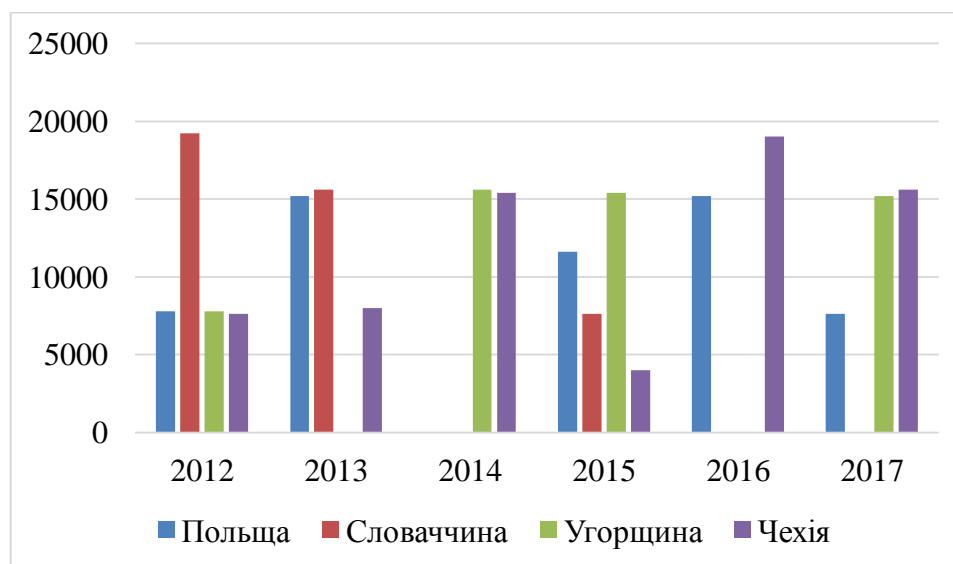
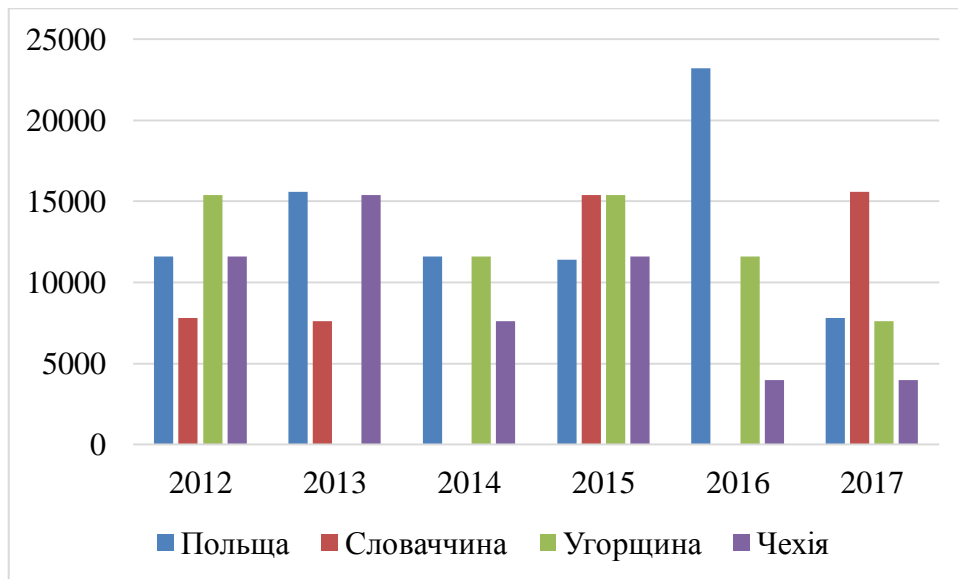

Рисунок 3.7.

Динаміка обсягу фінансування Вірменії в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства Міжнародним Вишеградським фондом, євро*

* Склала авторка на основі: [50].

Динаміку обсягу фінансування Грузії в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства Міжнародним Вишеградським фондом можна простежити на рисунку 3.8.

Рисунок 3.8.

Динаміка обсягу фінансування Грузії в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства Міжнародним Вишеградським фондом, євро*

* Склала авторка на основі: [50].

Обсяги фінансування з боку держав V4 у рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства Міжнародним Вишеградським фондом довели практичну ефективність в імплементації східної політики ЄС. Активність країн Вишеградської групи, на думку М.Фесенка, довела, що сьогодні західні політики вже не можуть не помічати та не вважати позицію Вишеградської групи або окремих її країн як серйозний аргумент, а в деяких випадках і запозичувати їхній досвід та ідеї [88, с. 17]. Особливо після того як Польща спільно зі Швецією розробила прийняту ЄС програму Східного партнерства. Це говорить про довіру західних партнерів і готовність делегувати Вишеградській групі частину стратегічних напрямів своєї зовнішньої політики, до яких, поза сумнівами, належить і так званий східний напрям [88, с. 17].

Резюмуючи варто наголосити на тому, що країни Вишеградської групи

стали активною силою, зацікавленою у трансформації країн Східного партнерства. Використовуючи наявні важелі впливу, серед яких можливість відстоювати спільні інтереси на рівні V4 та Ради Європи, фінансувати наукові, технічні, інвестиційні проекти, сприяти мобільності населення, тим самим поширювати демократичні цінності в країнах-партнерах, держави Вишеградської групи сприяли імплементації Східного партнерства.

Висновки до розділу 3

Активними прихильниками посилення східної політики ЄС та започаткування Східного партнерства були Вишеградські країни. Після інтеграції до ЄС у них розпочався один із найінтенсивніших періодів співпраці, вони перетворилися з групи пасивних одержувачів на активних креаторів політики ЄС, демонструючи консенсус у багатьох важливих сферах політики. Зокрема, досліджуваним країнам належить роль ініціаторів, засновників та популяризаторів проекту Східного партнерства.

Найбільш активною в процесі запровадження Східного партнерства була Польща. Вона займала чітку позицію щодо необхідності посилити східний вимір ЄПС та диференціювати політику ЄС щодо східних і південних сусідів. Офіційна Варшава представила польсько-шведський проект, у якому окреслила механізм побудови відносин зі східними партнерами на основі наявної ЄПС, принципу диференціації, але з обов'язковим розширенням горизонтальних зв'язків між сусідами.

Польща запропонувала поглибити інтеграцію з ЄС для всіх східних партнерів, розробити дорожню карту візової лібералізації для країн Східного партнерства, створити зону глибокої вільної торгівлі. Серед усіх країн Східного партнерства у польсько-шведському проекті особливе місце відводили Україні. Можна стверджувати, що в польсько-шведській ініціативі фактично реалізувалась давня мрія Польщі про східний вимір, хоча не всі ідеї з польсько-шведського проекту були підтримані ЄС, зокрема перспектива членства для країн-партнерів.

Заснування ініціативи Східного партнерства не було б можливим без активної участі Чеської Республіки. Чехія висловила свої пропозиції для зміцнення східного виміру та конкретні кроки для його практичної реалізації у власному меморандумі. У ньому йдеться про заклики до врівноваження ЄПС на східному та південному напрямку та вдосконалення диференціації у відносинах із країнами-партнерами.

Чеська сторона наполягала на лібералізації торгової та економічної інтеграції зі східними партнерами ЄПС, запропонувала метод проектного підходу. Автори меморандуму «не робили ставку» лише на посилення взаємодії з Україною, а передбачили таку можливість для Молдови, Грузії, Вірменії, Азербайджану, Білорусі та Росії на основі розвитку ефективної регіональної платформи. Чехія була активною прихильницею збільшення фінансування на проєкт, а в рамках V4 посіла друге місце серед фінансових донорів для країн Східного партнерства.

Угорщина підтримала польсько-шведський проєкт, хоча він і містив суперечливі для угорської дипломатії пункти, передусім у частині участі в ініціативі Росії. Будапешт підтримав посилення стабільності та економічного розвитку в державах Східного партнерства, особливо в Україні та Молдові, хоча його зовнішньополітичний пріоритет чітко зосереджений на розширенні співпраці з Західними Балканами. Угорщина підтримала поглиблення двосторонніх та багатосторонніх зв'язків з Азербайджаном шляхом створення відкритого енергетичного ринку та посилення взаємозв'язків з питань диверсифікації. Підтримка Угорщиною Східного партнерства була радше продиктована бажанням демонструвати міцну регіональну коаліцію в очах ЄС. Насправді ж для Угорщини цей вектор має обмежений зовнішньополітичний пріоритет.

Словаччина підтримала ідею створення Східного партнерства на багатосторонньому рівні та долучилась до дискусій з цього питання в рамках V4. З погляду словацької дипломатії, Східне партнерство сприятиме розвитку тісного співробітництва між ЄС та східними сусідами з одного боку та створенню єдиного простору європейських цінностей з іншого. Для цього проєкт повинен мати стійку фінансову основу і словацькі дипломати активно відстоювали цей аспект. Особливий акцент Словаччина зробила на те, щоб просування Східного партнерства не було направлене проти будь-якої країни і не внесло деструктив у відносини з РФ.

РОЗДІЛ 4. ДІЯЛЬНІСТЬ КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ЄС ЩОДО УКРАЇНИ

4.1. Роль Вишеградських країн у політиці ЄС щодо України в 2004 – 2013 роках

Країни Вишеградської групи зберігали перманентний інтерес до України, зважаючи на територіальну, історичну, ментальну близькість, а також на економічні вигоди та бажання гарантувати власну безпеку. У заяві міністрів закордонних справ країн Вишеградської групи від 7 грудня 2004 р. була висловлена спільна позиція про те, що Україна є не лише ключовим сусідом і стратегічним партнером ЄС, але й головним гравцем у регіональній та глобальній безпеці [210].

Про виняткову роль Вишеградських країн для ЄС та України слушно зауважила дослідниця Є. Кіш. Вона переконана, що Вишеградське об'єднання є одним з рідкісних прикладів координації дій країн регіону, який слугує своєрідною моделлю європейської та євроатлантичної інтеграції чотирьох (зазначимо, кожний з своїми особливостями) для України і що особливо важливо – має безпосередній вплив на Україну у різних вимірах, найважливішим з-поміж яких є участь країн Вишеграду у формуванні східної політики Європейського Союзу, отже і по відношенню до України [33, с. 27].

Країни V4 долучилися до вирішення української політичної кризи під час Помаранчевої революції вже як повноправні члени ЄС. Вишеградська четвірка була одностайною щодо необхідності позитивно врегулювати кризу, яка, на їхній погляд, супроводжувалась справжньою демократизацією та створювала основу для відносин нової якості між Україною та ЄС.

Вишеградські країни висловили однозначну підтримку всім силам в Україні, які прагнули до мирного, ефективного і довгострокового вирішення політичної ситуації, заснованого на повазі верховенства права та територіальної цілісності країни, бо вважали, що майбутнє країни має визначати лише український народ. Вони вітали зусилля з посередництва та особистий внесок президентів Александра Квасневського та Валдаса Адамкуса, які відіграли

вирішальну роль у залученні протилежних політичних сил до переговорного процесу з дотриманням демократичних принципів.

Під час зустрічі міністрів закордонних справ Вишеградської групи у Кракові 7 грудня 2004 р. учасники наголосили, що демократичній Україні, яка виконує свої зобов'язання та здійснює фундаментальні реформи, потрібно запропонувати довгострокову європейську перспективу [210]. Значний вплив на активізацію польських дипломатів у контексті пошуку «спільних тем» з Україною мала Помаранчева революція та бажання Польщі забезпечити собі лідерство у V4 під час польського головування у V4 (2004 – 2005 р.). Про це свідчить не лише численість зустрічей щодо українських питань на рівні Вишеградської четвірки, але їх змістове наповнення, а отже, і політична значущість.

Як вияв своєї відповідальності за стабілізацію в регіоні, держави V4 підтримали демократичні перетворення в Україні. Це було першим проявом зобов'язань нових держав-членів, звернених до східного сусіда ЄС [111]. За сприяння польських дипломатів 4 березня 2005 р. у Варшаві відбулася зустріч міністрів оборони, на яку було запрошено міністра оборони України Анатолія Гриценка [173]. 21 квітня 2005 р. польські дипломати спільно з литовськими колегами zorganizували зустріч міністрів закордонних справ V4 з міністром закордонних справ України Борисом Тарасюком у Вільнюсі [173]. А 10 червня 2005 р. під час зустрічі в Казимірі Дольному (Польща) прем'єр-міністри V4 оприлюднили спільну декларацію щодо України.

У документі йшлося про те, що сторони визнають зусилля уряду України у процесі реформ та перші досягнення у зміцненні демократичних принципів у суспільному житті. Вони зазначили, що прихильність до демократії та реформ відкриває європейські перспективи для України та нові перспективи відносин між ЄС та Україною [148]. Прем'єр-міністри V4 підтвердили своє зобов'язання співпрацювати з українськими партнерами щодо реалізації ПД Україна – ЄС, розвитку економічного співробітництва з метою сприяння вступу України до СОТ, а також початку переговорів щодо угоди про вільну торгівлю між ЄС та

Україною. Учасники зустрічі визнали важливість міжлюдських контактів для розвитку відносин між ЄС та Україною, а тому угода про спрощення візового режиму, на їхнє переконання, повинна забезпечити підтримку взаємовигідних домовленостей у цьому руслі [148].

Наприкінці головування польські дипломати організували конференцію Регіонального партнерства 11 липня 2005 р. за участі міністрів закордонних справ Австрії, Чехії, Угорщини, Польщі, Словаччини та Словенії, а спеціальним гостем був міністр закордонних справ України Б. Тарасюк [125]. Міністри обмінялися думками щодо підготовки зустрічі в Будапешті у форматі Регіонального партнерства зі своїми колегами з Західних Балкан, яка була запланована на 11 жовтня 2005 р. Темою для обговорення мало стати окреслення можливих напрямків співробітництва між двома регіонами для наближення країн Західних Балкан та східних сусідів до євроатлантичних структур та сприяння реформам. Головним досягненням цих заходів, на наш погляд, стало те, що українське питання почало займати чільне місце у порядку денному не лише V4, але й ЄС. А польські дипломати достатньо працювали для того, щоб у середовищі ЄС популяризувати його, удосконалювати консультаційні механізми співпраці та посилювати лобістські зусилля.

15 – 16 січня 2007 р. за сприяння словацького головування у Кракові було проведено зустріч на рівні комітетів з європейських справ від країн V4. Головна ідея, яку учасники сформулювали, підкреслюючи необхідність солідарності між самими державами-членами ЄС щодо третіх країн, полягала в тому, щоб заохочувати держави-члени керувати східним виміром ЄПС більш консолідовано для досягнення стабільності, процвітання та демократії в сусідніх країнах. Вони також закликали Україну до співпраці, враховуючи її роль у підтримці стабільності та безпеки в регіоні і пропонували прискорити реформи для забезпечення її європейської перспективи [233].

Держави V4 надавали великого значення відносинам з Україною, а тому під час робочої зустрічі в Чехії 23 квітня 2008 р. заявили про спільну зацікавленість у подальшому поглибленні взаємної співпраці та реалізації

конкретних проєктів регіонального розвитку. Учасники зустрічі, на яку було запрошено міністра закордонних справ України Володимира Огризка, відзначили позитивний поступ переговорів щодо нової посиленої угоди між ЄС та Україною, а початок переговорів щодо ЗВТ був підтвердженням цьому. Було також відзначено, що набуття чинності угод між ЄС та Україною про спрощення візового режиму та реадмісію веде до просування контактів між людьми та закладає основи для початку діалогу про спрощення візового режиму. У спільній заяві міністрів зовнішніх справ зазначено, що поглиблення співробітництва України з ЄС є важливим елементом тривалого процесу трансформації у Східній Європі, а тому воно неодмінно принесе додаткову користь для ЄС у цілому. Зважаючи на це, країни V4 та Швеція підтримали прагнення України до європейської інтеграції та пообіцяли надати свою допомогу українській адміністрації у пристосуванні її правової системи до стандартів ЄС [152].

Майже через рік, 22 квітня 2009 р., у м. Сімферополь представники V4 та Міжнародний Вишеградський фонд презентували свої грантові та стипендійні програми в Сімферопольському інформаційному пресцентрі. Україну було названо найбільшим бенефіціаром Фонду, оскільки наша країна отримала найбільше фінансування серед усіх інших країн, що не належали до V4 (у 2008р. понад 15% затвердженого обсягу Фонду було виділено країнам, що не належали до V4). Україна була бенефіціаром із загальною затвердженою сумою 359 000 євро, що становило 8% від передбаченого Фондом бюджету на 2008 рік [185].

Прикметно, що згаданий захід було проведено в Україні під час польського головування у V4, що демонструвало не лише прихильне ставлення Польщі до нашої держави, але й спільну позицію та підтримку країн V4. На презентації був присутній виконавчий директор Міжнародного Вишеградського Фонду Крістоф Форрай, який у своїй промові зазначив, що «ми повинні зробити все можливе, щоб не допустити будь-яких майбутніх стін, які б розділили Європу – як це було в минулому. Ми вважаємо нашу діяльність у великому

регіоні Східної та Центральної Європи скромним внеском у тіснішу співпрацю між країнами та їхніми народами» [185].

Під час зустрічі також було представлено низку стипендій для кримських студентів та університетів приватної чи державної форми власності, які функціують на півострові. Родзинкою заходу була презентація найновішої програми Фонду – Вишеградського університетського гранту (VUSG), яка була створена у 2008 р. для підтримки, розробки та запуску університетських курсів або цілих програм, присвячених Центральній Європі та державам Вишеградської групи, зокрема.

Під час польського головування у V4 під гаслом «Солідарність у регіоні – разом за демократію» українське питання проходило «червоною ниткою» крізь усю програму президентства. Зокрема, у розрізі цілей, пов'язаних із підтримкою та співпрацею з іншими державами Європи та Кавказу, Польща планувала:

- поглибити співпрацю у форматі V4 + з окремими державами, серед яких східноєвропейські сусіди;
- активно залучати V4 до розвитку східного виміру ЄПС;
- активне залучення V4 до переговорів щодо угоди про посилене співробітництво між ЄС та Україною [193].

Серед польських пріоритетів першочергове місце було відведено просуванню ЄПС як ефективного інструменту сприяння демократії, стабільності та реформам. Польські дипломати домагалися більшої прихильності V4 до питання активізації переговорів щодо нової посиленої угоди між ЄС та Україною. Польща прагнула, щоб ця угода мала характер асоціації, передбачала перспективу членства в ЄС для України та якісно нове інституційне співробітництво.

Польські дипломати наголошували на важливості вільного переміщення людей, яке є рушієм для прискорення процесу демократизації суспільства. Саме тому Польща пропонувала розробити спільну позицію V4 щодо візової політики та працювати над її просуванням серед інших партнерів ЄС. Особливу

увагу Варшава приділила заключній фазі переговорів щодо Угоди про асоціацію між ЄС та Україною та внеску V4 у роботу щодо спрощення візового режиму [193].

Польське президентство, спільно з Вишеградськими партнерами, мало на меті сприяти реформам в Україні та працювати над створенням європейської та євроатлантичної перспективи для України. Для цього Польща планувала підтримати нову посилену угоду між ЄС та Україною, яка б передбачала перспективу членства та визначила б якісно нову формулу консультацій з Україною.

Важливого значення польське головування надавало активізації технічної та консультативної підтримки з боку країн V4 щодо глибокої та всебічної угоди про вільну торгівлю між ЄС та Україною. Варшава закликала V4 підтримати прагнення України приєднатися до Енергетичного співтовариства, а також ділитися досвідом щодо лібералізації ринків електроенергії і природного газу в країнах ЄС, зокрема, в організаційному та правовому контексті.

Окреме місце у програмі польського головування було відведено оцінюванню та координуванню участі НАТО, ЄС та ОБСЄ у стабілізаційних місіях, зважаючи на геополітичний вплив Росії та ймовірного позитивного рішення щодо ПДЧ для України та Грузії [193]. Польське головування в контексті співпраці з Україною можна вважати різностороннім та результативним. Варто наголосити, що з боку Польщі не було двозначних намірів чи кроків щодо України.

Переїнявши від Польщі естафету головування у V4, Угорщина продовжувала започатковану стратегію щодо України. Угорщина вбачала необхідним розвивати співпрацю з Україною як на двосторонньому, так і на багатосторонньому рівні з метою позитивного впливу на економічну та соціальну трансформацію. Угорщина підтримала процес євроатлантичної інтеграції Грузії та України й розвиток спеціальних відносин із цими двома країнами.

У контексті співпраці V4 з Україною угорське президентство надавало

особливого значення постійному політичному діалогу з Києвом із метою наближення України до європейських практик, стимулюючи процеси побудови демократії та структурних реформ. Кінцевою метою цього діалогу мала стати найбільш повна інтеграція України в європейські політичні та економічні структури. З погляду угорських дипломатів, найважливішими темами діалогу V4 з Україною були:

- демократичне управління та стабільність, законодавчі реформи;
- енергетичне співробітництво, енергетична безпека;
- економічна інтеграція та фінансове співробітництво;
- процеси прикордонного адміністрування, мобільності та лібералізації візового режиму;
- трудова мобільність;
- транскордонне співробітництво, регіональний розвиток;
- спільні зусилля щодо охорони навколишнього середовища;
- громадянське суспільство та контакти між людьми [143].

Усі вищевказані наміри Угорщина мала можливість «просувати» на рівні ЄС, оскільки з січня по червень 2011 р. вона головувала у Раді ЄС. Аналіз цього програмного документа дозволяє зробити висновки, що Україна не входила до пріоритетних концептів і напрямів діяльності угорського головування [188].

Країни Вишеградської групи спостерігали за зміною у владній верхівці в Україні, коли до влади прийшов Віктор Янукович. Перші президентські вибори за участі В. Януковича розгорнулася ще у 2004 р. та призвели до Помаранчевої революції чи першого Майдану. Тоді кандидат на пост президента від «Партії регіонів» В.Янукович обіцяв надати російській мові статусу другої державної, використовував адмінресурс, залякування, кишенькові ЗМІ, підтримку Росії та навіть фізичний тиск на опонента, однак не зміг перемогти конкурента Віктора Ющенка [63]. Українці зробили вибір на користь В.Ющенка, який був уособленням змін та європейської інтеграції, а В.Янукович, хоч і потрапив у пастку власних політтехнологів, не покинув політику та готувався до реваншу. В Україні утвердився кланово-олігархічний тип влади. Два «вихідці з

Донецька» де-факто управляли країною: Рінат Ахметов у ролі головного бізнесмена, а В.Янукович – політика. Завдяки їхній «допомозі» спочатку розпалась помаранчева коаліція, бо потрібно було показати українцям і усьому світові недовіру обраної влади в Україні, а також те, що європейський курс йде в дисонанс з українськими реаліями та очікуваннями «братньої РФ». У 2010 р. В.Януковичу вдається прийти до влади, а 25 лютого 2010 р. він склав присягу як новообраний президент України.

Після президентських змагань головною опоненткою В. Януковича – Юлію Тимошенко – було ув'язнено. Увесь світ та сусідні країни висловлювали занепокоєння та навіть обурення з приводу цих подій. 10 серпня 2011 р. міністри закордонних справ країн V4 зробили спільну заяву про Україну, висловлюючи стурбованість ситуацією в Україні та арештом Ю.Тимошенко. Країни V4 назвали арешт «неадекватним звинуваченням», політичним переслідуванням та порушенням судових правил [220]. Як активні прихильники європейських прагнень України, держави V4 висловили сподівання, що українська влада зможе належним чином підтримати функціонування справедливої судової системи, забезпечить верховенство права. Однак, найвище українське керівництво не бажало йти на поступки в питанні арешту Ю.Тимошенко. Згодом назване питання стало на заваді Україні під час саміту Східного партнерства 29 – 30 вересня 2011 р. у Варшаві.

Великі надії, які покладали на Варшавський саміт Східного партнерства Україна та головуєча в Раді ЄС Польща з точки зору просування українських євроінтеграційних перспектив, не справдились. Основні гравці ЄС залишились глухими до закликів щодо надання Києву не те що «чітких політичних сигналів щодо європейської перспективи», а й навіть щодо декларації підписання до кінця грудня практично узгодженого тексту угоди про асоціацію [6].

Готуючись до саміту, польська дипломатія провела справжній дипломатичний наступ з українського питання, а перед самим початком роботи саміту В.Янукович провів «остаточну звірку орієнтирів» із вищим політичним керівництвом Польщі – президентом Броніславом Коморовським та прем'єр-

міністром Дональдом Туском. У проєкті підсумкового документа саміту, який готували у Варшаві, передбачали підтвердити наміри ЄС щодо підписання угоди про асоціацію з Україною до кінця 2011 р [6].

Всупереч очікуванням на саміт прибула канцлер Німеччини Ангела Меркель, яка їхала до Варшави з твердим наміром використати саміт, щоб висловити українському президентові «свої сумніви щодо стандартів демократії» і поставити запитання щодо дальшого розвитку ситуації. Однак А.Меркель не почула від В.Януковича переконливих аргументів щодо ситуації з процесами над лідерами опозиції та проведення реформ в Україні.

Зважаючи на це, очікувати прориву у підсумковій декларації саміту вже не було підстав. Тим більше, що керівники основних інституцій ЄС та лідери країн-членів спільноти, виступаючи на підсумковій пресконференції за результатами Варшавського саміту, чітко дали зрозуміти, що «коли йдеться про перспективи членства», то «європейські стандарти, перш за все у сфері поваги та дотримання прав людини... є особливо важливими» і щодо цього «Європа не залишила нікому ніяких ілюзій» [6].

Певне розчарування в результатах саміту та своїх зусиль простежувалось і в коментарях міністра закордонних справ Польщі Радослава Сікорського, який назвав Східне патнєрство «проєктом без геополітичних амбіцій, але з можливістю геополітичних наслідків» і уточнив: країни-партнери поки не можуть розраховувати на членство в ЄС, але ті зміни, які в них відбудуться під впливом участі у проєкті, можуть спричинити до того, що колись вони увійдуть до ЄС [6]. Зауважимо, що період польського головування в Раді ЄС (липень – грудень 2011р.) був надзвичайно активним у контексті форсування українського питання на європейському рівні.

Важливою для України в контексті імплементації східної політики ЄС була зустріч міністрів закордонних справ Східного партнерства, яка відбулась у Брюсселі 23 липня 2012 р. Модератором зустрічі була Верховний представник ЄС із закордонних справ та політики безпеки Кетрін Ештон. У заході також брали участь представники держав-членів ЄС, Європейської комісії, шести

країн Східного партнерства, Парламентської асамблеї Європест, ЄІБ та ЄБРР. Учасники обговорили низку проблем, пов'язаних із ситуацією в певних країнах-партнерах та Україні зокрема, що стосувалися цінностей і принципів свободи, демократії, поваги до прав людини та основних свобод та верховенства права, на якому базується Східне партнерство. Дипломати вітали досягнутий прогрес у двосторонньому вимірі Східного партнерства, зокрема завершення переговорів щодо Угоди про асоціацію між ЄС та Україною, включаючи глибоку та всеосяжну зону вільної торгівлі, впровадження ПД щодо лібералізації візового режиму [120].

25 вересня 2012 р. країни V4 та Бенілюксу обговорили ситуацію в Україні та зробили з цього приводу спільну заяву, яку представили главі української дипломатії Костянтину Грищенку під час 67-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН в Нью-Йорку. У своїй заяві міністри писали, що ЄС визнає та підтримує європейські прагнення України, яка в останні роки докладає зусиль у сфері демократизації, позиціонуючись у політиці сусідства ЄС.

Однак вони зазначили, що в 2011 р. спостерігалися певні регресивні тенденції в цій галузі. Міністри наголосили на погіршенні ситуації у сферах верховенства права, прав людини, свободи засобів масової інформації та загального стану демократії, а ув'язнення Ю.Тимошенко та інших політиків її уряду стало серйозним симптомом цих негативних тенденцій. Водночас дипломати підкреслили, що помітні позитивні зміни в контексті забезпечення верховенства права є важливим для підписання Угоди про асоціацію з ЄС [149].

На період угорського головування у V4 випав відповідальний жереб – консолідації зусиль четвірки з метою успішного проведення 28 – 29 листопада 2013 р. третього саміту Східного партнерства у Вільнюсі. Угорщина мала зацікавлених партнерів у ЄС, оскільки в період із липня по грудень 2013 р. Литва головувала в Раді ЄС. Як переконливий захисник інтересів України Литва обіцяла свою підтримку.

Учасники Вільнюського саміту проаналізували значний прогрес, досягнутий із моменту Варшавського саміту у вересні 2011 р., який наблизив

східноєвропейських партнерів до ЄС, і погодили амбітний порядок денний на майбутнє. У цьому контексті вони наголосили на вирішальній необхідності імплементувати погоджені зобов'язання, зокрема щодо політичних, економічних та соціальних реформ [76]. Про рівень здійснених в Україні реформ напередодні Вільнюського саміту зазначив глава МЗС Литви Лінас Антанас Лінкявічюс. Під час заходу, який був присвячений Східному партнерству – «Вільнюські консультації», міністр наголосив, що «за останні три роки Україна втілила більше реформ, ніж за 23 роки до цього» [41].

Попередньо планували підписати Угоду про асоціацію з ЄС з Грузією, Молдовою та Україною. Для України цей саміт без перебільшення став переломним моментом, який поділив життя багатомільйонної країни на «до» і «після».

21 листопада 2013 р. Кабінет Міністрів України призупинив підготовку до підписання Угоди про асоціацію з ЄС, а також дав розпорядження відновити активний діалог із Росією та іншими країнами Митного союзу та державами СНД щодо поживлення торговельно-економічних зв'язків із метою збереження та зміцнення спільними зусиллями економічного потенціалу [104]. Через декілька днів В.Янукович прибув до литовської столиці, узяв участь у роботі саміту, виступив із коментарями після засідання і буквально зазначив, що «саміт Східного партнерства, безумовно, був для нас дуже важливим з точки зору розуміння майбутнього для України... двері до Євросоюзу відкриті, ми маємо час, який повинні використати для пошуку відповіді, на яких умовах Україна може зробити наступний крок» [105]. Президент України не підписав Угоди про асоціацію з ЄС, скасував плановану пресконференцію у Вільнюсі та повернувся до України, незважаючи на безпрецедентну громадську підтримку на користь політичної асоціації та економічної інтеграції України з ЄС.

У цей час українська столиця була переповнена невдоволеними громадянами з усіх регіонів України, які вийшли після 21 листопада 2013 р. на акції протесту, відомі як Євромайдан (пізніше – Революція гідності). Через 8 днів до мітингувальників було застосовано силу спецпідрозділу «Беркут» із

метою «зачистки» Майдану. У лютому-березні 2014 р. РФ анексувала Кримський півострів.

Усі ці події стали початком нової кривавої сторінки української історії, яку досі не вдається перегорнути. Конфлікт на Сході України, за оцінками ООН, «є одним із найсмертоносніших у Європі з часів Другої світової війни. Україна зазнала величезних фінансово-економічних втрат, оскільки 27% промислового потенціалу Донбасу незаконно переміщено до Росії, включно з обладнанням 33 місцевих промислових гігантів» [9].

Підсумовуючи, зазначимо, що країни Вишеградської групи з часу набуття членства у ЄС і до початку російсько-української війни були солідарні у питанні посилення та імплементації східної політики щодо України. Важливими інструментами для цього стали періоди головування у V4 та ЄС, саміти Східного партнерства та діяльність Вишеградського фонду. Завдяки активності країн Вишеградської групи Україна була почута у європейських та трансатлантичних інституціях.

4.2. Позиції Вишеградської четвірки в політиці ЄС щодо України в умовах російсько-українського конфлікту

Із початком трагічних подій в Україні відбулась зміна владної конфігурації. Оскільки президент В.Янукович втік до РФ, то було призначено позачергові вибори Президента. На виборах 25 травня 2014 р. перемогу здобув Петро Порошенко, а 26 жовтня 2014 р. країна голосувала за представників до парламенту. Україна та її оточення спостерігали за тим, як новообрана влада реалізовує покроковий план змін у країні під гаслом «жити по-новому».

Країни Вишеградської групи активізували діяльність із метою допомогти Україні у процесах внутрішньої та зовнішньої трансформації, добре пам'ятаючи свій досвід. Утім, демократичні перетворення у країнах V4 відбувались за іншим сценарієм. На думку Г.Перепелиці, трансформаційні процеси у країнах Центрально-Східної Європи можна вважати революціями демократичних цінностей, а в Україні відбулася номенклатурна революція [56].

Увесь світ, а також країни V4 були стурбовані подіями в Україні та порушенням міжнародного права Росією. Свідченням цього було те, що лише за 2014 р. з 21 найбільш значущих документів, схвалених та оприлюднених у V4, 9 безпосередньо адресувалися чи стосувалися України. 29 січня 2014 р. прем'єр-міністри V4 після зустрічі в Будапешті зробили спільну заяву щодо подій в Україні, де висловили занепокоєння подіями, що відбувалися в незалежній державі фактично у центрі Європи.

24 лютого 2014 р. відбулася чергова зустріч міністрів V4 у Будапешті з українського питання, після завершення якої дипломати зробили спільну заяву. У тексті документа було висловлено співчуття сім'ям усіх загиблих, підтверджено зацікавленість у підтримці суверенітету, незалежності, єдності та територіальної цілісності України та закликано усіх суб'єктів утримуватися від будь-яких дій, що могли б її підірвати [157]. Учасники зустрічі позитивно відреагували на факт звільнення Ю.Тимошенко, якого довго та наполегливо вимагав ЄС. Міністри підтримали зусилля та внесок високої представниці Кетрін Ештон до вирішення політичної кризи та роботи Європейської комісії для стабілізації економічної ситуації в Україні. Вони закликали міжнародні фінансові установи надати Києву необхідну макроекономічну допомогу. Міністри закордонних справ країн Вишеграду висловили готовність відвідати Україну, щоб поділитися своїм перехідним досвідом із новим інклюзивним урядом з метою активізації реформ, а також встановити координацію гуманітарної допомоги [157].

Наступного дня, 25 лютого 2014 р., у Будапешті відбулася зустріч міністрів внутрішніх справ V4 у зв'язку з подіями в Україні. У їхній спільній заяві міністри висловили згоду запровадити посилену координацію між міністрами внутрішніх справ V4 для реагування на можливий масовий приплив мігрантів з України.

Міністр внутрішніх справ Угорщини разом із представниками уряду Польщі, Словаччини та Чехії пояснив, що Угорщина – як і Польща та Словаччина – готова виконувати професійні обов'язки уздовж своїх спільних

кордонів з Україною та надати притулок і медичну допомогу, якщо це потрібно [219]. У заяві містилося звернення до тимчасового міністра внутрішніх справ України з проханням здійснювати обмін інформацією про громадський порядок і безпеку в Україні та співпраці з колегами V4. Міністри V4 були стурбовані можливим збільшенням кількості мігрантів і біженців з України на їхні території.

27 лютого 2014 р. у Будапешті зустрілися представники парламентів країн V4, які обговорили події в Україні та висловили свою позицію у спільній заяві. У документі також висловлено занепокоєння щодо подій у Криму [161]. 4 березня 2014 р. прем'єр-міністри країн V4 зробили спільну заяву щодо України, у якій висловили глибоку стурбованість нещодавнім порушенням територіальної цілісності України та тим, що російський парламент санкціонував військові дії на українській землі.

Сторони засудили всі дії, що загрожують суверенітету та територіальній цілісності України й закликали негайно зменшити напругу шляхом діалогу, дотримуючись українського та міжнародного права та відповідно до положень Будапештського меморандуму 1994 р. [209] Дипломати наголосили, що військові дії Росії не тільки порушують міжнародне право, але й створюють нову небезпечну реальність у Європі. Тому такі проблеми повинні бути вирішені мирно, взаємодіючи з урядом України, під егідою відповідних міжнародних організацій, особливо ОБСЄ. Сторони закликали ЄС та НАТО до об'єднання зусиль перед небезпекою, що загрожує європейському миру і безпеці, щоб продемонструвати солідарність і допомогти Україні в цей важкий момент [209].

Вагомим досягненням у контексті консолідації зусиль країн Вишеграду був спільний лист від імені чотирьох міністрів зовнішніх справ до Високого представника зовнішніх справ та політики безпеки ЄС Кетрін Ештон та Єврокомісара з питань розширення та ЄПС Штефана Фюле від 5 березня 2014 р. Автори листа наголосили на тому, що зважаючи на розвиток подій в Україні, на позитивну динаміку у сфері внутрішніх реформ, ЄС має виконати свій

моральний обов'язок щодо України та розпочати підготовку до підписання Угоди про асоціацію України з ЄС [163].

Варто зазначити, що 6 березня 2014 р. щодо Росії було запроваджено перший етап санкцій, який передбачав призупинення переговорного процесу ЄС і Росії про пом'якшення візового режиму та нової угоди про партнерство. Крім того, під санкції підпадала група російських можновладців. Також був призупинений процес підготовки до майбутнього саміту G8, у якому мала брати участь Росія. Надалі санкції було розширено, вони стали містити економічний складник. Наголосимо, що коло країн, які підтримали санкції проти РФ, поступово розширювалося і станом на сьогодні включає 41 країну [43].

До всіх наявних підстав для впровадження санкцій додалась ще одна вагома причина – 17 липня 2014 р. над територією Донецької області терористи самопроголошеної ДНР збили літак Боїнг-777, який прямував із Нідерландів до Малайзії. Під час цього жахливого терористичного акту, до речі, найбільшого у сфері авіації після подій 11 вересня 2001 р., загинуло 298 осіб, зокрема 283 пасажери та 15 членів екіпажу повітряного судна.

Після детального вивчення усіх обставин трагедії, було оприлюднено висновки з офіційними звинуваченнями на адресу Росії. Голова європейської дипломатії Федеріка Могеріні та генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг закликали Росію взяти на себе відповідальність і повною мірою співпрацювати зі слідством для встановлення підзвітності [26]. Варто зазначити, що ця авіакатастрофа призвела до нової хвилі міжнародних санкцій західних держав проти РФ, а чимало експертів стали вважати її «переломною точкою» у стосунках Росії зі США, ЄС та їхніми союзниками [27].

Міністри V4 вкотре присвятили спеціальну зустріч українському питанню 30 жовтня 2014 р. (м. Братислава, Словаччина). Дипломати спільно обговорили проблеми російсько-українського конфлікту в Україні та підкреслили вирішальну роль, яку, на їхній погляд, відіграє ОБСЄ в моніторингу та перевірці виконання Мінських угод. Сторони зауважили, що останнє не може бути повноцінним без дотримання режиму припинення вогню всіма учасниками

конфлікту.

Міністри країн V4 запевнили, що будуть продовжувати співпрацювати з партнерами та союзниками для надання різних форм конкретної допомоги Україні. Така зовнішня допомога доповнить процес трансформації, який сприятиме зміцненню верховенства права, ефективності національного уряду, боротьбі з корупцією [213].

30 жовтня 2014 р. відбувся ще один захід за участі країн V4, Міністра закордонних справ Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії. Учасники направили спільну заяву щодо місцевих виборів на Донбасі, які були заплановані на 2 листопада 2014 р. У тексті оприлюдненого документу читаємо відвертий осуд рішення сепаратистів провести місцеві вибори в регіоні Донбасу. Міністри вважали такі вибори нелегітимними та такими, що суперечать Мінському протоколу (підписаний 5 вересня 2014 р.) і закликали міжнародну спільноту не визнавати їх [151].

Наприкінці 2014 р., 16 грудня, міністри закордонних справ країн V4 зустрілися з українським колегою в Києві, щоб обговорити поточну ситуацію в Україні та навколо неї, зокрема підтримку та допомогу з боку країн V4. Учасники підкреслили, що необхідно докласти всіх зусиль щоб відновити мир та стабільність у країні, і визнали принципове значення єдності щодо найбільшої кризи в Європі після конфлікту в Грузії у серпні 2008 р.

Країни V4 висловили постійну підтримку зусиль українського керівництва створити сучасне демократичне та об'єднане суспільство, в якому права та свободи всіх громадян, зокрема й осіб, що належать до національних, етнічних, мовних та релігійних груп, повністю поважають [155].

На тлі подій в Україні пришвидшилося створення спільного батальйону Вишеградської групи, угоду про створення якої було досягнуто міністрами оборони в травні 2011 р. [88, с.16]. Йшлося про те, що країни Вишеградської групи будуть проводити навчання в рамках сил швидкого реагування НАТО, брати участь у спільних тренуваннях і навчаннях. З 2014 р., після Революції гідності в Україні, батальйон зміцнився за рахунок об'єданого військового

командування.

У Братиславській декларації зазначено, що у зв'язку з агресивними діями Росії щодо України країни Вишеградської групи почнуть координувати свої національні позиції з метою максимізації зусиль щодо підтримки України. Крім того, було підтверджено участь українців у Вишеградському батальйоні, починаючи з першої половини 2016 р. У 2016 р. батальйон налічував 3000 військовослужбовців, із них від Польщі 1800 чоловік, від Чехії 728, від Угорщини 640 і 560 чоловік відповідно від Словаччини [88, с. 16]. На думку З. Дубського, батальйон створив додаткову сферу взаємодії країн Вишеградської групи і відчуття додаткової захищеності в сучасній нестабільній міжнародній ситуації [132, р. 58].

12 та 13 березня 2015 р. у Високих Татрах (Словаччина) міністри закордонних справ країн V4, країн Півночі та Прибалтики під час своєї третьої чергової зустрічі (після двох попередніх у Гданську та Нарві) обговорили шляхи посилення співпраці між їхніми країнами та обмінялися думками щодо актуальних питань зовнішньої політики та політики безпеки, таких як енергетична безпека, ситуація в Україні, Східне партнерство та боротьба з тероризмом. Марош Шефчович віцепрезидент Європейської комісії, відповідальний за Енергетичний союз також брав участь у дискусіях [122].

У ході зустрічі міністри висловили глибоку стурбованість ескалацією насильства на Сході України, що призвела до великої кількості жертв серед цивільного населення. Дипломати наполягали на вирішенні кризи за допомогою дипломатичних засобів, зокрема шляхом виконання Мінських домовленостей із негайним припиненням вогню та виведенням важкої зброї. Вирішення кризи, на їхню думку, повинно базуватися на повазі незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України в межах міжнародно визнаних кордонів. Учасники запевнили, що Україна надалі може розраховувати на їхню допомогу та зусилля щодо стабілізації ситуації.

Прикметно, що учасники дискутували щодо того, як важливо підтримати подальший розвиток незалежних ЗМІ в регіоні та уникнути дезінформації, яка є

міцною зброєю в гібридній війні. Укотре, привернувши увагу до проблем і здобутків України, країни V4 та Балтії намагалися вплинути на позитивний хід чергового Ризького саміту Східного партнерства, який був запланований на 21–22 травня 2015 р. Однак, він не став проривом для України в контексті ухвалених у підсумковій декларації рішень, навіть не зважаючи на підтримку Латвії, яка головувала в раді ЄС (січень – червень 2015 р.).

6 вересня 2016 р. прем'єр-міністри країн V4 та України зустрілися у Криніці (Польща) та цілком присвятили зустріч українським питанням. Під час неї вкотре було порушено проблемне питання про вирішення конфлікту, припинення вогню, дотримання мінських домовленостей, допомоги Україні. Країни Вишеградської групи висловили сильну підтримку швидкому завершенню процесу ратифікації Угоди про асоціацію, зокрема глибоку та всеосяжну зону вільної торгівлі між ЄС та Україною. Міністри країн V4 запевнили, що Україна може надалі розраховувати на фінансову допомогу від ЄС, більше того, члени Вишеградської групи надаватимуть допомогу Києву на двосторонній основі [123].

Варто зауважити, що впродовж 2016 р. кількість організованих зустрічей, на яких країни V4 обговорювали та приймали спільні рішення щодо українських питань, значно зменшилась, і відтоді спостерігаємо помітне зниження зацікавленості до них.

Переконливо доводить таке твердження головування Словаччини в Раді ЄС (липень – грудень 2016 р.). У програмі головування Словаччини знаходимо лише скупі відомості про намічені плани щодо України. Зокрема про те, що «президентство буде сприяти поглибленню відносин і політичного діалогу із сусідніми країнами з особливою увагою до забезпечення їх стійкості. Це допоможе в просуванні політичної асоціації та економічної інтеграції України, Молдови та Грузії» [194]. Загалом, ні розділі, присвяченому спільній політиці безпеки, ні в частині оборонного співробітництва немає навіть згадки про Україну. Причини цього, на наш погляд, у тому, що головування Словаччини було більш прикуте до проблеми міграції у ЄС.

Важливою подією для України було запровадження з 11 червня 2017 р. безвізового режиму з ЄС, що дозволив громадянам України вільно перетинати міждержавні кордони об'єднаної Європи без попереднього звернення до посольства для отримання візи. Офіційний Київ вважав це рішення вагомим здобутком не лише тому, що ЄС відкрив свої кордони для українських громадян та цим сприяв активізації міжлюдських контактів, а ще й тому, що такий дозвіл отримала країна, на території якої тривав військовий конфлікт. З 11 червня 2017 р. по 11 червня 2019 р. українці здійснили 42,6 млн. перетинів кордону до країн ЄС, з яких 3 мільйони були з використанням біометричних паспортів [231].

Одразу ж після надання Україні безвізу право головування в Раді ЄС перейшло до Естонії. Ця країна, як і решта балтійських держав, активно висловлювала свою підтримку Україні та її євроінтеграційним прагненням. Надійну руку підтримки балтійського тріо Україна відчувала завжди з часу їх входження до об'єднаної Європи та утвердження східного виміру політики ЄС. Головування в Раді ЄС Естонія використовувала для просування українського питання, зокрема, у програмі головування естонці висловили наміри зробити свій внесок у зміцнення відносин між шістьма країнами Східного партнерства та ЄС за рахунок посилення діалогу та галузевої співпраці. Спільними зусиллями естонці пропонували боротися з тероризмом та організованою злочинністю шляхом передачі досвіду та тіснішої співпраці з Україною. Естонія висловила віру у те, що на саміті Східного партнерства у Брюсселі ЄС підтвердить підтримку регіону та Україні [192, р. 14].

24 листопада 2017 р. у Брюсселі відбувся черговий саміт Східного партнерства. Україна мала чималі надії на те, що саміт буде успішним для нашої країни, хоча успіхом можна було цілком вважати ратифікацію Угоди про асоціацію з ЄС включно зі створенням поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі, яка набула чинності напередодні – з 1 вересня 2017 р. Президент Петро Порошенко, намагаючись вирішити фінансові питання на саміті у Брюсселі, виголосив заяву для ЗМІ про можливе надання Україні допомоги від ЄС, а прес-

служба Міністерства фінансів повідомила, що відомство розпочинає роботу над підготовкою нової можливої програми, розмір якої міністр фінансів України оцінив орієнтовно в 1,6 млрд. євро [22]. Проте, у підсумковій декларації такого факту не фіксуємо. Більше того, при неофіційних зустрічах у кулуарах саміту Україну було звинувачено в невиконні умов в частині забезпечення роботи антикорупційних судів і прокуратури, забезпечення механізму перевірки електронних декларацій державних службовців у рамках діяльності створеного Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК).

Найголовніші проблеми України, про які йшлося в Брюсселі, – це зволікання з реформами та недостатня боротьба з корупцією, яка, власне, була головною умовою для лібералізації візового режиму. Як зазначає Ендрю Вільсон, «уже впродовж перших двох років після революції 2014 р. стало очевидно, що зацікавлені особи блокують ключові реформи» [229]. З цього приводу слушною є думка Г.Гресселя про те, що «якщо це продовжуватиметься, Україна знову стане квазіавторитарною клептократією, в якій кілька власників влади використовують державний апарат для просування своїх приватних інтересів» [69, с. 145].

Інша невиконана обіцянка – це скасування мораторію на експорт лісу-кругляка [90]. Саме ці чинники, на думку експертів, стали причиною відмови ЄС надати Україні третій транш фінансової допомоги в розмірі 600 млн. євро. На саміті у Брюсселі Україна вимагала від ЄС визнати Росію агресором. Успіху в цьому питанні досягнуто не було, за винятком хіба того, що голова Європейської Ради Дональд Туск в окремій заяві після саміту назвав РФ прямим агресором України. Таким чином, воєнні дії в Україні та конфлікти в державах Східного партнерства стали предметом кулуарних, а не центральних дискусій саміту.

У контексті перспектив членства в ЄС для країн Східного партнерства, а особливо України, саміт не надав жодних можливостей. З цього приводу, посилаючись на текст підсумкової декларації, можна сказати, що це був саміт «без перспективи» [146]. З документа стає зрозуміло, що ЄС лише вітає

європейський вибір країн-учасниць, а Голова Єврокомісії Жан-Клод Юнкер зайвий раз підкреслив, що «саміт був не про розширення ЄС чи про вступ України до нього» [90]. У підсумковій декларації учасники саміту передбачили можливим і важливим укладення Угоди про авіаційний простір з Україною.

Окрема увага учасників була прикута до питання поваги до національних меншин. Цілком можливо, що ініціаторами дискусій із цього приводу стали Угорщина та Румунія, які вимагали дотримання прав національних меншин в освіті. Каменем спотикання став Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017р. [24]. Мовне питання, яке начебто зачіпало інтереси іншомовного населення на території України, «обгорнуте» політикою захисту національних меншин, викликало різку критику з боку Угорщини та згодом призвело до блокування Будапештом низки ініціатив у відносинах Україна – ЄС та НАТО. Прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан певний час публічно ігнорував українську тему, хоча його команда за цей час розгорнула потужну медійну та дипломатичну кампанію проти українського освітнього закону.

Крім того, очільник МЗС Угорщини Петеру Сійярто активно наголошував на погіршенні відносин, бо саме від нього звучали висловлювання про «ніж у спину» та про блокування за лінією НАТО/ЄС. Згодом угорський прем'єр різко змінив риторіку: він не тільки декілька разів дуже відверто та розлого висловився про відносини з Україною, а й особисто включився у протистояння з Києвом [82].

У своїх заявах угорський прем'єр повідомив, «що проблемою є не тільки освітній закон, а й те, що українсько-угорські відносини переживають комплексну, глибоку кризу, яку закон про освіту лише оголив» [82]. За словами політика, це «насамперед криза взаємних очікувань та обіцянок, яка, напевно, буде тривалою та може загостритися в будь-який момент» [82]. Загалом, прем'єр-міністр Угорщини у перші ж дні своєї участі у «конфлікті» заявив, що йому байдуже, чи відповідає стандартам український закон, та підтвердив, що блокуватиме зближення України з ЄС та НАТО [82].

До слова, українська сторона не вдалася до поступок та подала закон на

розгляд Венеційської комісії. На фоні загального погіршення двосторонніх відносин прем'єр-міністр Угорщини нагадав про інші теми, дуже чутливі для Будапешта, зокрема законопроекти з питань громадянства, мови та питання повернення церковного майна. Два останні питання, разом із освітнім, здавна звучать в українсько-угорському діалозі. Вони є частиною «спільної декларації», яку Петро Порошенко погодив з одним із лідерів угорської громади Закарпаття Ласло Брензовичем ще перед президентськими виборами 2014 р. [82]. У цьому документі йшлося також про обіцянку П.Порошенка (у разі обрання його на пост Президента України) сприяти позитивному вирішенню таких питань, як: забезпечити мовні права національних меншин, забезпечити права та інтереси національних меншин на рівні територіальних громад, сприяти поверненню нерухомого майна релігійних громад, незаконно відчуженого в радянський час, реабілітувати угорців, які постраждали під час сталінських репресій, а також забезпечити парламентське представництво угорців Закарпаття. Своєю чергою Товариство угорської культури Закарпаття зобов'язалось підтримати кандидата на пост президента П. Порошенка та сприяти його обранню усіма законними способами [82].

Крім того, Угорщина має можливість та інтерес тиснути на Україну через енергетичний чинник, оскільки вона є однією із найбільших імпортерів української електроенергії. Стратегічна мета Угорщини провести ревізію українсько-угорських відносин і забезпечити наявний обсяг прав угорців в Україні.

На наш погляд, зміна тональностей у відносинах з Угорщиною також позначилась на результатах Брюссельського саміту, який не став проривом для України. Причини цього, на наш погляд, не лише «українського походження», а мають і зовнішній характер. Річ у тім, що країни V4 змінили свою тактику щодо активності у просуванні українського питання у 2017 – 2018 рр. У тісному колі Вишеградської четвірки все частіше обговорюють «болючіші» питання: міграції в ЄС та запровадження міграційних квот, розширення ЄС за рахунок Західних Балкан, енергетичні та кліматичні проблеми. До того ж у 2017 р. через питання

історичної пам'яті спостерігалось відчутне похолодання у відносинах із Польщею – найбільшим прихильником та адвокатом України в Європі.

Регрес у відносинах із Польщею, суперечності з приводу мовного питання із Угорщиною та Румунією наклали відбиток не лише на результати саміту, а й на позицію України в цілому. Не врятувала ситуацію навіть щира підтримка балтійських країн. У ситуації, що склалася, не важко простежити «руку Кремля», яка досі не відмовляється від принципу «поділяй і владарюй». Утім, у підсумковій декларації Брюссельського саміту було визначено «20 завдань для країн Східного партнерства до 2020 р.».

Нову хвилю критики викликав інцидент в Азовському морі із захопленням українських моряків, який стався 25 листопада 2018 р. та призвів до запровадження в Україні воєнного стану на 30 днів у 10 областях суміжних із зоною проведення АТО. Першими на такі дії РФ відреагували Польща і Литва. Зокрема, Міністерство закордонних справ Польщі засудило агресивні дії Росії, які становлять загрозу для стабільності європейської безпеки і закликала російську владу поважати міжнародне право. Президент Литви Даля Грібаускайте також засудила агресію РФ щодо України у Азовському морі та зазначила, що захоплення українських суден є порушенням міжнародного права та взятих Росією власних зобов'язань. Своєю чергою, очільник МЗС Литви Лінас Лінкявічус відзначив, що такі дії Росії підривають безпеку всього регіону [30]. Угорщина, реагуючи на інцидент, вдавалася до політики лавірування, що не дивно, зважаючи на її обережне ставлення до гострих для Москви тем. Потрібно звернути увагу на відсутність реакції Чехії, яка в такий спосіб вкотре показала свою лояльність до Кремля. І лише Словаччина закликала до деескалації конфлікту та повернення до переговорів у мінському форматі [47].

У 2019 р., напередодні урочистих подій у Брюсселі з нагоди відзначення десятої річниці заснування Східного партнерства, поширились небезпідставні чутки про наміри РФ видавати мешканцям окупованих Донецької та Луганської областей російські паспорти за спрощеною процедурою. Така інформація викликала обурення не лише в українській владі, а й серед європейських

високопосадовців. Президент Європейської ради Дональд Туск висловив свою чітку позицію щодо цього: «Ми засуджуємо російські дії, що дають право громадянам України в районах, які наразі не перебувають під контролем уряду, в спрощеному порядку подати заяву на отримання російського громадянства. Це суперечить Мінським угодам, і ми готові розглянути подальші варіанти, зокрема невизнання таких російських паспортів» [21]. Про те, що ЄС має розширити санкції проти Росії через видачу паспортів мешканцям ОРДЛО, заявив і міністр закордонних справ Естонії Урмас Рейнсалу та вкотре наголосив, що Естонія та Євросоюз і надалі підтримуватимуть Україну [66].

Прикметно, що російсько-український конфлікт в Україні став таким собі лакмусовим папірцем, що показав позицію міжнародного оточення до сторін конфлікту. Позиції щодо цього питання були різними і неоднозначними серед країн V4.

З цього приводу слушною є думка Т.Сидорук про те, «що найбільш жорсткі і принципові позиції щодо «української кризи», приєднання Криму до Росії і подальшої військової кампанії на Донбасі зайняли Польща та держави Балтії... На відміну від них, реакція країн південної частини Центральної Європи на події в Україні була більш стриманою. Вона варіювалася від обережного засудження дій Росії Болгарією, початкового помітного дистанціювання від цієї проблематики в Румунії, до тихого прагматизму у Словаччині та чітких проросійських голосів у Чеській Республіці та Угорщині. Представники цих країн на засіданнях Ради ЄС або відмовчувалися з українського питання, або займають невизначені чи не надто проукраїнські позиції» [71].

Кожна з цих країн має своє пояснення та обґрунтування власної позиції. Так, Польща асоціює свою безпеку з безпекою на кордонах із РФ, а тому їхній інтерес у мирній, стабільній та безпечній Україні є закономірним. Саме тому Польща демонструвала найбільш безкомпромісну позицію щодо оцінки подій у Криму та на Донбасі як анексії та військової агресії, запровадження санкцій щодо Росії [23, с. 197]. Зокрема президент Польщі Б.Коморовський зауважив,

що санкції як важливий економічний інструмент довів свою ефективність, а прем'єр-міністр Єва Копач наголосила, що наразі немає підстав для того, щоб санкції були послаблені чи скасовані [23, с. 197].

З перших днів війни в Україні Польща надавала політичну підтримку, фінансову, військову, гуманітарну та медичну допомогу українцям. До цього процесу була залучена не лише влада, а й громадськість, зокрема журналісти, медики, військові, волонтери тощо. Поранених активістів Євромайдану, а згодом і військових із зони проведення АТО польські, а також литовські, латвійські та естонські заклади охорони здоров'я приймали та продовжують приймати на лікування чи реабілітацію.

Усі вище названі країни надавали фінансову допомогу Україні, при тому, що самі неабияк потерпали від економічних санкцій із РФ та ембарго з боку Росії у відповідь на підтримані ними санкції. Так, Польща виділила 100 млн. євро кредитної допомоги Україні, на 2,5 млн. євро профінансовано стипендійні програми для студентів із Донецької, Луганської областей та Криму (на 2015 р.). У кілька етапів надавали гуманітарну допомогу та здійснювали фінансування на лікування та реабілітацію українських військових спочатку на суму 1 млн. дол., на 170 тис. євро та 350 тис. грн. за рахунок польської сторони [102].

Варто наголосити, що економічна ситуація в Україні завжди була, відверто кажучи, не надто втішною. Аналіз окремих економічних індикаторів за період з 2009 по 2018 рр. є підтвердженням цього (детальніше див. додаток Н). Негативною була тенденція показника ВВП у 2009 р., 2012 р. та у 2015 р., що пояснюється кризовими явищами в державі. У 2013 р. в Україні взагалі була дефляція, а протягом 2014 –2018 рр. країна боролася з достатньо високим рівнем інфляції, що пов'язано з політичними та економічними змінами в країні. Рівень державного боргу в країні за досліджуваний період зростав. Тому допомога для України була способом порятунку.

Польща була донором України в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства з Міжнародного Вишеградського фонду. За час існування програми з 2012 по 2017 рр. Польща виділила понад

421 тис. євро для громадян України (детальніше див. Додаток Д). Прикметно, що після подій в Україні з 2013 р. обсяг польських інвестицій у рамках програми постійно зростає.

Рекордним роком польських асигнувань став 2015 р., коли Польща виділила для України понад 102 000 євро, а рекордно низку суму українці отримали у 2016 р., на що очевидно вплинуло погіршення українсько-польських відносин через історичне питання ставлення до подій Другої світової війни та трактування участі поляків та українців у взаємних масових етнічних чистках. Для нормалізації двосторонніх відносин вкрай важливо залишити політику політикам, а історію історикам і продовжувати пошук спільних об'єднавчих тем. Бо якщо ситуація зі «спекуляцією пам'яті» збережеться, то є всі підстави вважати, що попередньої підтримки України з боку Польщі очікувати не слід. Звісно, Варшава не діятиме на міжнародній арені всупереч своїм інтересам в енергетичних питаннях, будівництві «Північного потоку-2», але реалізацію програми Східне партнерство та підтримку санкцій щодо РФ може «переглянути».

Чехія висловлює чи не найбільш суперечливі позиції щодо сторін конфлікту в Україні, оскільки погляди на ситуацію від президента Мілоша Земана та від очільника уряду Богуслава Сobotка – різні. М.Земан часто дозволяв собі висловлювання на кшталт того, що в Україні триває громадянська війна, та не приховував політичних загравань із В.Путіним.

Попри те, що глава уряду більш поміркований у висловах, реальні кроки влади не свідчать про значну прихильність чи співпереживання Україні. Зокрема, Чехія останньою ратифікувала Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, а також не підписала звернення країн Центральної та Східної Європи проти побудови газопроводу «Північний потік-2» [93].

Окрім владної верхівки Чехії, проросійські настрої притаманні і для значної частини населення країни. На це чинить вплив наявність російського капіталу в Чехії, і відповідно, економічних зв'язків з РФ, а також наявність профінансованих російських ЗМІ, які здійснюють перманентний викривлений

вплив на свідомість частини громадян.

Чехія не лише висловлювала позицію щодо подій в Україні, а вважала, що тут триває громадянська війна та була проти запровадження санкцій проти Росії на початку осені 2014 р., наводячи економічні аргументи. Можливо, ця ситуація і не зазнала б суттєвих змін, якби не позиція Німеччини щодо кваліфікації конфлікту та запровадження санкцій. Тому від початку української кризи Чехія підтримала спільну позицію ЄС щодо України, підтримуючи її територіальну цілісність та санкції проти Росії. Але коли санкції почали завдавати економічних збитків державі, Чехія почала називати їх невиправданими та неефективними. У такій ситуації сам факт подальшої підтримки наявних санкцій можна вважати задовільним явищем для чеської політики щодо України.

Попри всю складність ситуації з проросійськи налаштованою позицією чеського керівництва, ця країна все ж таки не була осторонь під час допомоги Україні з часу російської агресії. Зокрема через Вишеградську стипендійну програму для країн Східного партнерства в рамках Міжнародного Вишеградського фонду Україна отримала від Чехії понад 440 000 євро (детальніше див. додаток Д). У розрізі років фінансування було найбільшим у 2014 – 2015 рр.

Схожа проросійська риторика щодо українського питання звучала від Угорщини. Населення та політичне керівництво країни хоч і підтримують європейську інтеграцію України, та все ж вважають, що успіх у цьому напрямку залежить від політичної та економічної стабільності всередині країни та здатності контролювати свої кордони.

Угорщина закликала до перегляду антиросійських санкцій, оскільки вони негативно впливають на економіку країни, та розглядала Росію в контексті економічного співробітництва, а не політики безпеки [102]. Принагідно згадати, що на початку осені 2014 р. Угорщина разом із Чехією та Словаччиною були проти запровадження санкцій. На це суттєво впливало те, що Угорщина має тісні економічні зв'язки з РФ, а також залежна від російських енергоносіїв. Це

стало на заваді формування регіонального енергетичного хабу в 2014 р., який підтримали Польща, Чехія та Україна. Угорщина зволікала з своїм рішенням через інтерес до збереження російського газу у сховищах та будівництва газопроводу «Південний потік», хоча і розуміла важливість диверсифікації джерел і шляхів транспортування енергоносіїв [23, с. 194].

З іншого боку, в Угорщині наявний значний німецький капітал, а тому ця країна так само залежна від позиції Німеччини в питанні конфлікту. У такій ситуації, та ще за умови існування етнополітичних суперечностей із Києвом, Будапешт провадить гнучку політику, намагаючись догодити всім та не нашкодити собі.

Станом на 2015 р. Угорщина виділила 100 тис. євро на цільовий фонд НАТО для України та прийняла 20 українських військовослужбовців із зони АТО на лікування та реабілітацію. Через Вишеградську стипендійну програму для країн Східного партнерства в рамках Міжнародного Вишеградського фонду Угорщина додатково надала Україні понад 463 тис. євро. Надалі Угорщина продовжувала надавати фінансову підтримку, але політичні пріоритети змістила у бік міграційних, енергетичних процесів у ЄС, співпраці з країнами Західних Балкан тощо.

Словаччина зайняла дистанційовану позицію щодо конфлікту в Україні. Зважаючи на те, що зі Словаччиною Україна не має територіальних чи етнічних суперечок, ситуація щодо російсько-українського конфлікту могла б розвиватися інакше.

Неоднозначну позицію Словаччини щодо сторін конфлікту в Україні можна пояснити протилежними політичними поглядами її політиків. Зокрема, прем'єр-міністр Р.Фіцо у 2014 р. висловився про «вирішеність питання Криму» та був проти зближення України з НАТО [23, с. 195]. Пізніше, у 2015 р., він мав наміри скласти компанію для М.Земана та відвідати урочистості з нагоди Дня перемоги та параду 9 травня в Москві.

Утім наступник Р.Фіцо – А.Кіска зайняв протилежну позицію та став на бік підтримки української сторони в російсько-українському конфлікті. Він не

погодився прибути на парад 9 травня у Москву, засудив дії РФ в Україні та закликав В.Путіна вивести «іноземних солдатів зі Сходу України» [23, с. 195]. На таку антиросійську позицію Словаччини першою чергою впливає те, що в країні наявний не російський, а німецький капітал, а отже словацькі політики солідарні з німецькими колегами щодо українського питання.

Крім того, не останню роль у словацькій політиці відіграє енергетичний чинник. Саме Словаччина, на думку М.Фесенка, донедавна була основним «газоприймачем» і «газорозподільником» російських потоків на території не тільки Вишеградської групи, а й більшої частини ЄС [88, с. 16]. Словаччина зацікавлена у транзиті російського газу через територію України. З цього приводу Т.Жовтенко зауважив, що «збільшення реверсу газу зі Словаччини до показника третини поточних потреб України, досягнення консенсусу з цією країною як сполучною газотранспортною ланкою в транзиті російської сировини нівелює неоднозначне сприйняття в словацькому суспільстві ролі Росії у військово-політичній кризі» [23, с. 194].

Варто зауважити, що Словаччина ініціювала побудову нового прикордонного пункту «Улич – Забрідь» та реконструкцію переходу «Вишне Немецьке – Ужгород». Братислава фінансово сприяла оздоровленню дітей із зони проведення АТО, а також виділила матеріальну допомогу у 2014 р. на суму 800 тис. євро, а в 2015 р. – на суму понад 700 тис. євро [102]. Крім того, Словаччина стала найбільшим донором України в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства. З початком війни на Сході України Словаччина обмежила фінансування інших країн Східного партнерства та направила суттєві обсяги матеріальної допомоги для українських громадян (детальніше див. додаток Д).

Різниця у ставленні до російсько-українського конфлікту наочно демонструє проблеми в самій Вишеградській групі, хоча на початку своєї співпраці учасники планували провадити спільну активну зовнішню політику задля поширення демократії, забезпечення стабільності на кордонах та для зміцнення свого міжнародного середовища. Серед іншого країни Вишеградської

групи мали на меті підтримувати європейські прагнення України та протидіяти поширеній серед країн «старої Європи» ідеї «Russia the first».

Війна на Сході України демонструє, що наразі серед країн Вишеградської групи немає чіткої і головне спільної позиції щодо України та її болючих проблем. Очевидно, що Україна очікувала отримати більше від Східного партнерства ніж пропонував ЄС. Можливо, таке запропоноване меню Східного партнерства, і задовольняло інші країни, на які планувалось поширення програми, проте Україна, керуючись правилом: «Вимагай неможливого – отримаєш максимум», прагнула отримати більше запропонованого. Проте така тактика не дала результату [15, с. 239].

Конфлікт в Україні демонструє не лише дисонанс у ставленні до його сторін, але і те, що система колективної безпеки в Європі не надійна і не ефективна. Вона залежна від економічних пріоритетів впливових країн ЄС та геополітичної кон'юнктури в цілому. Адже ступінь співучасті і співпереживання Україні з боку сусідніх держав визначається діапазоном їхніх реальних можливостей, внутрішньополітичними та зовнішньополітичними пріоритетами. Країни V4 брали активну участь у контексті реалізації політики ЄС щодо України, намагаючись закріпити за собою роль «мосту між Заходом і Сходом», довести свою значущість у регіоні та в ЄС. З іншого боку, вони не лише утверджувалися, але й турбувалися про власну безпеку. Звідси походить і їхнє перманентне зацікавлення у створенні «кільця друзів» на кордонах ЄС.

Цілком прогнозовано, що черговий саміт Східного партнерства розглядатиме питання конфлікту в Україні. Він запланований на 2021 рік і стане точкою відліку нових цілей. Етапом підбиття підсумків про виконання затверджених у 2017 р. «20 завдань Східного партнерства до 2020 р.», була зустріч 18 червня 2020 р. Через світову пандемію Covid – 19 захід відбувся у режимі відеоконференції. Голова Єврокомісії Урсула фон дер Ляен наголосила на позитивних досягненнях в контексті виконання «20 завдань», зокрема в економічній співпраці. За її словами, у період 2016 – 2019 рр. обсяги торгівлі між ЄС та всіма шістьма партнерами суттєво зросли, зокрема з Україною – на

50 % [98].

Під час конференції Президент України Володимир Зеленський заявив, що «Східне партнерство» корисне для країни, лише якщо наближає її до членства у ЄС і не має обмежувати амбіції партнерів. «Комусь достатньо політичного діалогу, комусь – стратегічного партнерства з ЄС, хтось прагне інтеграції до спільного ринку на основі «чотирьох свобод», а хтось, як Україна, вимагає повноправного членства в ЄС» [98].

Під час пресконференції ані президент Європейської Ради Шарль Мішель, ані Голова європейської комісії Урсула фон дер Ляєн не згадали не лише про членство, але також і про прагнення до нього. Відповідь В.Зеленському від голови Єврокомісії була як завжди обережною. Вона зазначила, що «є різні стадії наближення до ЄС, а ми на тій стадії, де спершу важливо цілковито імплементувати наявні угоди...не виключено, що з часом ми (ЄС – О.Б.) захочемо посилити ступінь асоціації та близькості» [98].

Резюмуючи зазначимо, що підтримавши проєкт Східне партнерство, країни V4 без сумніву надавали пріоритет співпраці з Україною. Завдяки відчутній підтримці з боку цих держав Україна досягала позитивних результатів, проте не всі з євроінтеграційних амбіцій вдалося реалізувати. На наш погляд, здатність країни надалі залишатися на шляху європейської інтеграції буде залежати від ступеня підтримки реформ, розпочатих після Революції гідності та готовності ЄС забезпечити Україні нові стимули, які будуть мотивувати подальші політичні, економічні та соціальні перетворення в державі. Успіх України у проєкті Східне партнерство залежатиме від консенсусу і одностайності позицій та рішучої підтримки країн Вишеградської групи, які дають шанс бути почутими в Європі з багатьох актуальних питань, таких як фінансова чи військова підтримка, а також оминути перешкоди на євроінтеграційному і євроатлантичному шляху.

Висновки до розділу 4

Країни Вишеградської групи підтримали європейські прагнення України попри очевидні проблеми з темпами і якістю реформ, рівнем демократії, корупції та добробуту в країні. Вони створили умови для того, щоб Україна звучала на порядку денному в ЄС і використовували наявні ресурси і можливості, щоб утримати українське питання на високому рівні представництва в ЄС, особливо після Революції Гідності. Усі вони підтримали угоду про асоціацію та рішення про надання безвізу для України.

Проте, країни Вишеградської групи провалили іспит на консенсус у питанні російсько-українського конфлікту та санкцій проти країни агресора. Різні погляди на російсько-українську війну виразно демонструють відсутність однакості.

Польща демонструвала найбільшу активність у підтримці євроінтеграційних прагнень України. Варшава вітала євроінтеграційні прагнення українців, була прихильницею надання безвізового режиму, виступала за впровадження санкцій проти Росії, називаючи її країною агресором, засуджувала порушення територіальної цілісності України. Крім того, Польща є постійним фінансовим донором багатьох проектів в Україні. Її позиція була і залишається найбільш чіткою та безкомпромісною навіть не зважаючи на те, що у спільній історії є низка суперечливих питань.

Словаччина підтримала євроінтеграційні прагнення України та наголошувала на важливості проведення ефективних реформ. Для Словаччини Україна важлива з точки зору енергетичних питань. Позиція Словаччини щодо російсько-українського конфлікту змінювалась під впливом політичних вподобань вищого керівництва. Проросійський прем'єр-міністр Р.Фіцо зайняв позицію підтримки Росії та засуджував впровадження санкцій, а президент А.Кіска підтримав санкції проти Росії як країни-агресора, закликав очільника Кремля вивести з України «іноземних солдатів» та наголосив на важливості дотримання Мінських домовленостей. Словаччина стала найбільшим донором

України в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства.

Угорщина підтримала проєкт Східне партнерство та позиціонує Україну як важливого партнера, хоча наші двосторонні відносини, на жаль, обтяжені етнополітичними претензіями. Вплив російського капіталу на угорську економіку, небажання угорських політиків йти проти Кремля з українського питання, а також залежність від поставок російських енергоносіїв накладає додатковий відбиток на формування єдиної позиції Угорщини щодо України. З початком російсько-українського конфлікту Угорщина все ж таки засудила дії РФ та підтримала впровадження санкцій. Наразі Угорщина надає перевагу участі у вирішенні міграційної кризи ЄС над інтенсифікацією співпраці України з ЄС.

Чехія надавала широку підтримку євроінтеграційним прагненням Києва, сприяла розширенню фінансових можливостей співпраці в рамках проєктів V4 та ЄС. Ситуація почала змінюватися з розгортанням російсько-українського конфлікту, щодо якого Чехія зайняла відверто проросійську позицію. Це зумовлено не лише політичними симпатіями президента М.Земана, а також присутністю російського капіталу в країні, впливом Росії на чеські ЗМІ тощо. Виходячи з цього, Чехія вважає, що в Україні відбувається громадянська війна, а санкції проти Росії – зайвий тягар для чеської економіки. Не кваплячись, Чехія все ж таки визнала, що винуватцем конфлікту в Україні є РФ, та підтримала санкції проти останньої, але час від часу порушує питання в ЄС про їх послаблення.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження було отримано такі висновки:

1. Домінантними теоретичними підходами до вивчення зовнішньої політики ЄС, і зокрема її східного напрямку, є раціоналізм і конструктивізм. Ці два підходи стали основоположними в дослідженні внеску Вишеградських країн у формування й імплементацію східної політики ЄС та стали теоретичним підґрунтям дисертації.

Крізь призму раціоналізму, на основі системного, біхейвіористичного, політико-інституційного та хронологічного підходів, а також послуговуючись загальнонауковими та спеціальними методами наукового пізнання здійснено спробу дослідити роль держав Вишеградської групи у формуванні та реалізації східної політики ЄС.

2. Країни V4 долучились до створення у 2003 – 2004 рр. Європейської політики сусідства, яку започатковували з метою створення на кордонах ЄС кільця друзів, стабільності та безпеки та яку вважали «доброю школою передвступної підготовки». Їм вдалося дипломатично вирішити питання про розрізнення південних та східних сусідів ЄС у тому числі і фінансовий його аспект. Дієвими механізмами для цього стали головування у V4 та Раді ЄС.

Країни V4 зуміли створити на базі свого регіонального об'єднання платформу для конструктивної співпраці. Прикладом такої діяльності стало схвалення польсько-шведського проєкту посилення східної політики. Демонструючи консенсус в питанні розширення можливостей політики сусідства, країни V4 домоглися створення окремого виміру ЄПС – Східного партнерства у 2008 р.

3. Участь Польщі у становленні та реалізації східної політики ЄС була продиктована намірами реалізувати давню мрію про східний вимір. Тричі польська дипломатія намагалася утвердити його. Першу, не надто ефективну спробу зробив міністр МЗС Польщі Ю.Гемерек у 1998 р. Документ МЗС «Східна політика ЄС в рамках процесу розширення на Схід: польське бачення», (липень 2001 р.) був другою спробою посилення східної політики. Третьою

спробою утвердити східний вимір був неофіційний документ з польськими пропозиціями, який польське МЗС представило на розгляд ЄС. Пізніше польські пропозиції частково лягли в основу концепції ЄС під назвою ЄПС у 2004 р.

Наступні зусилля Польщі було направлено на те, щоб із ЄПС виокремити східний вимір та посилити його. З цією метою Польща заручилась підтримкою держав V4 та активізувала дискусії щодо зміцнення східної політики серед країн «нової» та «старої» Європи. Спільно з Литвою Польща напрацювала пропозиції щодо формату та механізму співпраці зі східними та південними сусідами. У грудні 2007 р. Європейська Рада схвалила литовсько-польські ініціативи.

У 2008 р. спільно зі шведськими колегами польське МЗС напрацювало проєкт інтенсифікації відносин із східними сусідами. Після тривалих дискусій навколо положень цієї ініціативи її було схвалено. Таким чином Польща стала ініціатором Східного партнерства.

4. Заснування ініціативи Східного партнерства не було би можливим без активної участі Чеської Республіки. Чеські дипломати сформулювали формат і конкретні кроки реалізації східного виміру в меморандумі МЗС. Проєкт цього документа у 2007 р. Чехія представила на обговорення в рамках V4. До дискусій навколо чеських ініціатив долучились Німеччина, Швеція та Балтійські країни, а у квітні 2008 р. його було представлено на розгляд Ради ЄС.

В основі чеських пропозицій була необхідність створити та поглибити проєктно-орієнтоване регіональне співробітництво. Воно мало стати інструментом політичних і економічних реформ та сприяти вирішенню проблем із замороженими конфліктами, а згодом трансформуватися у стратегічне партнерство. ЄПС Чехія вважала передвступним етапом для східноєвропейських країн-партнерів. Офіційна Прага вітала диференційований підхід у ЄПС та виступала за його посилення. Чеська сторона наполягала на лібералізації торгівлі та економічній інтеграції зі східними партнерами ЄПС.

На Празькому установчому саміті Східного партнерства Чехія підтримала проєкт як вершину зусиль у зміцненні східного виміру ЄПС. За відповідних нагод Чехія порушувала питання належного фінансування Східного партнерства. Крім того офіційна Прага наполягала на багатосторонньому політичному діалозі у відносинах із Росією.

5. Вишеградська група долучились до процесу імплементації Східного партнерства. Вишеградські країни демонстрували консенсус з принципово важливих питань реалізації проєкту. Це можна простежити за пріоритетними напрямками програмам головування у V4 та Раді ЄС, за обсягами фінансової допомоги кожній країні.

Вишеградська група була одностайною в питанні необхідності налагодження відносин ЄС та Білорусі. Попри всю складність відносин Білорусь – ЄС країни V4 вважали, що Мінськ має усі шанси знайти компроміс із Брюсселем. Поглиблення нормативної бази між ЄС та Молдовою, запровадження безвізового режиму, лібералізація у сфері торгівлі та підписання Угоди про асоціацію з ЄС відбувалось за підтримки країн V4.

Український вектор східної політики ЄС був для країн V4 особливо пріоритетним та результативним. Не залишились поза увагою держав Вишеградської групи країни Південного Кавказу. Щоправда різний ступінь зацікавленості Грузії порівняно з Вірменією та Азербайджаном, демонструє і дисонанс підтримки від V4. Можна сказати, що принцип «більше за більше» в регіоні Південного Кавказу має дуже наочний характер.

6. Серед країн Східного партнерства Україна є пріоритетним партнером для усіх без винятку держав Вишеградської групи. Зважаючи на це, досягнення від реалізації східної політики ЄС щодо України є найбільш амбітними.

Країни V4 підтримали євроінтеграційні прагнення України. Успіх України в контексті розширення співпраці з ЄС (підписання ПД, угод про торгівлю та візову лібералізацію, угоди про асоціацію з ЄС) пов'язаний з діяльністю держав Вишеградської групи. Надійну підтримку V4 Україна відчувала під час усіх проведених самітів Східного партнерства. Країни Вишеградської групи стали

фінансовими донорами України через діяльність Міжнародного Вишеградського Фонду.

7. Конфлікт в Україні, який розв'язала РФ, продемонстрував різні підходи до його учасників і фактично розділив країни V4. Давати оцінку позицій V4 у контексті російсько-української війни можна за кількома найзагальнішими критеріями:

- визнання РФ порушником міжнародного права та територіальної цілісності України;
- засудження дій Росії та визнання її агресором;
- підтримка санкції проти Москви;
- допомога Україні в подоланні наслідків війни.

Найбільш безкомпромісною була і залишається позиція Польщі. Ця країна без вагань визнала конфлікт порушенням територіальної цілісності, агресією та не визнала окупацію Кримського півострова. Польща першою ратифікувала Угоду про асоціацію між Україною та ЄС у квітні 2015 р. Польські дипломати наполягали на негайному впровадженні санкцій щодо Росії, шукали односторонніх серед країн ЄС та в особі США. Крім цього, Польща надавала фінансову, гуманітарну та волонтерську підтримку українцям, приймала на лікування та реабілітацію поранених, сприяла оздоровленню дітей із тимчасово окупованих територій. Важливим елементом політики підтримки щодо України є опозиція Варшави до будівництва Північного потоку – 2 та створення альтернативних мереж газопостачання до Центральної та Східної Європи.

Суперечлива позиція щодо російсько-українського конфлікту була з боку Словаччини. З початку війни в Україні при владі в Словаччині перебував Р.Фіцо, який не приховував своїх проросійських поглядів та навіть оприлюднив заяву про вирішеність питання Криму. Прихід до влади А. Кіски забезпечив підтримку на міжнародному рівні питань запровадження санкцій, визнання РФ країною-агресором та зближення України з НАТО. Він підтримав ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та закликав до виконання Мінських домовленостей.

Словаччина долучилася до надання найбільшої (порівняно з іншими країнами V4 за 2014 – 2016 рр.) фінансової допомоги, приймала на лікування та реабілітацію поранених, сприяла оздоровленню дітей з тимчасово окупованих територій. Суттєво на це впливало те, що Україна важлива для Словаччини як партнер по транзиту російської сировини, двосторонні відносини не обтяжені територіальними чи етнополітичними суперечками. Також важливим аргументом є те, що наявність значного німецького капіталу в економіці Словаччини робить її більш залежною від позиції Німеччини. Зрештою, зважаючи на залежність від російських поставок газу, Словаччина обережна у своїх висловлюваннях та аргументах.

Позиція Угорщини щодо російсько-українського конфлікту суперечлива і неоднозначна. Причини такої поведінки можна пояснити тим, що в угорсько-українських відносинах наявні етнополітичні суперечності, спірні питання подвійного громадянства, розширення автономії угорської меншини, які ставали причиною блокування Угорщиною євроінтеграційних та трансатлантичних прагнень України. Разом з тим, Угорщина демонструвала симпатію до РФ з якою бере участь у спільних енергетичних проєктах. Вказані чинники були причиною зволікань з боку Будапешта у прийнятті спільних рішень на рівні V4 щодо України.

Втім, після довгих вагань Будапешт підтримав санкції проти Росії (хоча пізніше порушував питання про їх зняття) та долучився до врегулювання російсько-українського конфлікту. Угорщина ратифікувала Угоду про асоціацію між Україною та ЄС і направила фінансову допомогу для подолання наслідків війни.

Позиція Чехії щодо російської агресії в Україні найбільш суперечлива та проросійська. Визначальними факторами у цьому випадку є політичні симпатії до РФ президента М.Земана, енергетична залежність та присутність значного російського капіталу не лише в економіці, а й у бізнесі, в ЗМІ. Тому, Чехія сприйняла конфлікт в Україні як громадянську війну, не визнавала Росію агресором, не вважала Крим анексованим та була проти запровадження санкцій.

З часом Прага підтримала позицію країн V4 щодо винуватця конфлікту в Україні, віддала свій голос за запровадження санкцій проти РФ (хоча час від часу змінювала свою думку з цього питання) та фінансово підтримала ліквідацію наслідків війни в Україні.

Таким чином простежується ситуація, у якій немає чіткої і спільної позиції країн V4 щодо України та її болючих проблем. Конфлікт в Україні демонструє дисонанс серед Вишеградських країн у ставленні до його сторін. Зважаючи на це, не доводиться абсолютизувати Вишеградську групу. Тепер коли позиції країн очевидні, специфічні відносини з Росією незаперечні, Вишеградська група радше приклад «фасадної коаліції». Однак консенсус країн V4 і України є запорукою вирішення взаємних проблем таких, як монопольний політичний, енергетичний, економічний та пропагандистський вплив Росії в Європі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко Т. Зовнішні чинники президентської виборчої кампанії 2004 року. *Політичний менеджмент*. 2005. №3 (12). С. 71 – 79.
2. Антиамериканізм у Європі та антиєвропеїзм в США. URL: https://stud.com.ua/23682/politologiya/antiamerikanizmuєвропі_antievropeizm (дата звернення: 12.04.2020).
3. Бабакова О. Польща, яку не впізнати. Що змінилося за рік у сусідній країні. *Європейська правда*. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/11/21/7057742/>. С.1 – 2. (дата звернення: 10.09. 2018).
4. База даних польських NGO, що зацікавлені в реалізації проектів в Україні. URL: http://www.luck.msz.gov.pl/uk/wspolpraca_dwustronna/ngo/ (дата звернення: 10.10.2018).
5. В Любліні вручили бойовий прапор командуванню УкрЛитПолбриг. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2318731-v-lublini-vrucili-bojovij-prapor-komanduvannu-ukrlitpolbrig.html> (дата звернення: 01.06.2020).
6. Варшавський саміт або біг на місці «Східного партнерства». URL: https://vgolos.com.ua/articles/varshavskyj-samit-abo-big-na-mistsi-laquo-shidnogo-partnerstva-raquo_106765.html (дата звернення: 02.02.2020).
7. Вишеградская Европа: откуда и куда? Два десятилетия по пути реформ в Венгрии, Польше, Словакии и Чехии / Под. ред. Л.Н. Шишлиной. Москва: Весь мир, 2010. 563 с.
8. Візит Порошенка до Польщі. Про що президенту варто говорити та про що промовчати. *Європейська правда*. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/11/30/7058221/> (дата звернення: 18.05.2018).
9. Війна на Донбасі: реалії і перспективи врегулювання. С. 3. URL:http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Donbas.pdf (дата звернення: 03.02.2020).
10. Война Б. Восточное партнерство: новая инициатива сотрудничества ЕС с восточными соседями. *Европа. Журнал польского института международных дел*. 2009. Т. 9. №1(30). С. 7 – 57.

11. Восточное партнерство. Министерство иностранных дел Республики Польша, Восточный департамент / Ред. М. Держановский. URL: http://fundacjanowydom.org/wp-content/uploads/2015/09/Partnerstwo-Wschodnie_MSZ-PW-RU.pdf (дата звернення: 27.02.2018).
12. Встреча с Президентом Чехии Милошем Земаном. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/49446> (дата звернення: 01.03.2018).
13. Горюнова Є. О. Європейський Союз і «заморожені конфлікти» на Південному Кавказі. *Панорама політологічних студій: Науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету*. Рівне, 2012. Вип. 8. 2012. С. 52 – 58.
14. Демидова О. Президент Чехії приїде в Москву 9 травня, але не на парад. URL: <https://www.dw.com/ru/%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4/a-18374518> (дата звернення: 06.03.2018).
15. Добржанська О. Реакція України на проєкт ЄС Східне партнерство. *Історико-політичні проблеми сучасного світу: збірник наукових статей*. Чернівці, 2010. Т. 21 – 22. С. 238 – 241.
16. Емерсон М. Екзистенційна дилема Європи. *Україна–ЄС 2008: нова гра. Незалежний культурологічний часопис «І»*. 2007. № 50. С. 55 – 71. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n50texts/emerson.htm>.
17. Європарламент підтримав новий формат СхП і створення цільового фонду. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/11/15/7073702/> (дата звернення: 22.11.2017).
18. ЄК вважає незаконним російське ембарго на польське м'ясо. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/98360/yek-vvazhaye-nezakonnym-rosijske-embargo-na-polske-myaso> (дата звернення: 17.04.2017).
19. Єрміца В. «Східне партнерство»: далекоглядне й динамічне чи короткозоре й загальмоване? *Радіо Свобода*. URL: <http://www.radiosvoboda.org/a/28870397.html> (дата звернення: 23.11.2017).
20. Єрміца В. ЄС: під вогнем критики Чехія передає естафету головування

- Швеції. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1766106.html> (дата звернення: 14.09.2017).
21. ЄС розгляне можливість невизнання російських паспортів, виданих жителям ОРДЛО. URL: <https://www.5.ua/polityka/yes-rozhliane-mozhlyvist-nevyznannia-rosiiskikh-pasportiv-vydanykh-zhyteliam-ordlo-tusk-195319.html> (дата звернення: 12.12.2019).
22. ЄС ще не визначив деталі нової програми допомоги Україні. URL: <https://www.epravda.com.ua/news /2017/11/28/631623> (дата звернення: 15.12.2017).
23. Жовтенко Т. Вишеградська четвірка й Україна: еволюція стосунків і їх сучасні без пекові виміри. *Демократичний транзит в країнах Вишеградської групи та Україні: вибрані аспекти. Навчальний посібник /* За ред. Д. Шевчука, В. Лебедюка. Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2018. С. 190 – 202.
24. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38 – 39. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page> (дата звернення: 23.02.2017).
25. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2002. 752 с.
26. Збитий на Донбасі «Боїнг»: офіційні звинувачення на адресу Росії та реакція Кремля. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29251026.html> (дата звернення: 18.05.2019).
27. Збиття Boeing 777 біля Донецька. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B1%D0%B8%D1%82%D1%82%D1%8F_Boeing_777_%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%8F_%D0%94%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0 (дата звернення: 01.05.2019).
28. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована історична хроніка міжнародних відносин (2014 – 2016) / С.В. Віднянський, О.М.

- Горенко, А.Ю. Мартинов (відп. ред.) та ін. Київ: Інститут історії України НАН України, 2017. 319 с.
- 29.«Іграшки» США з Європою. URL: <http://i-vin.info/news/igrashky-ssha-z-uevgoroу-21500> (дата звернення: 14.04.2020).
- 30.Інцидент у Керченській протоці. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82_%D1%83_%D0%9A%D0%B5%D1%80%D1%87% (дата звернення: 16.12.2019).
- 31.Киридон А. Українсько-польські відносини: «нова ера» співпраці. Україна–Європа–Світ. *Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносин. Вип. 5: у 2-х ч.: Україна–Європа–Світ: історико- політичні та гуманітарні аспекти розвитку: на пошану проф. М. М. Алексієвця* / Гол. ред. Л. М. Алексієвець. Тернопіль: Вид- во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. Ч. 2. С. 128 – 135.
- 32.Кіцила Л.Ю. Пріоритетні напрями зовнішньої політики Чеської Республіки на сучасному етапі. *Держава і право*. 2011. Вип. 52. С. 663 – 666.
- 33.Кіш Є. Країни Центральної Європи в системі міжнародних євроінтеграційних процесів (1991-2007 роки). Автореф. дис... доктора іст. наук: 07.00.02./ Ужгородський національний університет. Ужгород, 2008. С. 40.
- 34.Коломієць О. Глобалізація сучасної зовнішньої політики Вишеградської групи. *Сучасне суспільство: політ. науки, соціол. науки, культуролог. науки : зб. наук. пр.* Харків, 2017. Вип. 2 (14). С. 88 – 102.
- 35.Копенгагенські критерії членства в Європейському Союзі URL: <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/vidnosini-ukrayina-yes/kopengagen-ski-kriteriyi-chlenstva-v-yevropejskomu-soyuzi> (дата звернення: 06.06.2020).
- 36.Корейба Я. Проблемы региональной интеграции. Влияние Польши на политику ЕС в отношении постсоветских стран в Юго-Восточной Европе. Основы, концепции, перспективы. *Збірник Інституту міжнародних*

відносин Київського національного університету ім. Т. Шевченка
Актуальні проблеми міжнародних відносин. Київ, 2011. Вип.103. Ч.ІІ. С.
 106 – 121.

37. Лебедюк В. Вишеградська четвірка: від ідеї до успішного проекту. *Демократичний транзит в країнах Вишеградської групи та Україні: вибрані аспекти. Навчальний посібник* / За ред. Д. Шевчука, В. Лебедюка. Острого: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2018. С. 16 – 35.
38. Мальський М. З., Мацяк М. М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2007. 461 с.
39. Мартинюк В. Що спонукає Польщу до підтримки України? *Український незалежний центр політичних досліджень*. URL: http://www.ucipr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=74. (дата звернення: 08.11.2018).
40. Машкевич М. Східна польська політика у ХХ – на початку ХХІ ст.: концепції та інтерпретації. Київ: Ніка-Центр, 2015. 311 с.
41. МЗС Литви: країнам «Східного партнерства» треба надати перспективу членства в ЄС. URL: <https://www.unian.ua/politics/2129821-mzs-litvi-krajnam-shidnogo-partnerstva-neobhidno-nadati-perspektivu-chlenstva-v-es.html> (дата звернення: 07.02.2020).
42. Министерство иностранных дел Чешской Республики. Европейская политика соседства (ЕПС) и восточные соседи: время действовать. *Европа. Журнал польского института международных дел*. 2008. Т. 8. № 2 (27). С. 81 – 86.
43. Міжнародні санкції щодо Росії (2014 – дотепер). URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96_%D1%81%D0%B0%D0 (дата звернення: 12.01.2020).
44. Мільчарек Д., Барбурська О. Східний вектор зовнішньої політики ЄС: Здобутки та проблеми. Львів: Растр-7, 2016. 154 с.

45. Міністри оборони Польщі, України і Литви обговорять військову співпрацю. URL: <http://www.polradio.pl/5/38/Artykul/237604> (дата звернення: 10.10.2018).
46. Навчання в Польщі для українців. URL: https://www.osvitapol.info/navchannja-v-polshhi-ukrainciv?Gclid=EAIaIQobChMIrYG67OyV3gIVhdKyCh1tugKtEAAAYASAAEgJ_hPD_BwE (дата звернення: 11.09.2018).
47. Осадчий Т. Інцидент в Азовському морі, його передумови та наслідки. URL: <http://www.global-analyt.com/%D0%B0%BD%D0%B0%B%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0/%D1%96%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82-%D0%B2-%> (дата звернення: 16.12.2019).
48. Освіта Пол. URL: https://www.osvitapol.info/navchannja-v-polshhi-ukrainciv?gclid=/EAIaIQobChMIrYG67OyV3gIVhdKyCh1tugKtEAAAYASAAEgJ_hPD_BwE (дата звернення: 11.09.2018).
49. Отношения России и стран Вишеградской группы: испытание Украиной. № 22/2015 / Гл. ред. И.С. Иванов. Авт. Л.Н. Шишелина, А.В. Дрыночкин, Л.С. Лыкошина и др. Москва: Спецкнига, 2015. 80 с.
50. Офіційний сайт Міжнародного Вишеградського Фонду. URL: <https://www.visegradfund.org/archive/results/visegrad-scholarship-program-eap/> (дата звернення: 12.04.2020).
51. Офіційний сайт Міжнародного Вишеградського Фонду. URL: <https://www.visegradfund.org/archive/results/visegrad-grants/> (дата звернення: 14.04.2020).
52. Офіційний сайт Міжнародного Вишеградського Фонду. URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/330/european-neighbourhood-policy-enp_en (дата звернення: 12.04.2020).
53. Палінчак М., Приходько В., Стебляк Д., Савка В. Співробітництво Вишеградської групи та України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. Ужгород, 2017. Вип. 13. Ч. 2. С. 71 – 77.

- 54.Панченко Ю. Польща антиєвропейська. *Європейська правда*. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2015/10/28/7039990/>. С. 1 – 3. (дата звернення: 10.09. 2018).
- 55.Пасісниченко А. В. Особливості концептуалізації європейської ідентичності в контексті взаємовідносин «старої» та «нової» Європи. *Український соціум*. 2014. № 2. С. 18 – 25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2014_2_4 (дата звернення: 25.02.2020).
- 56.Перепелиця Г. Загальні тенденції та відмінності у процесах трансформації України та країн Вишеградської групи. *Трансформаційні процеси у країнах Вишеградської групи та Україні: порівняльний аналіз* / За ред. Г. М. Перепелиці. Київ: ВД Стилос, 2013. С. 101 – 139.
- 57.Польський центр міжнародної допомоги та Фонд міжнародної солідарності допомагають ремонтувати школи. *Польське радіо для закордону*. URL: <http://monitor-press.info/.../18258-polskyi-tsentr-mizhnarodnoi-dopomohy-ta-fond-mizhna> (дата звернення: 23.05.2018).
- 58.Польща в Євросоюзі: досвід першого року членства / Наук. ред. М. Карлін, перекл. з польської О. Карліної. Луцьк: ПВД Твердиня, 2005. 208 с.
59. Польща в Україні. URL: <https://www.gov.pl/web/ukraina-uk/ukraine> (дата звернення: 01.06.2020).
- 60.Польща все більше відвертається від України. *Gazeta Wyborcza*. URL: <https://www.unian.ua/world/10181066-gazeta-wyborcza-polshcha-vse-bilshe-vidvertayetsya-vid-ukrajini.html> (дата звернення: 10.08.2018).
- 61.Польща з адвоката України перетворюється на прокурора. Як до цього дійшло. URL: https://espreso.tv/article/2017/11/09/nedruzhni_zayavy_polschi_schodo_ukrayiny (дата звернення: 28.11.2017).
- 62.Посольство Чеської Республіки в Києві. Східне партнерство. URL: https://www.mzv.cz/kyiv/uk/x2010_05_17/x2010_08_20_1/x2014_03_24.html (дата звернення: 21.04.2017).
- 63.Президентство Віктора Януковича: кривава пляма в історії незалежної

- України. URL: https://24tv.ua/prezidentstvo_viktora_yanukovicha_krivava_plyama_v_istoriyi_nezalezhnoyi_ukrayini_n718817 (дата звернення: 12.01.2020).
- 64.Резолюція Європейського Парламенту щодо України від 13 січня 2005 р. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=224180636 (дата звернення: 20.01.2020).
- 65.Романюк О. Посткомуністичні революції. *Політичний менеджмент*. 2005. № 4. С. 16 – 28.
- 66.Російські паспорти в ОРДЛО: Естонія пропонує розширити санкції проти РФ. URL: <https://www.5.ua/polityka/rosiiski-pasporty-v-ordlo-estoniia-proponuie-rozshyryty-sanktsii-proty-rf-192196.html> (дата звернення: 12.12.2019).
- 67.Рослонь Д. Східне партнерство в зовнішній політиці Польщі: дис... канд. політ. наук. 23.00.04. Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича. Чернівці, 2018. 212 с.
68. Ротстайн Б. Политические институты: общие проблемы. *Гудин Р., Клингеманн Х.-Д. Политическая наука. Новые направления*. Москва: Вече, 1999. С.149 – 179.
- 69.Сидорук Т. В. Десять років Східному партнерству: час для перегляду. *Політичне життя*. 2018. № 1. С. 138 – 151.
- 70.Сидорук Т. В. Європейська політика сусідства у Східній Європі: концептуально-інституційні основи та реалізація: дис... доктора політ. наук: 23.00.04 / Національний університет «Острозька академія». Острог, 2012. 487 с.
- 71.Сидорук Т. Позиції держав-членів ЄС щодо російсько-українського конфлікту. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*. Львів, 2015. Вип. 36 (3). С. 13 – 19.
- 72.Сидорук Т. Політика сусідства Європейського Союзу у Східній Європі: модель інтеграції без членства. Монографія. Львів: ПАІС, 2012. 487 с.
- 73.Снігир О. Оцінка актуального зовнішньополітичного порядку денного в

- регіоні Південного Кавказу (Грузія, Вірменія, Азербайджан). Аналітична записка. Центр міжнародних досліджень. Дипломатична Академія України імені Геннадія Удовенка при МЗС. 12 с. URL: http://da.mfa.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/Serpen_2018_O.Snigyr.pdf (дата звернення: 08.02.2020).
74. Снігир О. Старі проблеми і нові можливості на Південному Кавказі. URL: https://dt.ua/international/stari-problemi-i-novi-mozhливosti-na-pivdenному-kavkazi-ukrayina-u-gri-287123_.html (дата звернення: 08.02.2020).
75. Спільна декларація країн-учасниць Празького саміту з питань Східного партнерства 7 травня 2009 року, Прага. URL: http://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/documents/eu_uk_chronology/090507_prague_declaratio_n_of_the_eastern_partnership_summit_uk.pdf. (дата звернення: 12.11.2017).
76. Спільна Декларація Саміту «Східного партнерства», Вільнюс, 28-29 листопада 2013 року. URL: <https://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/16631-spilyna-deklaracija-samitu-skhidного-partnerstva-vilnyus-28-29-listopada-2013-roku> (дата звернення: 12.01.2020).
77. Спільна заява парламентської асамблеї України та Польщі. *Polonews*. URL: <http://polonews.in.ua/polityka/89995-89995-/> (дата звернення: 10.09.2018).
78. Спільна заява Саміту Східного партнерства у Празі. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_437 (дата звернення: 16.01.2017).
79. Східна політика Європейського Союзу в рамках процесу розширення ЄС на Схід щодо приєднання країн Центральної та Східної Європи / Перекл. А. Кирчів. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 2001. № 22. С. 164 – 182.
80. Східне партнерство ЄС: додаткові можливості для євроінтеграції України / І.Ф. Газізуллін, М.М.Гончар, О.В.Коломієць та ін.; за ред. В. Мартинюка. Київ: Агентство «Україна», 2009. 84 с.
81. Толстов С.В., Якушик В.М. Становлення та розвиток політики ЄС у Східноєвропейському регіоні. *Наукові записки. НаУКМА. Політичні*

науки. Київ, 2015. Т. 173. С. 72 – 82.

82. Тужанський Д., Сидоренко С. Віктор Орбан відкрив карти: як наростатиме конфлікт України та Угорщини. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/11/27/7074250/> (дата звернення: 27.11.2017).
83. Тульмец Е. Чешский меморандум по восточному соседству: краткий анализ и комментарии. *Европа. Журнал Польского института международных дел*. 2008. № 2 (27). Т. 8. С. 63 – 74.
84. Україна в підсумках Чеського президентства в ЄС і перспективах головування Швеції. URL: <https://eu.prostir.ua/library/235794.html> (дата звернення: 01.03.2018).
85. Україна в сучасному геополітичному вимірі: теоретичні і прикладні аспекти / За ред. Ф. М. Рудича. Київ: МАУП, 2002. 488 с.
86. Україна та її сусіди: аналіз регіональних тенденцій. URL: <http://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/prognoz/susidy.pdf> (дата звернення: 21.03.2019).
87. Українські студенти масово тікають до Польщі: шокуючі цифри. URL: <https://m.znaj.ua/society/172332-ukrajinski-studenti-masovo-tikayut-do-polshchi-shokuuyuchi-cifri> (дата звернення: 11.09.2018).
88. Фесенко М. Феномен Вишеградської групи в європейському політичному процесі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міжнародні відносини*. Київ, 2017. 1/2 (47/48). С. 13 – 18.
89. Чекаленко Л.Д., Васильєва М.О. Безпекове сьогодення ЄС: перспективи України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Київ, 2014. Вип. 121 (Ч. I). С. 32 – 39.
90. Червоненко В. Україна і ЄС: примарне членство та невиконані обіцянки. *BBC Україна*. URL: <http://www.bbc.com/ukrainian/features-42113109> (дата звернення: 16.12.2017).
91. Чернова А.В. Роль Польши в Восточной политике ЕС: дис... канд. полит. наук: 23.00.04 / Московский государственный институт международных

- отношений. Москва, 2014. 216 с.
92. Чеське головування як низка результатів. URL: <http://eu2009.cz/cz/news-and-documents/news/ceske-predsednictvi-jako-serial-vysledku-26180/index.html> (дата звернення: 06.12.2019).
93. Чехи, як і чеська влада, поділені у ставленні до України. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27497255.html> (дата звернення: 16.01.2020).
94. Чорна Н. Вишеградська група досвід регіональної інтеграції країн центрально-східної Європи. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*. Вінниця, 2012. Вип. 20. С. 278 – 283.
95. Чорна Н. Україна в зовнішній політиці республіки Польща (1991 – 2015 рр.). *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. Тернопіль, 2017. Вип. 19. С. 121 – 130.
96. Шаповалова О. Європейська інтеграція України: мотивація, наслідки та перспективи. *Трансформаційні процеси у країнах Вишеградської групи та Україні: порівняльний аналіз* / За ред. Г. М. Перепелиці. Київ: Видавничий дім «Стилос», 2013. С. 266 – 295.
97. Шаповалова О. Східна Європа в Європейській системі міжнародних відносин. *Зовнішні справи*. 2009. № 12. С. 10 – 14.
98. Шейко Ю. Зустріч лідерів «Східного партнерства»: Між вимогою України та пріоритетами ЄС. URL: <https://www.dw.com/uk/%D0%B7%D1%83%D1%81%D1%82%D1%80%D1%96%D1%87-%D0%B2-%D1%81%D1%85%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%94%D1%81/a-53865551> (дата звернення: 23.06.2020).
99. Шишелина Л. Вишеградская четвёрка: 25 лет на карте Европы. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vishegradskaya-chetvyorka-25-let-na-karte-evropory> (дата звернення: 14.04.2020).
100. Школа Східного партнерства: візії, місії, цінності. URL: <http://eap-csf.org.ua/shkola-shidnogo-partnerstva-viziyi-misiyi-tsinnost> (дата звернення: 05.04.2018).

101. Щур М. Експерти у Празі: не «українська криза» і не «громадянська війна», а саме російська агресія проти України. URL: <https://www.radio-svoboda.org/a/28872728.html> (дата звернення: 01.03.2018).
102. Як сусідні країни допомагають Україні протистояти російській агресії. URL: <https://ua.112.ua/statji/Yak-susidni-krainy-dopomahaiut-Ukraini-protys-toiaty-rosiiskii-ahresii-220695.html> (дата звернення: 16.01.2020).
103. Яковлев Д. В. Підхід раціонального вибору в дослідженні міжнародних відносин. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія: Політологія. 2014. Т. 228. Вип. 216. С. 65 – 68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2014_228_216_16 (дата звернення: 20.02.2020).
104. Янукович не підписав Угоду про асоціацію на саміті у Вільнюсі. URL: https://dt.ua/POLITICS/ukrayina-ne-pidpisala-ugodu-pro-asociaciyu-na-samiti-u-vilnyusi-132821_.html (дата звернення: 12.01.2020).
105. Янукович: Саміт Східного партнерства дав зрозуміти, що двері ЄС для України відкриті. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/political/177684.html> (дата звернення: 12.01.2020).
106. Ярмошук Т. Пріоритети чеського головування в Євросоюзі. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1374906.html>. (дата звернення: 02.03.2017).
107. 20 ключових завдань до 2020 року з декларації «Східного партнерства». URL: https://espreso.tv/news/2017/11/24/20_klyuchovykh_zavdan_do_2020_roku_z_deklaraciyi_quotskhidnogo_partnerstvaquot_perelik (дата звернення 16.06.2020).
108. About Us Our vision is that grants, scholarships and residencies will become the catalyst for the advancement of innovative ideas in Central and Eastern Europe. URL: <https://www.visegradfund.org/about-us/the-fund/> (дата звернення: 29.09.2017).
109. Activities of the Czech Presidency of the Visegrad Group (June 2007 - June

- 2008). URL: <http://www.visegradgroup.eu/documents/annual-reports/2007-2008-czech-110412> (дата звернення: 06.12.2019).
110. Activities of the Hungarian Presidency of the Visegrad Group July 2009–June 2010. URL: http://www.visegrad_group.eu/documents/annual-reports/2009-2010-hungarian-110412. (дата звернення: 8.05.2017).
111. Activity of the Polish presidency of the Visegrad Group in 2004/2005 URL: <http://www.visegradgroup.eu/documents/annual-reports/2004-2005-polish-110412> (дата звернення: 12.12.2019).
112. Ademmer E., Delcour L., Wolczuk K. Beyond Geopolitics: Exploring the Impact of the EU and Russia in the Contested Neighborhood. *Eurasian Geography and Economics*. 2016. Vol. 57. №. 1. P. 1 – 18. DOI: 10.1080/15387216.2016.1183221.
113. Adler E. Seizing the middle ground: constructivism in world politics. *European Journal of International Relations* 1997. Vol. 3. P. 319 – 363. DOI: 10.1177/1354066197003003003.
114. Annual Implementation Report of the Program of the Presidency of the Slovak Republic in the Visegrad Group (1 July 2010 – 30 June 2011). URL: [http://www.visegradgroup.eu/documents/annual-reportsv4_annual_report_2010-2011_sk%20\(1\).pdf](http://www.visegradgroup.eu/documents/annual-reportsv4_annual_report_2010-2011_sk%20(1).pdf). (дата звернення: 15.09.2018).
115. Annual Report of the Czech V4 Presidency 2015 – 2016. URL: <http://www.visegradgroup.eu/documents/annual-reports/annual-report-of-the> (дата звернення: 08.10.2018).
116. Barburska O. Wpływ polskiej dyplomacji na kształtowanie i realizację polityki wschodniej UE. URL: https://www.ce.0075w.edu.pl/pliki/pw/4-2013_barburska.pdf (дата звернення: 15.02.2020).
117. Bickaускаite M. The renaissance of Russia-Belarus relations URL: <https://neweasterneurope.eu/2019/12/05/the-renaissance-of-russia-belarus-relations/> (дата звернення: 02.02.2020).
118. Bildt C., Sikorski R. Persisting towards a Europe without dividing lines. *New Eastern Europe*. URL: <https://neweasterneurope.eu/2019/05/02/persisting->

- towards-a-europe-without-dividing-lines/ (дата звернення: 05.02.2020).
119. Bosse G. EU-Belarus relation in the context of the European Neighbourhood Policy URL: https://books.google.com.ua/books?id=itNBDwAAQBAJ&pg=PT458&lpq=PT458&dq=new+challenges+for+eu+policy+towards+belarus&source=bl&ots=6eA1_RZD7U&sig=ACfU3U3yIWSqTctrfexCSH2VNPeW8-g8kA&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwjV_sbkmKHnAhUKxosKHT5jB0QQ6AEwBXoECAoQAQ#v=onepage&q=new%20challenges%20for%20eu%20policy%20towards%20belarus&f (дата звернення: 20.01.2020).
120. Chair's conclusions: Eastern Partnership Foreign Ministers Meeting. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/page/open/id/2877> (дата звернення: 12.01.2020).
121. Chkhikvadze V. The South Caucasus and the EU – Different Paths for Each Country. URL: <https://eu.boell.org/en/2016/11/18/south-caucasus-and-eu-different-paths-each-country> (дата звернення: 12.02.2020).
122. Co-Chairs' Statement Slovakia and Denmark 3rd Meeting of Foreign Ministers of the Visegrad, Nordic and Baltic States March 12–13, 2015, High Tatras. URL: <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2015/co-chairs-statement> (дата звернення: 12.01.2020).
123. Communiqué of Prime Ministers of the Visegrad Group after the meeting with Prime Minister of Ukraine. URL: <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2016/communique-of-prime> (дата звернення: 12.01.2020).
124. Communiqué on the 15th Meeting of the Ministers of Culture of the Visegrad Group Countries Kraków, 3 – 5 September 2006. URL: <https://www.google.com/search?q=Communiqu%C3%A9+on+the+15th+Meeting+of+the+Ministers+of+Culture+of+the+Visegrad+Group+Countries+Krak%C3%B3w%2C+3+%E2%80%93+5+September+2006&oq=Communiqu%C3%A9+on+the+15th+Meeting+of+the+Ministers+of+Culture+of+the+Visegrad+Group+Countries+Krak%C3%B3w%2C+3+%E2%80%93+5+September+2006&aqs=chrome..69i57.4759j0j1&sourceid=chrome&ie=UTF-8> (дата звернення: 18.04.2017).
125. Conference of the V4 Foreign Ministers and consequential conference of the

- Regional Partnership (Austria, Czech Republic, Hungary, Poland, Slovakia, Slovenia. URL: <http://www.visegradgroup.eu/2005/events-in-2005> (дата звернення: 12.12.2019).
- 126.Copsey N., Pomorska K. The Influence of Newer Member States in the European Union: The Case of Poland and the Eastern Partnership. *Europe Asia Studies* 2013 (Special Issue Editor Final Proof). URL: http://publications.aston.ac.uk/id/eprint/20916/1/CopseyPomorska_EAS_EB_190713_Proof_1_.pdf. (дата звернення: 31.10.2019).
- 127.Cucerescu V. Eastern Partnership: EU-Moldova S.17. URL: [file:///C:/Users/KRPS/Downloads/SE7-11-30%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/KRPS/Downloads/SE7-11-30%20(1).pdf) (дата звернення: 05.12.2019).
- 128.Czech Presidency of the Visegrad Group (June 2007 - June 2008). URL: <http://www.visegradgroup.eu/documents/presidency-programs/2007-2008-czech-110412>. (дата звернення: 06.12.2019).
- 129.Dannreuther R. Developing the Alternative to Enlargement: The European Neighbourhood Policy. *European Foreign Affairs Review*. 2006. Vol. 11. №2. P. 183 – 201.
- 130.Declaration of Prime Ministers of the Czech Republic, the Republic of Hungary, the Republic of Poland and the Slovak Republic on cooperation of the Visegrad Group countries after their accession to the European Union. 2.05.2004 URL: www.visegradgroup.eu/documents/visegraddeclarations/visegrad-declaration-110412-1 (дата звернення: 06.06.2018).
- 131.Declaration of the Prime Ministers of the Visegrad Countries Visegrad, Hungary, 10 October 2006. URL: <http://www.visegradgroup.eu/official-statements/documents/declarationofthePrimeMinistersoftheVisegradCountriesVisegrad> (дата звернення: 07.06.2018).
- 132.Dubsky Z. Visegrad Cooperation in Military and Security Areas. *Is Visegrad still a Central European «Trade Mark»?* Bratislava, 2013. P. 56 – 73.
- 133.Dynamic Visegrad for Europe and Beyond - Program of the Slovak Presidency in the Visegrad Group (July 2014 – June 2015) URL:

- <http://www.visegradgroup.eu/documents/presidency-programs/20142015-slovak> (дата звернення: 06.10.2018).
134. Eastern Partnership seminar on public administration reform focused on e-government and smart solutions. URL: https://www.mzv.cz/jnp/en/issues_and_press/press_releases/x2019_11_12_eastern_partnership_seminar_on_public.html (дата звернення: 27.11.2019).
135. Eastern Partnership: The Opening Report / Ed. by B. Wojna, M. Gniazdowski. URL: http://www.pism.pl/zalaczniki/Report_EP_2009_eng.pdf (дата звернення: 01.07.2018).
136. Elsuwege P. The European Union and the Belarus Dilemma: Between Conditionality and Constructive Engagement URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/55836456.pdf> (дата звернення: 20.01.2020).
137. Emerson M. Europeanization and Secessionist Conflicts: Concepts and Theories URL: <https://books.google.com.ua/books?id=bjGsbtg6PowC&pg=PA61&lpg=PA61&dq=Emerson+M.+Europeization&source=bl&ots=YxBsYwkw71&sig=ACfU3U3MRh0b5Let-p2sL5a6pCmtWIWGow&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwj6rM-k4fpAhVJAIAIHVuSBxoQ6AEwAHoECAyQAQ#v=onepage&q=Emerson%20M.%20Europeization&f> (дата звернення: 25.02.2020).
138. European Neighbourhood Policy STRATEGY PAPER. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/2004_communication_from_the_commission_-_european_neighbourhood_policy_-_strategy_paper.pdf (дата звернення: 18.04.2017).
139. Executive Report on Polish Presidency in the Visegrad Group, July 2008 – June 2009). URL: <http://www.visegradgroup.eu/documents/annual-reports> (дата звернення: 19.05.2019).
140. Gromadzki G., Konończuk W. Energy Game Ukraine, Moldova and Belarus between the EU and Russia Stefan Batory Foundation, Warsaw. URL: http://www.batory.org.pl/doc/energy_game.pdf S. 24 (дата звернення: 02.02.2020).

141. Gstöhl S., Schunz S. Theorizing the European Neighbourhood Policy. Abingdon: Routledge, 2017. 294 p. URL: http://ejes.uaic.ro/articles/EJES2017_0801_NIT.pdf (дата звернення: 19.02.2020).
142. Hovhannisyan M. Armenia Striving For Complementarity. URL: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/cp153_EaP.pdf (дата звернення: 03.03.2020).
143. Hungarian Presidency 2009/2010. URL: <http://www.visegradgroup.eu/documents/presidency-programs/2009-2010-hungarian-110412> (дата звернення: 12.12.2019).
144. Hungarian Presidency 2017 – 2018. URL: <http://www.visegradgroup.eu/documents/2017-2018-hungarian/20172018-hungarian> (дата звернення: 16.10.2018).
145. Hungarian Presidency in the Visegrad Group (2013 – 2014). URL: <http://www.visegradgroup.eu/documents/presidency-programs/20132014-hungarian> (дата звернення: 01.10.2018).
146. Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit (Brussels, 24 November 2017). URL: <http://www.consilium.europa.eu/media/31758/final-statement-st14821en17.pdf> (дата звернення: 25.11.2017).
147. Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Warsaw, 29 – 30 September 2011. URL: https://www.consilium.europa.eu/media/31798/2011_eap_warsaw_summit_declaration_en.pdf (дата звернення: 08.02.2020).
148. Joint Declaration of the Prime Ministers of the V4 Countries on Ukraine, Kazimierz Dolny (June 10, 2005). URL: <http://www.visegradgroup.eu/2005/joint-declaration-of-the-110412> (дата звернення: 12.12.2019).
149. Joint Statement by the Visegrad Group and the Benelux countries on the situation in Ukraine. URL: <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2012/joint-statement-by-the> (дата звернення: 12.01.2020).
150. Joint Statement of the Foreign Ministers of the Visegrad Group Countries and of Bulgaria, Estonia, Lithuania, Latvia, Romania and Sweden Warsaw, 24 November 2008. URL: <http://www.visegradgroup.eu/2008/joint-statement-of->

- the-110412-4 (дата звернення: 27.06.2018).
151. Joint Statement of the MFAs of the Visegrad Group Countries together with the Minister of Foreign Affairs of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the Local Elections in Donbas held on November 2, 2014. URL: <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2014/joint-statement-of-the> (дата звернення: 12.01.2020).
152. Joint Statement of the Ministers of Foreign Affairs of the Visegrad Group Countries, Sweden and Ukraine 23 April 2008, Czech Republic. URL: <http://www.visegradgroup.eu/2008/joint-statement-of-the-110412> (дата звернення: 12.06.2018).
153. Joint Statement of the Ministers of Foreign Affairs of the Visegrad Group Countries, 23 April 2008, Czech Republic URL: <http://www.visegradgroup.eu/2008/joint-statement-of-the> (дата звернення: 15.06.2018).
154. Joint Statement of the Ministers of Foreign Affairs of the Visegrad Group on the Occasion of the Meeting of Ministers of Foreign Affairs of the V4 and the Eastern Partnership Countries. URL: <http://www.visegradgroup.eu/calendar/selected-events-in-2017-170203/joint-statement-of-the-170904> (дата звернення: 15.10.2018).
155. Joint Statement of the Visegrad Group and Ukraine 16.12.2014. URL: <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2014/joint-statement-of-the-141217> (дата звернення: 12.01.2020).
156. Joint Statement of the Visegrad Group Prime Ministers Warsaw, 5 November 2008 URL: <http://www.visegradgroup.eu/2008/joint-statement-of-the-110412-3> (дата звернення: 25.06.2018).
157. Joint Statement of V4 Foreign Ministers on Ukraine February 24th, 2014. URL: <http://www.visegradgroup.eu/joint-statement-of-v4> (дата звернення: 12.01.2020).
158. Joint Statement on the Eastern Partnership of the Foreign Ministers of the Visegrad Group, Ireland and Lithuania. Report Of The Polish Presidency Of The Visegrad Group July 2012 – July 2013. URL: <http://www.visegradgroup>.

- eu/documents/annual-reports. (дата звернення: 01.10.2018).
159. Joint Statement on the Eastern Partnership of the Foreign Ministers of the Visegrad Group Prague, May 4, 2016. URL: <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2016/joint-statement-on-the> (дата звернення: 12.10.2018).
160. Joint Statement on the Eastern Partnership of the Foreign Ministers of the Visegrad Group. URL: <http://www.visegradgroup.eu/calendar/selected-events-in-2017-170203/joint-statement-on-the-180227> (дата звернення: 15.10.2018).
161. Joint Statement on Ukraine of the Parliamentary Speakers of the Visegrad Countries Budapest, 28 February 2014. URL: <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2014> (дата звернення: 15.10.2018).
162. Joint Statement, V4 + Slovenia Prime Ministers' Meeting, Ostrava (CZ), December 9 – 10, 2007. URL: <http://www.visegradgroup.eu/2007/joint-statement-v4>. (дата звернення: 11.06.2018)
163. Joint V4 Foreign Ministers' Letter on Ukraine to Ashton and Füle. URL: <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2014> (дата звернення: 12.01.2020).
164. Joint_Statement_V4_Parliament_Speakers_2728-02-2014_Ukraine%20(2).pdf (дата звернення: 12.01.2020).
165. Капуśniак Т. Wymiar Wschodni Europejskiej Polityki Sąsiedztwa Unii Europejskiej. Inkluzja bez członkostwa? Warszawa: Centrum europejskie Natolin, 2010. 103 s.
166. Keohane R.O. International Institutions: Two Approaches Author(s). *Inrenational Studies Quarterly*. № 32. P. 379 – 396.
167. Keohane R.O. Power and governance in a partially globalized world. URL: <https://www.amazon.com/Power-Governance-Partially-Globalized-World/dp/0415288193> (дата звернення 12.06.2020).
168. Kratochvíl P., Tulmets E. Constructivism and Rationalism as Analytical Lenses: The Case of the European Neighbourhood Policy. *Politics in Central Europe*. 2010. 6 (1). P. 22 – 40. URL: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-132677> (дата звернення: 20.02.2020).

169. Kruglashov A. Regional Dynamics in Central and Eastern Europe: New Approaches to Decentralization. Ed. by F. Palermo, S. Parolari. Boston, Leiden, Brill, 2013. P. 7 – 34.
170. Kruglashov A., Kotskaya Y. Regional policy in the Republic of Belarus: the difficulties of its Europeanization. *The ways of Belarus' Europeanization: between politics and identity construction (1991–2010)*. Ed. by O. Shparaga. Minsk, 2012. P. 40 – 71. URL: <http://democraticbelarus.eu/news/ways-belarus-europeanization-between-politics-and-identity-construction-1991-2010-published-eng>. (дата звернення: 10.09.2020)
171. Marušiak J. Instead of Introduction – How Much is Visegrad Present in Europe? URL: https://www.researchgate.net/publication/271836254_Marusiak_Juraj_et_al_IS_VISEGRAD_STILL_A_CENTRAL_EUROPEAN_TRADE_MARK (дата звернення: 27.11.2019).
172. Marusiak J. Slovakia and the Eastern Partnership. *Yearbook of Slovakia's Foreign Policy 2009*. P. 133 – 160. URL: <https://www.researchgate.net/publication/280087834> (дата звернення: 01.06.2020).
173. Meeting of Ministers of Defense in Warsaw (Minister of Defense of Ukraine A. Hrycenko attended a part of the meeting). URL: <http://www.visegradgroup.eu/2005/events-in-2005> (дата звернення: 12.12.2019).
174. Milczarek D. Polska jako kreator polityki wschodniej Unii Europejskiej. *Studia Europejskie. Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego*. Warszawa, 2015. № 4 (76). S. 27 – 47.
175. Ministrowie spraw zagranicznych Unii Europejskiej wstępnie zaaprobowali 26 maja polsko-szwedzką propozycję Partnerstwa Wschodniego między UE a Ukrainą, Mołdawią, Gruzją, Azerbejdżanem, Armenią - oraz, warunkowo – Białorusią. URL: http://www1.rfi.fr/actupl/articles/101/article_4717.asp. (дата звернення: 20.06.2018)
176. Non-paper on the European Neighbourhood Policy's Eastern dimension. URL: <https://www.euractiv.com/section/energy-environment/opinion/non-paper-on-the-european-neighbourhood-policy-s-eastern-dimension/> (дата

- звернення: 20.05.2020).
177. Non-paper z polskimi propozycjami w sprawie przyszłego kształtu polityki rozszerzonej UE wobec nowych wschodnich sąsiadów. *Polityka rozszerzonej Unii Europejskiej wobec nowych sąsiadów*. Warszawa : Fundacja im. Stefana Batorego, 2003. P. 93 – 107.
178. Nye J. The Future of Power. URL: <https://www.publicaffairsbooks.com/titles/joseph-s-nye/the-future-of-power/9781586488925/> (дата звернення: 25.02.2020).
179. Onuf N. Worlds of Our Making: The Strange Career of Constructivism in International Relations. *Visions of International Relations: Assessing an Academic Field* / Ed. Puchala D. J. 2002. S. 119 – 141.
180. Opening Message Cyril Svoboda Deputy Prime Minister and Minister of Foreign Affairs of the Czech Republic. URL: https://www.mzv.cz/file/414924/Report_2003.pdf (дата звернення: 21.09.2017).
181. Orchard V. Culture as Opposed to What? Cultural Belonging in the Context of National and European Identity. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.630.405&rep=rep1&type=pdf> P. 419 – 433. (дата звернення: 25.02.2020).
182. Polish Presidency 2012/2013. URL: <http://www.visegradgroup.eu/documents/presidency-programs/2012-2013-polish> (дата звернення: 21.09.2018).
183. Polish-Swedish Proposal Eastern Partnership. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland. URL: <https://library.euneighbours.eu/content/polish-swedish-proposal-eastern-partnership> (дата звернення: 12.12.2018).
184. Press Release: Official Summit of the Prime Ministers of Visegrad Group Countries Prague, June 15–16, 2008. URL: <http://www.visegradgroup.eu/2008/press-release-official> (дата звернення: 23.06.2018).
185. Press Release: Presentation of the Fund's Activities in Crimea. URL: <http://www.visegradgroup.eu/about/press-release> (дата звернення: 11.01.

- 2020).
186. Press Statement from the Meeting of the Secretary General of the Nordic Council of Ministers with the Representatives of the Presidency of the Visegrad Group. URL: <http://www.visegradgroup.eu/2008/press-statement-from-the> (дата звернення: 15.06.2018).
187. Press Statement, V4 Prime Ministers Summit, Bratislava, 18 June 2007. URL: <http://www.visegradgroup.eu/2007/press-statement-v4-prime>. (дата звернення: 10.06.2018).
188. Priorities and programme of the Presidency. URL: <https://web.archive.org/web/20130526030214/http://www.eu2011.hu/priorities-hungarian-presidency> (дата звернення: 12.01.2020).
189. Program of the Polish Presidency in the Visegrad Group July 1, 2016 – June 30, 2017. URL: <http://www.visegradgroup.eu/documents/presidency-programs/program-of-the-polish> (дата звернення: 11.10.2018).
190. Program Of The Slovak Presidency Of The Visegrad Group (July 2010 – June 2011): Efficient Visegrad – Continuity, Cohesion, Solidarity, Awareness. URL: <http://www.visegradgroup.eu/documents/presidency-programs/2010-2011-slovak-110412> (дата звернення: 13.09.2018).
191. Programme of the Czech Presidency of the Visegrad Group 2011–2012. URL: <http://www.visegradgroup.eu/documents/presidency-programs/innovative-visegrad> (дата звернення: 29.09.2018).
192. Programme of the Estonian Presidency of the Council of the European Union. P. 14. URL: https://www.eu2017.ee/sites/default/files/2017-06/EU2017_EE%20Programme_0.pdf (дата звернення: 14.01.2019)
193. Programme Of The Polish Presidency Of The Visegrad Group (July 2008 - June 2009). URL: <http://www.visegradgroup.eu/documents/presidency-programs/2008-2009-polish-110412> (дата звернення: 20.05.2019).
194. Programme Of The Slovak Presidency Of The Council Of The European Union. URL: https://www.eukn.eu/fileadmin/Files/Presidencies/2016_Slovakia/SK_Programme.pdf (дата звернення: 14.01.2020).

195. Programy stypendialne. URL: <https://www.polskapomoc.gov.pl/Programy,stypendialne,1949.html>. S. 1 – 3. (дата звернення: 11.09.2018).
196. Report Of The Hungarian Presidency Of The Visegrad Group July 2013 – June 2014. URL: [http://www.visegradgroup.eu/documents/annual-reportsReport_HU_V4_PRES_07_2013_06_2014_EN%20\(2\).pdf](http://www.visegradgroup.eu/documents/annual-reportsReport_HU_V4_PRES_07_2013_06_2014_EN%20(2).pdf). (дата звернення: 06.10. 2018).
197. Report Of The Polish Presidency Of The Visegrad Group July 2012 – July 2013. URL: <http://www.visegradgroup.eu/documents/annual-reports> (дата звернення: 01.10.2018).
198. Report Of The Slovak Presidency Of The Visegrad Group July 2014 – June 2015. URL: <http://www.visegradgroup.eu/documents/annual-reports> (дата звернення: 06.10. 2018).
199. Report On The Czech Presidency Of The Visegrad Group July 2011 – June 2012. URL: <http://www.visegradgroup.eu/documents/annual-reports> (дата звернення: 29.09.2018).
200. Report On The Polish Presidency Of The Visegrad Group 1 July 2016 – 30 June 2017. URL: <http://www.visegradgroup.eu/documents/annual-reports> (дата звернення: 15.10.2018).
201. Reuters. FACTBOX: Countries affected by Russia-Ukraine gas row. URL: <https://www.reuters.com/article/us-russia-ukraine-gas-sb/factbox-countries-affected-by-russia-ukraine-gas-row> (дата звернення: 07.09.2017).
202. Sasse G. Lessons learnt from the Eastern Partnership Analysis Issue 3-4 2019. Magazine. URL: <https://neweasterneurope.eu/2019/05/02/lessons-learnt-from-the-eastern-partnership/> (дата звернення: 05.02.2020).
203. Schimmelfennig F. Strategic Action in a Community Environment. Comparative Political Studies. 2003. 36/1-2. P. 161. URL: https://www.researchgate.net/publication/249699384_Strategic_Action_In_A_Community_EnvironmentThe_Decision_to_Enlarge_the_European_Union_to_the_East (дата звернення: 20.02.2020).
204. Schumacher T. Uncertainty at the EU's Borders: Narratives of EU External

- Relations in the Revised European Neighbourhood Policy towards the Southern Borderlands, *European Security*. URL: https://www.academia.edu/19890095/Uncertainties_at_the_European_Unions_southern_borders_actors_policies_and_legal_frameworks_2015 (дата звернення: 22.02.2020).
205. Shiryev Z. Azerbaijan An Enduring Ambivalence? URL: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/cp153_EaP.pdf (дата звернення: 03.03.2020).
206. Simão L., Freire M. The Eu's Neighborhood Policy And The South Caucasus: Unfolding New Patterns Of Cooperation. URL: https://www.researchgate.net/publication/26594488_The_EU's_Neighborhood_Policy_and_the_South_Caucasus_Unfolding_New_Patterns_of_Cooperation (дата звернення: 10.02.2020).
207. Slovak Presidency 2018/2019 of the Visegrad group. URL: <http://www.visegradgroup.eu/documents/presidency-programs>. (дата звернення: 16.10.2018).
208. Statement of the 5th meeting of the European Union Affairs Committees of the national parliaments of the Visegrad Group Countries Kraków, 15–16 January 2007. URL: <http://www.visegradgroup.eu/2007/statement-of-the-5th>. (дата звернення: 10.06.2018).
209. Statement of the Prime Ministers of the Visegrad Countries on Ukraine. URL: <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2014/statement-of-the-prime> (дата звернення: 12.01.2020).
210. Statement of the Visegrad Group Ministers of Foreign Affairs on the situation in Ukraine (7 December 2004). URL: <http://www.visegradgroup.eu/2004/statement-of-the> (дата звернення: 17.06.2019).
211. Stepniewski T. Partnerstwo Wschodnie Unii Europejskiej: w poszukiwaniu nowego modelu integracji. *Myśl Ekonomiczna i Polityczna*. 2015. № 4. S. 242 – 256.
212. The «New Neighbours Initiative» and «Wider Europe» oral question with debate. URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=->

- //EP//TEXT+OQ+O-2002-0102+0+DOC+XML+V0//EN&language=GA (дата звернення: 17.04.2017).
- 213.The Joint Statement of the Visegrad Group Foreign Ministers on Ukraine. URL: <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2014/the-joint-statement-of> (дата звернення: 12.01.2020).
- 214.The Presidents of the V4 countries discussed in Piešťany September 13, 2008 URL: <http://www.visegradgroup.eu/2008/the-presidents-of-the-v4> (дата звернення: 23.06.2018).
- 215.The Program of Hungarian Presidency 2009-2010 URL: <http://www.visegradgroup.eu/documents/presidency-programs/2009-2010-hungarian-110412> (дата звернення: 23.09.2018).
- 216.The South Caucasus and the Importance of U.S. Interests. URL: <http://sfppr.org/2013/06/the-south-caucasus-and-the-importance-of-u-s-interests/> (дата звернення: 08.02.2020).
- 217.The Visegrad Group Joint Statement on 10th Anniversary of the Eastern Partnership. URL: <http://www.visegradgroup.eu/documents/official-statements> (дата звернення: 16.10.2018).
- 218.The Visegrad Group Joint Statement on the Eastern Partnership. URL: <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2015/the-visegrad-group-joint> (дата звернення: 08.10.2018).
- 219.V4 Interior Ministers' Joint Statement on Ukraine. URL: <http://www.visegradgroup.eu/documents/official-statements/v4-interior-ministers> (дата звернення: 12.01.2020).
- 220.V4 Statement on Ukraine. URL: <http://www.visegradgroup.eu/the-visegradgroup-110810> (дата звернення: 12.01.2020).
- 221.V4 Trust – Program for the Czech Presidency of the Visegrad Group (July 2015 – June 2016). URL: <http://www.visegradgroup.eu/documents/presidency-programs/20152016-czech> (дата звернення: 06.10. 2018).
- 222.Vilpišauskas R. Strategies and Approaches of International Financial Institutions towards Eastern Partnership Countries. *EU-STRAT Working Paper*.

2019. № 14. January. 39 s. URL: <http://eu-strat.eu/wp-content/uploads/2019/01/EU-STRAT-Working-Paper-No.-14.pdf> (дата звернення: 05.12.2019).
223. Vlaskin A., Kruglashov A. «Europeanization» of Belarus' foreign policy: US-Belarus dialogue and its prospects. *The ways of Belarus' Europeanization: between politics and identity construction (1991–2010)*. Ed. by O. Shparaga. Minsk, 2012. P. 12 – 39. URL: <http://democraticbelarus.eu/news/ways-belarus-europeanization-between-politics-and-identity-construction-1991-2010-published-eng> (дата звернення: 22.08.2020).
224. Visegrad Fund. Results. URL: <https://www.visegradfund.org/archive/results/small-grants/> (дата звернення: 12.06.2018).
225. Visegrad. Eastern partnership program. URL: <http://www.msz.gov.pl/resorse/6b5b2840-b672-484e-a04a-687a5b4f3c3eJCR> (дата звернення: 18.06.2018).
226. W 2016 roku Polska wyda najwięcej pieniędzy na Ukraińców. *Polonews*. URL: <http://polonews.in.ua/polityka/82782a8> (дата звернення: 22.05.2018).
227. Wendt A. Social Theory of International Politics. URL: file:///C:/Users/KRPS/Downloads/A_Social_Theory_of_International_Politics.pdf (дата звернення: 23.02.2020).
228. Wider Europe-Neighbourhood: New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours. COM 2003/104. Luxembourg: EUR-OP, 2003. 26 p.
229. Wilson A. Survival Of The Richest: How Oligarchs Block Reform In Ukraine. URL: https://www.ecfr.eu/page/-/ECFR_160_SURVIVAL_OF_THE_RICHEST-_HOW_OLIGARC1_BLOCK_REFORM_IN_UKRAINE.pdf (дата звернення: 15.02.2020).
230. World Economic and Financial Surveys. World Economic Outlook Database International Monetary Fund (IMF). URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/index.aspx> (дата звернення: 25.02.2020).
231. Zarembo K., Litra L. Ukraine New engines for the partnership The Eastern Partnership a Decade on: Looking back, thinking ahead. URL: https://www.academia.edu/39864414/The_Eastern_Partnership_a_Decade_on_

Looking_back_thinking_ahead (дата звернення: 03.03.2020).

232.Zelenická Z. Central and Eastern European issues as seen through the eyes of Czech students. URL: <https://ideas.repec.org/a/prg/jnlsev/v2010y2010i1id51p161-175.html> (дата звернення: 14.04.2020).

233.Zhodnotenie slovenského predsedníctva V4 (1.7.2006 – 30.6.2007). URL: <http://www.visegradgroup.eu/documents/annual-reports> (дата звернення: 20.12.2019).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових наукових виданнях та виданнях, внесених до наукометричних баз даних:

1. Близняк О.А. Польська концепція «східного виміру» політики Європейського Союзу. *Грані. Науково-теоретичний альманах*. 2016. № 9 (137). С. 131 – 136.
2. Blyzniak O.A. The Eastern partnership in Poland's foreign policy. *Політичне життя. Political Life*. 2017. № 1-2. (Вінниця; Донецьк). С.111 – 118.
3. Близняк О. Брюссельський саміт Східного партнерства: можливості для України. *Гілея. Науковий вісник. Збірник наукових праць*. Київ, 2018. Вип. 130 (№3). С. 413 – 416.
4. Близняк О. А. Східний напрям європейської політики сусідства: польські ініціативи. *Політичне життя. Political Life*. 2018. № 2 (Вінниця; Донецьк). С. 109 – 117.
5. Blyzniak O. The Proposals of the Czeck Republic Regarding EU Eastern Policy. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Міжнародні відносини*. Луцьк, 2018. № 1 (374). С. 3 – 8.

Статті у зарубіжних наукових виданнях, внесених до наукометричних баз:

6. Близняк О.А. Роль Німеччини в дискусіях щодо посилення східної політики ЄС за участі країн «Нової Європи». *Evropský politický a právní diskurz. European political and law discourse*. 2019. Vol. 6. Iss. 3. P. 11 – 19.

Список публікацій, які додатково відображають матеріали дисертації:

7. Близняк О. Східне партнерство як пріоритетний напрям зовнішньої політики Польщі. *Актуальні проблеми зовнішньої політики України. Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених. 25 листопада 2016 року м. Чернівці*. Чернівці, 2016. С. 35 – 38.
8. Близняк О. А. Східне партнерство ЄС як проект сприяння демократизації та стабілізації країн Східної Європи і Південного Кавказу. *Наукові записки студентів та аспірантів. Національний університет «Острозька академія»*.

- Серія «Міжнародні відносини»*. Острог: Вид-во НУОА, 2017. Вип. 2. С. 94 – 100.
9. Близняк О. Східне партнерство у зовнішній політиці Польщі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Міжнародні відносини». Збірник наукових праць*. Острог: Вид-во НУОА, 2017. Вип. 1. С. 119 – 130.
10. Близняк О. Східне партнерство: проблеми реалізації. *Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки. Міжнародна науково-практична конференція. 23 – 24 травня 2017 року*. Львів, 2017. С. 79 – 82.
11. Близняк О. Брюссельський саміт Східного партнерства: можливості для України. *Європейські інтеграційні процеси у XXI столітті: ключові тенденції, основні виклики та нові можливості: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26-27 березня 2018 р.)*. Київ: Українська Асоціація викладачів і дослідників європейської інтеграції, 2018. С.45 – 53.
12. Близняк О. А. The Brussels Eastern partnership summit: the opportunities for Ukraine. *Наукові записки студентів та аспірантів. Серія: міжнародні відносини*. Острог: вид-во НУОА, 2018. Вип. 3. С. 141 – 147.
13. Близняк О. Східна політика Європейського Союзу: чеські ініціативи. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Міжнародні відносини / Редкол.: І.Д.Пасічник, Т.В. Сидорук*. Острог, 2018. Вип. 2. С. 126 – 142.

ДОДАТОК Б

Фінансування окремих грантів у рамках Міжнародного Вишеградського фонду за 2004 – 2008 рр.

Роки	Види грантів	Країни					Всього
		Азербайджан	Білорусь	Вірменія	Грузія	Молдова	
2004	Small						0
	Standard						0
	Strategic						0
	Scholarships		15 000				15000
2005	Small					14 000	14000
	Standard						0
	Strategic						0
	Scholarships		10 000			160 000	170000
2006	Small					4 000	4000
	Standard					5 000	5000
	Strategic						0
	Scholarships		20 000			2 500	137 500
2007	Small					4 000	4000
	Standard					47 000	47000
	Strategic						0
	Scholarships		53 000			7 500	303 500
2008	Small						0
	Standard			20 000			20000
	Strategic						0
	Scholarships		57 500			5 000	341 000

Склала авторка на основі: Офіційний сайт Міжнародного Вишеградського Фонду. URL: <https://www.visegradfund.org/archive/results/visegrad-grants/> (дата звернення: 14.04.2020).

ДОДАТОК В

Обсяг фінансування в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства Міжнародним Вишеградським фондом, євро.

Країни Вишеградської четвірки	Обсяг фінансування у рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства Міжнародним Вишеградським фондом, євро.						Всього за увесь період, євро
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Польща	148800	148600	171600	201800	144800	141200	956800
Словаччина	114800	118400	148200	171400	144400	133400	830600
Угорщина	145000	144800	164400	156400	144800	125600	881000
Чехія	153400	149200	183600	183200	145600	134600	949600
Всього за рік	562000	561000	667800	712800	579600	534800	2668400

Склала авторка на основі: Офіційний сайт Міжнародного Вишеградського Фонду. URL: <https://www.visegradfund.org/archive/results/visegrad-scholarship-program-eap/> (дата звернення: 10.04.2020).

ДОДАТОК Г

Обсяг фінансування Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства в рамках Міжнародного Вишеградського фонду, євро.

Країни Східного партнерства	Обсяг фінансування Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства в рамках Міжнародного Вишеградського фонду, євро.						Всього за увесь період, євро
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Азербайджан	23200	38600	35000	38600	42600	50400	228400
Білорусь	193800	186200	159600	140600	121600	60800	862600
Вірменія	42400	38800	31000	38600	34200	38400	223400
Грузія	46400	38600	30800	53800	38800	35000	243400
Молдова	26600	30400	30600	30400	34200	34200	186400
Україна	229600	228400	380800	410800	308200	316000	1873800
Всього за рік	562000	561000	667800	712800	579600	534800	3618000

Склала авторка на основі: Офіційний сайт Міжнародного Вишеградського Фонду. URL: <https://www.visegradfund.org/archive/results/visegrad-scholarship-program-eap/> (дата звернення: 10.04.2020).

ДОДАТОК Д

Обсяг фінансування України в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства Міжнародним Вишеградським фондом, євро.

Країни Вишеградської четвірки	Обсяг фінансування України в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства Міжнародним Вишеградським фондом, євро.						Всього за увесь період, євро
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Польща	57000	57000	91200	102600	45600	68400	421800
Словаччина	57400	57200	125400	110400	129200	68400	548000
Угорщина	57000	57000	83600	95000	83600	87400	463600
Чехія	58200	57200	80600	102800	49800	91800	440400
Всього за рік	229600	228400	380800	410800	308200	316000	1433400

Склала авторка на основі: Офіційний сайт Міжнародного Вишеградського Фонду. URL: <https://www.visegradfund.org/archive/results/visegrad-scholarship-program-eap/> (дата звернення: 10.04.2020).

ДОДАТОК Ж

Обсяг фінансування Білорусі в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства Міжнародним Вишеградським фондом, євро.

Країни Вишеградської четвірки	Обсяг фінансування Білорусі в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства Міжнародним Вишеградським фондом, євро.						Всього за увесь період, євро
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Польща	57000	49400	49400	49400	60800	41800	307800
Словаччина	22800	38000	22800	30400	7600	19000	140600
Угорщина	57000	49400	38000	15200	22800	0	182400
Чехія	57000	49400	49400	45600	30400	0	231800
Всього за рік	193800	186200	159600	140600	121600	60800	630800

Склала авторка на основі: Офіційний сайт Міжнародного Вишеградського Фонду. URL: <https://www.visegradfund.org/archive/results/visegrad-scholarship-program-eap/> (дата звернення: 10.04.2020).

ДОДАТОК И

Обсяг фінансування Молдови в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства Міжнародним Вишеградським фондом, євро.

Країни Вишеградської четвірки	Обсяг фінансування Молдови в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства Міжнародним Вишеградським фондом, євро.						Всього за увесь період, євро
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Польща	7600	0	0	15200	0	0	22800
Словаччина	7600	0	0	0	7600	30400	45600
Угорщина	0	15200	7800	0	15200	0	38200
Чехія	11400	15200	22800	15200	11400	3800	79800
Всього за рік	26600	30400	30600	30400	34200	34200	415000

Склала авторка на основі: Офіційний сайт Міжнародного Вишеградського Фонду. URL: <https://www.visegradfund.org/archive/results/visegrad-scholarship-program-eap/> (дата звернення: 10.04.2020).

ДОДАТОК К

Обсяг фінансування Азербайджану в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства Міжнародним Вишеградським фондом, євро.

Країни Вишеградської четвірки	Обсяг фінансування Азербайджану в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства Міжнародним Вишеградським фондом, євро.						Всього за увесь період, євро
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Польща	7800	11400	19400	11600	0	15600	65800
Словаччина	0	0	0	7600	0	0	7600
Угорщина	7800	23200	7800	15400	11600	15400	81200
Чехія	7600	4000	7800	4000	31000	19400	73800
Всього за рік	23200	38600	35000	38600	42600	50400	154600

Склала авторка на основі: Офіційний сайт Міжнародного Вишеградського Фонду. URL: <https://www.visegradfund.org/archive/results/visegrad-scholarship-program-eap/> (дата звернення: 10.04.2020).

ДОДАТОК Л

Обсяг фінансування Вірменії в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства Міжнародним Вишеградським фондом, євро.

Країни Вишеградської четвірки	Обсяг фінансування Вірменії в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства Міжнародним Вишеградським фондом, євро.						Всього за увесь період, євро
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Польща	7800	15200	0	11600	15200	7600	57400
Словаччина	19200	15600	0	7600	0	0	42400
Угорщина	7800	0	15600	15400	0	15200	54000
Чехія	7600	8000	15400	4000	19000	15600	69600
Всього за рік	42400	38800	31000	38600	34200	38400	308400

Склала авторка на основі: Офіційний сайт Міжнародного Вишеградського Фонду. URL: <https://www.visegradfund.org/archive/results/visegrad-scholarship-program-eap/> (дата звернення: 10.04.2020).

ДОДАТОК М

Обсяг фінансування Грузії в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства Міжнародним Вишеградським фондом, євро.

Країни Вишеградської четвірки	Обсяг фінансування Грузії в рамках Вишеградської стипендійної програми для країн Східного партнерства Міжнародним Вишеградським фондом, євро.						Всього за увесь період, євро
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Польща	11600	15600	11600	11400	23200	7800	81200
Словаччина	7800	7600	0	15400	0	15600	46400
Угорщина	15400	0	11600	15400	11600	7600	61600
Чехія	11600	15400	7600	11600	4000	4000	54200
Всього за рік	46400	38600	30800	53800	38800	35000	189200

Склала авторка на основі: Офіційний сайт Міжнародного Вишеградського Фонду. URL: https://www.visegradfund.org/archive_results/visegrad-scholarship-program-eap/ (дата звернення: 10.04.2020).

ДОДАТОК Н

Динаміка основних макроекономічних показників діяльності країн Східного партнерства за 2009 – 2018 роки, %

Роки	Макроекономічні показники	Країни					
		Азербайжан	Білорусь	Вірменія	Грузія	Молдова	Україна
2009	Темп зростання ВВП, %	9,3	0,2	-14,1	-3,7	-6	-15,1
	Рівень інфляції, %	1,5	13	3,4	1,7	0	15,9
	Темп зростання рівня Державного боргу, %						
2010	Темп зростання ВВП, %	5	7,7	2,2	6,2	7,1	4,1
	Рівень інфляції, %	5,7	7,8	8,2	7,1	7,4	9,4
	Темп зростання рівня Державного боргу, %	7,3	36,9	40	33,6	26,8	39,9
2011	Темп зростання ВВП, %	0,1	5,5	4,7	7,2	6,8	5,4
	Рівень інфляції, %	7,9	53,2	7,7	8,5	7,6	8
	Темп зростання рівня Державного боргу, %	7,6	23,3	42,2	29,7	25,6	36,3
2012	Темп зростання ВВП, %	2,2	1,7	7,2	6,4	-0,7	0,2
	Рівень інфляції, %	1,1	59,2	2,6	-0,9	4,6	0,6
	Темп зростання рівня Державного боргу, %	8,2	22,9	44,1	32,5	23,8	36,5
2013	Темп зростання ВВП, %	5,8	1	3,5	3,3	9,4	0
	Рівень інфляції, %	2,4	18,3	5,8	-0,5	4,6	-0,3
	Темп зростання рівня Державного боргу, %	8,2	21,8	43,6	33,9	22,1	40,2
2014	Темп зростання ВВП, %	2,8	1,6	2,6	4,7	2	-7,1

	Рівень інфляції, %	1,4	18,1	2,2	3,1	4,6	12,1
	Темп зростання рівня Державного боргу, %						
2015	Темп зростання ВВП, %	-32,43	-28,46	-9,1	-15,25	-18,76	-30,7
	Рівень інфляції, %	4	13,5	3,7	4	9,6	48,7
	Темп зростання рівня Державного боргу, %	110,71	36,65	12,12	16,45	24,66	13,06
2016	Темп зростання ВВП, %	-25,6	-15,31	-0,07	2,75	4,48	3,12
	Рівень інфляції, %	12,4	11,8	-1,4	2,1	6,4	13,9
	Темп зростання рівня Державного боргу, %	14,62	0,9	17,66	7,16	-5,63	2,1
2017	Темп зростання ВВП, %	9,37	14,72	9,3	4,88	19,8	20,16
	Рівень інфляції, %	12,8	6	1	6	6,6	14,4
	Темп зростання рівня Державного боргу, %	9,22	-0,6	9,22	1,52	-10,89	-11,77
2018	Темп зростання ВВП, %	13,45	8,99	7,86	7,49	16,95	16,71
	Рівень інфляції, %	2,3	4,9	2,5	2,6	3,1	10,9
	Темп зростання рівня Державного боргу, %	-16,68	-10,02	-4,43	-0,51	-6,56	-15,93

Склала авторка на основі: Офіційний сайт Міжнародного Вишеградського Фонду. URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/330/european-neighbourhood-policy-enp_en (дата звернення: 12.04.2020).